

UNIVERSITETI I EVROPËS JUGLINDORE
SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSIT
УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

FAKULTETI JURIDIK
FACULTY OF LAW
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

STUDIME PASDIPLOMIKE - CIKLI I DYTË

TEMA:

“Regjimi pasuror martesor dhe ndarja e pasurisë së përbashkët në vendet e Ballkanit Perëndimor me theks në Republikën e Maqedonisë së Veriut”

Kandidat:

Merita Murati

Mentor:

Doc. dr. Albana Metaj-Stojanova

Shkup, 2023

PËRMBAJTJA E PUNIMIT TË DIPLOMËS

ABSTRAKT.....	5
DEKLARATA E AUTORËSISË	8
FALENDERIME	9
Hyrje.....	10
Qëllimet e hulumtimit	11
Hipotezat	12
Metodologjia e hulumtimit	13
Rëndësia e punimit.....	14
KAPITULLI I	16
REGJIMI PASUROR MARTESOR NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT	16
1.1- Regjimi pasuror martesor në territorin e Maqedonisë së sotme deri në vitin 1946.....	16
1.1.1- Regjimi ligjor i pasurisë së ndarë.....	17
1.1.2- Regjimi pasuror kontraktor	18
1.1.3- Regjimi i bashkësisë së përgjithshme pasurore.....	18
1.1.4 -Regjimi i mirazit.....	19
1.1.5- Regjimi i mehrit.....	20
1.2- Regjimi pasuror martesor në Maqedoni në periudhën kohore 1946-1992....	21
1.2.1 Zhvillimet ligjore në vitet 1946-1971.....	21
1.2.2- Zhvillimet ligjore në vitet 1971-1992	24
1.3- Regjimi pasuror martesor sipas të drejtës pozitive të Maqedonisë së Veriut	26
1.3.1- Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve sipas legjislacionit të RMV.....	30
1.3.2- Puna si kusht për krijimin e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve	32

1.3.3-Bashkësia martesore si kusht për krijimin e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve.....	33
1.3.4-Natyra juridike e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve	35
1.3.5-Objekti i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve	36
1.3.6 -Pasuria e veçantë e bashkëshortëve sipas legjislacionit të RMV	38
1.3.4- E drejta e administrimit dhe disponimit të pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve.....	42
1.4- Disponimi me pronësinë e përbashkët të bashkëshortëve.....	46
KAPITULLI II	51
NDARJA E PASURISË SË PËRBASHKËT NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT.....	51
2.1- Ndarja e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve në RMV	51
2.1.1- Ndarja me marrëveshje e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve	52
2.1.2- Ndarja gjyqësore e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve	54
2.1.3 Realizimi i ndarjes së pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve	59
2.1.4-Kriteret plotësuese për ndarjen e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve.....	62
2.2- Praktika gjyqësore lidhur me ndarjen e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve	Error! Bookmark not defined.
2.2.1- Faza e parë e gjykimit	Error! Bookmark not defined.
2.2.2- Faza e dytë e gjykimit	Error! Bookmark not defined.
2.3- Të dhëna statistikore lidhur me të drejtat pronësore të grave	68
KAPITULLU III	69
REGJIMI PASUROR MARTESOR DHE NDARJA E PRONËSISË SË PËRBASHKËT TË BASHKËSHORTËVE NË REPUBLIKËN E SHQIPËRISË DHE KOSOVËS	69
3.1 Regjimi pasuror martesor në bashkësi sipas legjislacionit shqiptar	69
3.1.1- Pasuritë që përbëjnë bashkësinë ligjore	72
3.1.2- Pasuritë që nuk bëjnë pjesë në bashkësi: pasuria vetjake	74

3.2 -Regjimi pasuror kontraktues sipas legjislacionit shqiptar.....	76
3.3- Pjesëtimi i pasurisë në bashkësi	79
3.4- Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve sipas legjislacionit të Kosovës	81
3.5- Pasuria e veçantë e bashkëshortëve sipas legjislacionit të Kosovës	82
3.6- Pjesëtimi i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve në Kosovë	84
3.6- Të dhëna statistikore lidhur me të drejtat pronësore të grave në Shqipëri dhe Kosovë	86
KAPITULLI IV	88
REGJIMI PASUROR MARTESOR DHE NDARJA E PRONËSISË SË PËRBASHKËT TË BASHKËSHORTËVE NË REPUBLIKËN E SERBISË DHE MALIT TË ZI	88
4.1- Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve sipas legjislacionit Serb	88
4.2- Pasuria e veçantë e bashkëshortëve sipas legjislacionit Serb.....	91
4.3- Pjesëtimi i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve në Serbi	92
4.4-Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve sipas legjislacionit malazez.....	97
4.5- Pasuria e veçantë e bashkëshortëve sipas legjislacionit malaze.....	98
4.6- Pjesëtimi i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve në Malin e Zi.....	99
4.7-Të dhëna statistikore lidhur me të drejtat pronësore të grave në Serbi dhe Mal të Zi	101
PËRFUNDIMI	105

ABSTRAKT

Ky punim do të analizojë regjimin pasuror të bashkëshortëve dhe zbatimin e ndarjes së pasurisë së tyre të përbashkët në vendet e Ballkanit Perëndimor, me theks të veçantë në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Gjithashtu do të shqyrtohen çështjet praktike që dalin, veçanërisht në lidhje me të drejtat pronësore të grave. Ndarja e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve është një nga pasojat materiale më të rëndësishme të martesës, por kjo nuk përjashton situatat kur mund të kërkohej një zgjidhje me urdhër të gjykatës edhe kur çifti është ende i martuar. Por, duket se këto raste janë shumë të rralla - pothuajse nuk ekzistojnë.

Martesa është një nga institucionet më të rëndësishme shoqërore dhe juridike. Momenti i lidhjes së martesës lidhet me fillimin e detyrave dhe të drejtave të përbashkëta personale dhe financiare të çiftit. Ky punim fokusohet në mënyrë specifike në marrëdhëniet pasurore midis bashkëshortëve dhe mënyrën se si ato rregullohen nga ligji. Regjimi pasuror martesor i një shteti është koleksioni i rregullave juridike që rregullojnë marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve.

Në martesë, bashkëshortët shpesh kontribuojnë me pasuri që tashmë i kanë grumbulluar, ndërsa bashkërisht prodhojnë dhe fitojnë më shumë pasuri. Është thelbësore të kuptohen kufizimet që çdo regjim pasuror vendos mbi pasuritë që secili bashkëshort fiton para ose gjatë martesës.

Qëllimi kryesor i kësaj teze është të shqyrtojë se si sistemi juridik i Republikës së Maqedonisë së Veriut rregullon pasurinë e përbashkët dhe të veçantë të bashkëshortëve në krahasim me legjislacionin shqiptar dhe atë të vendeve të tjera të rajonit, si dhe të paraqesë përmirësime të mundshme që mund t'i bëhen sistemit juridik për të mbrojtur më mirë të drejtat dhe për të respektuar detyrimet e çifteve të martuara. Qasja kryesore e këtij punimi fokusohet në teknikat cilësore duke përfshirë kërkimin historik, rishikimet e literaturës, analizën ligjore dhe teknikat krahasuese.

Fjalë kyçe: *martesë, marrëdhënie pasurore, regjim pasuror martesor, pasuri e përbashkët e bashkëshortëve, pasuri e veçantë e bashkëshortëve*

АПСТРАКТ

Овој труд ќе го анализира имотниот режим на брачните другари и спроведувањето на поделбата на нивниот заеднички имот во земјите од Западен Балкан, со посебен акцент на Република Северна Македонија.

Ќе се разгледат и практичните прашања што се појавуваат, особено во однос на правото на сопственост на жените. Поделбата на заедничкиот имот на брачните другари е една од најважните материјални последици од бракот, но тоа не ги исклучува ситуациите кога може да се побара поделба со судска одлука дури и кога парот е сè уште во брак. Но, се чини дека овие случаи се многу ретки - речиси и да ги нема.

Бракот е една од најважните општествени и правни институции. Моментот на склучување на брак е поврзан со почетокот на заедничките лични и финансиски должности и права на брачните другари. Овој труд конкретно се фокусира на имотните односи меѓу брачните другари и како тие се регулирани со закон. Режимот на брачен имот на секоја една држава е збир на правни правила кои ги регулираат имотните односи на брачните другари.

Во бракот, брачните другари често придонесуваат со имотот што веќе го акумулирале, додека заеднички произведуваат и стекнуваат повеќе имот. Од суштинско значење е да се разберат ограничувањата што секој имотен режим ги поставува на средствата што секој брачен другар ги стекнува пред или за време на бракот.

Главната цел на оваа теза е да се испита како правниот систем на Република Северна Македонија го регулира заедничкиот и посебниот имот на брачните другари во споредба со албанското законодавство и законодавството на другите земји во регионот, како и да ги претстави можните подобрувања што би можеле да се направат на правниот систем за подобра заштита на правата и почитување на обврските на брачните другари. Главниот пристап на овој труд се фокусира на квалитативни техники, вклучувајќи историско истражување, преглед на литература, правна анализа и компаративни техники.

Клучни зборови: *брак, имотен однос, брачен имотен режим, заеднички имот на брачните другари, посебен имот на брачните другари*

ABSTRACT

This paper will analyze the property regime of spouses and the implementation of the division of their common property in the countries of the Western Balkans, with special emphasis on the Republic of North Macedonia.

It will also look at practical issues that arise, particularly in relation to women's property rights. The division of the common property of the spouses is one of the most important material consequences of marriage, but this does not exclude situations where a court-ordered solution can be requested even when the couple is still married. But it seems that these cases are very rare - almost non-existent.

Marriage is one of the most important social and legal institutions. The moment of marriage is related to the beginning of the joint personal and financial duties and rights of the couple. This paper focuses specifically on property relations between spouses and how they are regulated by law. The matrimonial property regime of each country is the collection of legal rules that regulate the property relations of spouses.

In marriage, spouses often contribute with property and wealth they have already accumulated, while jointly producing and acquiring more wealth. It is essential to understand the limitations that each property regime places on the assets that each spouse acquires before or during the marriage.

The main purpose of this thesis is to examine how the legal system of the Republic of North Macedonia regulates the joint and separate property of spouses in comparison to Albanian legislation and the legislation of other countries in the region, as well as to present possible improvements that could be made to the legal system to better protect the rights and respect the obligations of married couples. The main approach of this paper focuses on qualitative techniques including historical research, literature reviews, legal analysis and comparative techniques.

Keywords: marriage, property relationship, matrimonial property regime, common property of spouses, separate property of spouses

DEKLARATA E AUTORËSISË

Unë, Merita Murati nën përgjegjësinë time deklaroj se ky punim me titull: ”***Regjimi pasuror martesor dhe ndarja e pasurisë së përbashkët në vendet e Ballkanit Perëndimor me theks në Republikën e Maqedonisë së Veriut***”, është shkruar prej meje, nuk është prezantuar asnjëherë para një institucioni tjetër për vlerësim dhe nuk është botuar i tëri ose pjesë të veçanta të tij. Punimi nuk përmban material të shkruar nga ndonjë person tjetër përveç rasteve të cituara dhe referuara.

Merita Murati

FALENDERIME

Shpreh mirënjohjen time të sinqertë për të gjithë ata që më kanë përkrahur e ndihmuar, së afërmi a së largu, në kryerjen e këtij punimi. Falënderoj veçanërisht udhëheqësen time, Doc. dr. Albana Metaj-Stojanova që pranoi të më udhëhiqte në këtë ndërmarrje vendimtare të formimit tim, pa kursyer ndihmën, mbështetjen, besimin, si dhe mbi të gjitha këshillat e saj me vlerë për realizimin e këtij punimi, si dhe në veçanti për motivimin e lartë dhe kurajon në nivel personal për finalizimin e këtij punimi. Në mbyllje, falënderimi më i madh shkon për familjen time, të cilët më kanë qëndruar pranë me devotshmëri, më kanë dhënë mbështetjen e tyre maksimale, duke ma lehtësuar punën akademike përmes sakrificës dhe mirëkuptimit. Mirënjohje e veçantë shkon për universitetin dhe për mundësinë e ofruar, si dhe për të gjithë pedagogët me të cilët kam pasur kënaqësinë të ndajmë së bashku orët e leksioneve duke na u përkushtuar në maksimum.

Hyrje

Vendet e Ballkanit Perëndimor karakterizohen nga disa problematika të përbashkëta, një ndër të cilat ka të bëjë me të drejtat e grave në përgjithësi dhe të drejtat pronësore të grave në veçanti. Në këtë rajon ende ekzistojnë stereotipa gjinorë dhe pa barazi de facto midis burrave dhe grave. Gratë në përgjithësi zotërojnë shumë më pak pasuri sesa burrat në gjithë vendet e rajonit. Ky punim ka për objekt analizimin e regjimit pasuror të bashkëshortëve dhe realizimin e ndarjes së pasurisë së përbashkët të tyre në vendet e Ballkanit Perëndimor me fokus në Republikën e Maqedonisë së Veriut, si dhe shqyrtimin e problematikave që hasen në praktikë, sidomos në aspektin e të drejtave pronësore të grave. Ndarja e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve është një ndër pasojat më të rëndësishme të zgjidhjes së martesës në aspektin material, por kjo nuk përjashton rastet kur mund të kërkohet zgjidhje gjyqësore edhe gjatë martesës. Megjithatë duket sikur këto raste janë shumë të rralla, e pothuajse të munguara.

Statistikat tregojnë rritje të numrit të padive për zgjidhjen e martesës në të gjitha vendet e rajonit. Dekadat e fundit, si në gjithë vendet evropiane dhe të rajonit, edhe në Maqedoninë e Veriut kanë ndodhur ndryshime të shpejta e revolucionare në shumë sfera të marrëdhënieve martesore e familjare, si p.sh.: rritja e numrit të divorceve, ulja e numrit të martesave të lidhura, rritja e numrit të bashkësive jashtëmartesore dhe përqindjes së fëmijëve të lindur jashtë martese, rritja e numrit të familjeve mono prindërore dhe atyre të rikomponuara, etj. Vihet re një rritje pothuajse konstante e numrit të shkurorëzimeve. Nëse në vitin 1995 ka pasur 710 shkurorëzime, në vitin 2005 ky numër është dyfishuar, me 1552 shkurorëzime, ndërsa vitet e fundit ka rreth 2000 shkurorëzime çdo vit. Sipas të dhënave të Entit Shtetëror të Statistikave numri i shkurorëzimeve për vitin 2019 është 1990, gjë që shënon një rritje me 22,8% krahasuar me një vit më parë. Një fenomen tjetër i rëndësishëm është rritja e numrit të personave që zgjedhin të jetojnë në bashkësi jashtëmartesore.

Çështja e ndarjes së pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve në Maqedoninë e Veriut më së shpeshti është fenomen që lind gjatë shkurorëzimit të martesës dhe duhet të udhëhiqet jo vetëm nga parimi i barazisë dhe solidaritetit midis bashkëshortëve, por dhe nga sigurimi i mbrojtjes faktike të interesave të bashkëshortit më të dobët ekonomikisht, që zakonisht është gruaja.

Vendet e Ballkanit Perëndimor synojnë të bëhen pjesë e Bashkimit Evropian dhe kanë detyrimin t'i harmonizojnë ligjet e brendshme me legjislacionin dhe standardet e BE-së në të gjitha aspektet, e sidomos në aspektin e barazisë gjinore e mundësive të barabarta për burrat e gratë.

Qëllimet e hulumtimit

Qëllimi kryesor i këtij punimi është analizimi i rregullimit ligjor të regjimit pasuror martesor dhe i procesit të ndarjes së pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve në vendet e Ballkanit Perëndimor. Analiza e krahasuar do të na mundësojë nxjerrjen e konkluzioneve përkatëse lidhur me nivelin e sigurimit të të drejtave pronësore të grave me rastin e zgjidhjes së martesës. Do të analizohet legjislacioni i Shqipërisë, Kosovës, Serbisë dhe Malit të Zi dhe do të nxirren paralelizmat dhe dallimet me legjislacionin e Maqedonisë së Veriut. Do të analizohet mënyra dhe modelet ligjore të rregullimit të marrëdhënieve pasurore të bashkëshortëve, me qëllim për të ofruar një këndvështrim lidhur me mundësitë për përmirësim të mbrojtjes dhe realizimit të interesave pasurore të bashkëshortëve në martesë, si dhe në rast të zgjidhjes së martesës.

Ky punim ka për qëllim të bëjë një analizë të krahasuar të legjislacioneve të vendeve të mësipërme në aspekt të rregullimit të regjimeve pasurore martesore duke u përqendruar tek rezultati final i këtij rregullimi që ka të bëjë me ndarjen e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve në rast të zgjidhjes së martesës. Ndarja e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve mund të bëhet dhe gjatë kohëzgjatjes së martesës, por ky nuk është një fenomen i përhapur në praktikë. Qëllimi është të analizohen modalitetet dhe mënyrat e ndarjes së pasurisë së përbashkët për të dalë në konkluzione të caktuara lidhur me respektimin e parimit të barazisë midis bashkëshortëve, garantimit të të drejtave të barabarta pronësore për burrat dhe gratë, dhe faktorëve që influencojnë në statusin pasuror dhe mirëqenien e grave në mënyrë disproporcionale me burrat. Do të analizohet dhe mënyra e vlerësimit të kontributit të grave amvisa në rritjen dhe edukimin e fëmijëve dhe mirëmbajtjen e shtëpisë, që është veçanërisht i rëndësishëm në procesin e ndarjes së pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve në rast divorci.

Krahas bazës ligjore të vendeve të marra në shqyrtim, në këtë punim do të analizohet dhe praktika gjyqësore lidhur me ndarjen e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve, sidomos praktika gjyqësore e Maqedonisë së Veriut për të nxjerrë përfundime të caktuara lidhur me zbatimin e dispozitave që rregullojnë këtë institut nga ana e gjykatave dhe problematikave që shfaqen në praktikën gjyqësore.

Gjithashtu, do të paraqiten statistika nga vendet e marra në shqyrtim lidhur me qasjen në pronë të grave, krahasuar me burrat. Nga të dhënat e hulumtuara paraprakisht rezulton se gratë zotërojnë shumë më pak prona dhe pasuri të paluajtshme se burrat. Faktorët që ndikojnë në këtë fenomen mund të jenë të ndryshëm si p.sh. ndikimi i të drejtës zakonore shqiptare, fakti që shpesh gratë nuk figurojnë në dokumentacionin pronësor, por pasuritë e përbashkëta regjistrohen vetëm në emër të burrit, fakti që shpesh grave u bëhet presion të heqin dorë nga të drejtat pronësore, etj.

Hipotezat

Hipoteza që parashtrohet në këtë punim është:

- Në Maqedoninë e Veriut nevojitet përmirësimi i kuadrit ligjor që rregullon regjimet pasurore martesore në përputhje me standardet e vendeve evropiane, bazuar dhe në praktikatat pozitive të vendeve të rajonit.
- Në këtë punim do të shtrohen pyetje kërkimore të cilave do të përpiqemi t'u përgjigjemi në mënyrë joshteruese.
- Cila është baza ligjore lidhur me regjimin pasuror martesor në vendet e Ballkanit Perëndimor?
- Çfarë nënkupton nga pikëpamja juridike pasuria e përbashkët e bashkëshortëve, respektivisht bashkësia ligjore dhe cilat sende bëjnë pjesë në të?
- Çfarë detyrimesh rëndojnë mbi pasurinë e përbashkët dhe të veçantë të bashkëshortëve?
- Si kryhet ndarja apo pjesëtimi i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve dhe cilat janë problematikat që shfaqen në këtë drejtim?

- A ofron legjislacioni aktual i RMV-së mbrojtjen dhe realizimin më të mirë të mundshëm të të drejtave të bashkëshortëve e sidomos të grave në martesë dhe në rastin e zgjidhjes së martesës?
- Si vlerësohet kontributi jo i drejtpërdrejtë i grave amvisa në shtimin dhe ruajtjen e pasurisë së përbashkët?
- A ekziston nevoja për përmirësimin e kuadrit ligjor që rregullon regjimin pasuror martesor në RMV?

Metodologjia e hulumtimit

Në këtë studim do të përdorim metoda relevante për trajtimin e problematikës në fokus që lidhet me regjimin pasuror martesor dhe ndarjen e pronësisë së përbashkët sipas legjislacionit të RMV dhe vendeve të rajonit. Do të përdoren metoda të tilla si metoda e rishikimit të literaturës, metoda e analizës, e ndërthurur me metodën krahasuese dhe atë historike.

Me anën e metodës së rishikimit të literaturës do të njihemi me trajtimin juridik që literatura shkencore i ka bërë regjimit pasuror martesor në RMV, vis à vis vendeve të rajonit, për të analizuar më tej përparësitë dhe të metat e secilit sistem. Kjo metodë do të na ndihmojë për të përcaktuar kuptimin, rolin dhe pozicionin e pronësisë së përbashkët dhe të veçantë të bashkëshortëve në RMV, krahasuar me vendet e rajonit.

Për të pasur një pasqyrë të qartë mbi vendin, rolin dhe rëndësinë e pronësisë së përbashkët dhe të veçantë të bashkëshortëve në RMV dhe në vendet e rajonit, do të përdoret metoda e krahasimit, e cila gjithashtu do të na ndihmojë për të identifikuar elementet e përbashkëta dhe ato dalluese të institutit të regjimit pasuror të bashkëshortëve.

Metoda e analizës ligjore, e cila do të përdoret gjatë shqyrtimit në aspekt krahasues të normave të këtij instituti, duke filluar nga aktet normative më të hershme e deri tek legjislacioni aktual do të na ndihmojë për të nxjerrë qartë në pah ndryshimet që kanë ndodhur me brendinë e marrëdhënieve pasurore midis bashkëshortëve.

Regjimi pasuror martesor është një institut i cili shtrihet jo vetëm në hapësirë, por edhe në kohë. Për të gjetur rrënjët e këtij instituti e për të ndjekur fillet e zhvillimit të tij historik do të përdoret metoda historike.

Rëndësia e punimit

Lidhja e martesës është momenti kyç për kategorizimin e pasurisë së bashkëshortëve si pasuri e veçantë ose e përbashkët e tyre. Megjithatë, jo çdo pasuri e fituar gjatë kohëzgjatjes së martesës bën pjesë në pasurinë e përbashkët të bashkëshortëve. Prandaj është e rëndësishme të dihet se cilat pasuri konsiderohen si pasuri të veçanta e cilat si pasuri të përbashkëta të bashkëshortëve. Kjo merr rëndësi të veçantë sidomos në rastet e zgjidhjes së martesës, kur nevojitet të bëhet dhe ndarja apo pjesëtimi i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve. Në kushtet aktuale, kur përballemi me një rritje konstante e të vazhdueshme të numrit të divorceve ndarja e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve, mënyra dhe modalitetet e kësaj ndarjeje si dhe vështirësitë që hasen në praktikë marrin një rëndësi të veçantë.

Legjislacioni familjar sot, udhëhiqet nga parimi i barazisë së bashkëshortëve në martesë, gjë që ka sjellë transformime në fushën e marrëdhënieve pasurore të bashkëshortëve. Kanë ndodhur ndryshime të rëndësishme në marrëdhëniet pasurore bashkëshortore deri në arritjen e barazisë de jure që gëzojmë sot, siç janë: administrimi i pasurisë së përbashkët që më parë bëhej nga burri sot bëhet nga të dy bashkëshortët; fillon të llogaritet si kontribut në shtimin apo ruajtjen e pasurisë së përbashkët dhe amvisëria apo kontributi jo i drejtpërdrejtë i grave që nuk punojnë jashtë shtëpisë etj. Do të analizohet në mënyrë të veçantë mënyra e vlerësimit dhe llogaritjes së kontributit të grave amvisa në pasurinë e përbashkët në rastet e ndarjes së pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve në vendet e marra në shqyrtim.

Vlen të theksohet se disa nga vendet e rajonit në legjislacionet e tyre kanë parashikuar mundësi alternative për rregullimin e marrëdhënieve pasurore të bashkëshortëve. Bashkëshortët kanë mundësi që para lidhjes së martesës dhe gjatë kohëzgjatjes së saj të lidhin kontratë me anë të së cilës do të përcaktojnë që për rregullimin e marrëdhënieve të tyre pasurore të zbatojnë njërin nga

disa regjime pasurore kontraktuese të mundshme që ofron ligjvënësi. Nëse bashkëshortët nuk merren vesh me kontratë, pra nuk përcaktojnë njërin prej këtyre regjimeve të mundshme, atëherë do të konsiderohet se ata janë dakord që për rregullimin e marrëdhënieve të tyre pasurore të vlejë regjimi ligjor. Nëpërmjet kontraktimit të marrëdhënieve pasurore të bashkëshortëve respektohet parimi i rëndësishëm i autonomisë së vullnetit. Duke u mbështetur në vullnetin e tyre, bashkëshortët kanë mundësi që të zgjedhin regjimin kontraktues që më tepër u përgjigjet specifikave të marrëdhënieve të tyre. Është e një rëndësie të veçantë që të merren parasysh praktikat pozitive të vendeve të tjera për përmirësimin e legjislacionit vendas.

I gjithë punimi do të përshkohet nga parimi bazë i barazisë midis burrave dhe grave në të gjitha aspektet, dhe në veçanti në aspektin e të drejtave pronësore të tyre.

KAPITULLI I

REGJIMI PASUROR MARTESOR NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT

1.1 Regjimi pasuror martesor në territorin e Maqedonisë së sotme deri në vitin 1946

Zhvillimi historic i regjimit pasuror martesor në Maqedoni është trajtuar në dy periudha kryesore për shkak të veçorive historike të zhvillimit të legjislacionit kombëtar maqedonas - evolucioni deri në vitin 1946, kur Maqedonia e Veriut ishte nën juridiksionin provincial dhe evolucioni nga viti 1946 deri në vitin 1992. Nga vendimi i gjykatës së Austrisë Maqedonia u vendos nën juridiksionin e Perandorisë Osmane, në rajonet e së cilës, zbatoheshin Kodi Civil Austriak (1811) apo Kodi Civil i Mbretërisë Serbe sipas vendndodhjes. Përpara se Perandoria Osmane dhe shteti jugosllav të mposhteshin në vitin 1918, sundimi turk ishte në fuqi në zonën që tani është Maqedonia. Kodi Civil osman (Mexhele) dhe Korpusi i Sulltanit përbëheshin nga ligji i shtetit turk. Disa shtete nga 1869-1876 ishin prekur nga kodet evropiane, por bazuar në ligjin e Sharia-tit, ato nuk përfshinin dispozitat për rregullimin e marrëdhënieve familjare¹. Gjatë kësaj kohe, gjendja financiare e bashkëshortit kontrollohej nga vendi i adhurimit të bashkëshortit. Nga ana tjetër, e drejta zakonore shqiptare kishte një ndikim të rëndësishëm në komunitetin e shqiptarëve. Kodi Civil i Mbretërisë së Serbisë ishte në fuqi në Maqedoni nga viti 1918 deri në vitin 1946. Kjo periudhë kohore karakterizohej nga natyra e dyfishtë e martesës dhe kontrolli i saj ligjor².

¹ Hadzivasilev, Mile, (1987), *“Semejno Pravo”*, Skopje, p 15.

² Aliu, Abdulla, Haxhi, Gashi, (2007), *“E Drejta Familjare”*, Universiteti i Prishtinës, Fakulteti Juridik, Prishtinë

Natyra e fortë patriarkale e familjes ishte një tipar tjetër përcaktues. *De facto* si përfaqësues ligjor shërbente bashkëshorti i çdo familjeje, pra udhëheqësi i familjes. Në këtë drejtim, ligji i ish-Jugosllavisë miratoi qëndrimin që, në mungesë të dëshmive bindëse për të kundërtën, e gjithë pasuria e fituar nga bashkëshorti gjatë martesës i përkiste burrit. Pas Luftës së Dytë Botërore, nocioni i barazisë së bashkëshortëve në zgjidhjen e konflikteve pasurore ndërmjet bashkëshortëve u bë themeli i praktikës juridike. Sistemi ligjor i para Luftës së Dytë Botërore në ish-Jugosllavi nuk parashikonte ndarje ndërmjet bashkëshortëve, por bashkëshortët ishin në gjendje të pajtoheshin për një marrëveshje të përbashkët³. Korniza ligjore e ish-organizatës federale jugosllave në atë kohë lejonte dy modele kryesore të marrëdhënieve pronësore të bashkëshortëve: sisteme të veçanta pronësore dhe sisteme pronësore kontraktuale.

1.1.1 Regjimi ligjor i pasurisë së ndarë

Sistemi juridik i pasurisë së ndarë të bashkëshortëve zbatohet në mënyrë të barabartë në pothuajse të gjithë territorin e ish-Jugosllavisë. Të gjitha pasuritë që bashkëshortët sillnin në martesë dhe çdo pasuri e prodhuar gjatë martesës konsideroheshin si pronë e pavarur e secilit bashkëshort sipas këtij sistemi. Me përjashtim të rasteve të parashikuara shprehimisht në kontratë, secili bashkëshort e menaxhonte dhe e trajtonte vetë këtë pronë. Përsa i përket administrimit dhe disponimit të lirë dhe të pavarur të bashkëshortes me pasurinë e saj specifike, kishte kufizime të vendosura nga mendësia patriarkale e asaj kohe. Sendet e luajtshme që gruaja sillte në martesë për t'u përdorur për nevojat e saj ose të burrit të saj, sipas Kodit Civil të Mbretërisë së Serbisë ishin pronë e veçantë e gruas gjatë martesës, por ajo nuk mund të dispononte lirisht me to pa lejen e burrit. Si përfaqësues i caktuar i gruas, burri kishte gjithashtu autoritetin për të menaxhuar pronën e saj të veçantë, por atij nuk i kërkohej të raportonte të ardhurat⁴. Gruas nuk i kërkohej të jepte shpjegim se si ishin përdorur përfitimet dhe të ardhurat nga prona që i ishte caktuar burrit të saj për të menaxhuar.

³ **Hadzivasilev, Mile**, (1987), *“Semejno Pravo”*, Skopje

⁴ **Spirovik Trpenovska, Liljana, Dejan Mickovik & Angel Ristov**, (2013) *“Semejnopravo”*, Kulturna ustanova “Blesok”, Skopje

Vetëm në raste të veçanta, nëse prona rrezikohej, gruaja mund të tërhiqte autorizimin e dhënë burrit për administrimin e pasurisë së saj. Edhe pse prona e fituar me martesë ishte nominalisht dhe ligjërisht pronë e veçantë e çifteve, në realitet ajo konsiderohej si pronë e bashkëshortit për shkak të strukturës së fortë patriarkale të shoqërisë. Ky supozim mund të hidhej poshtë në procedurat gjyqësore nëse gruaja ishte e suksesshme në ngritjen e një çështjeje kundërshtuese⁵.

1.1.2 Regjimi pasuror kontraktor

Regjimi pasuror kontraktor u ofronte bashkëshortëve mundësinë e lidhjes së një kontrate martesore, nëpërmjet së cilës ata mund të zgjidhnin një nga regjimet juridike të parashikuara nga ligji për administrimin e marrëdhënieve të tyre pasurore ose të vendosnin një regjim tjetër, duke shmangur forcën juridike të regjimit ligjor. Regjimet e bashkësisë së pasurisë së përgjithshme, prikës dhe mehrit mund të dakordoheshin nga bashkëshortët në bazë të deklaratave të vullnetit të lirë të tyre⁶.

1.1.3 Regjimi i bashkësisë së përgjithshme pasurore

Një kontratë midis bashkëshortëve ishte e vetmja mënyrë për të vendosur regjimin e përgjithshëm të bashkësisë pasurore të bashkëshortëve, sepse nuk mbulohej nga ligji. Edhe pse ligji njihte pronën e veçantë, bashkëshortët shpesh zgjidhnin të bashkonin disa ose të gjitha pasuritë e tyre të veçanta për të formuar pronën e bashkësisë. Në mënyrë tipike, burri ishte përgjegjës për administrimin dhe shitjen e kësaj prone. Megjithatë, bashkëshortët mund të përcaktonin në mënyrë specifike në një kontratë që administrimi dhe disponimi i pasurisë të mos ishin të drejta që i takonin vetëm bashkëshortit.

⁵ Aliu, Abdulla, (2013), “*E Drejta Civile*”, Universiteti i Prishtinës “HasanPrishtina”, Fakulteti Juridik, Prishtinë.

⁶ Mickovik, Dejan& Angel, Ristov, (2015), “*Semejno Pravo*”, Stobi Trejd, Skopje.

Martesa mund të zgjidhej, mund të iniciohej falimentimi ose bashkëshortët mund të binin dakord për t'i dhënë fund regjimit të përgjithshëm të bashkësisë pronësore.

1.1.4 Regjimi i mirazit

Para Luftës së Dytë Botërore, institucioni i prikës praktikohet rëndom në Jugosllavinë e mëparshme. Për këtë arsye, ai rregullohet në mënyrë specifike nga një sërë rregullash të Kodit Civil të Serbisë. Termi pajë, prikë ose miraz i referohet pasurive që gruaja i sillte në martesë për ta bërë jetën bashkëshortore më të sigurtë e të rehatshme. Vetëm një kontratë mund të vendoste regjimin e mirazit. E drejta e burrit për të shfrytëzuar pasurinë që gruaja sillte në martesë nëpërmjet një kontrate të caktuar, qoftë si pronë e saj, qoftë si pasuri e fituar nga prindërit ose palët e tjera, shfaqej si rregullimi kryesor në këtë regjim⁷. Çdo gjë me vlerë pasurie që mund të shërbente edhe si objekt i një kontrate shitjeje mund të shërbente si prikë (të drejta, sende të luajtshme dhe të paluajtshme, sende të konsumueshme dhe jo të konsumueshme). Sendet që gruaja trashëgonte mund të përdoreshin gjithashtu si objekt prikë. Gruaja ose prindërit e saj nuk ishin të detyruar me ligj të siguronin një prikë, por nëse ajo pranonte ta bënte këtë në kontratë, atëherë burri kishte të drejtë të kërkonte një të tillë⁸. Sasia e kompetencave që burri kishte mbi asetet që përbënin mirazin ndryshonte në varësi të natyrës së aseteve – qofshin ato të luajtshme apo të paluajtshme, të konsumueshme apo jo. Nëse sendi nuk ishte i konsumueshëm, gruaja vazhdonte të ruante të drejtat e pronësisë, por edhe burri kishte të drejtën e uzufruktit. Gruaja kishte të drejtën e një barre formale mbi pronën e burrit për të siguruar pajën, burri kishte të drejtë të shpenzonte paratë ose sendet e tjera të luajtshme që përbënin pajën. Nëse prika përfshinte pasuri të paluajtshme, gruaja ruante pronësinë, ndërsa burri kishte të drejtën e përdorimit ose uzufruktit mbi pasurinë. Burrit i kërkohet të shlyente pajën ose, nëse ajo ishte shpenzuar, ekuivalentin e saj në para pas zgjidhjes së martesës⁹.

⁷ Neni 1655 i Kanunit të Lumës.

⁸ Parkinson, Patrick, (2011), *“Family Law and the Indissolubility of Parenthood”*, Cambridge University Press, New York .

⁹ Ibid., Neni 1632.

1.1.5 Regjimi i mehrit

Regjimi i mehrit ndoqi ligjin e Sheriatit dhe u themelua në vargje nga Kurani. Nën regjimin e mehrit, burri detyrohej t'i jepte gruas disa vlera pronësore për të garantuar sigurinë e saj ekonomike, në krahasim me regjimin e mirazit, ku gruaja detyrohej të kontribuonte në martesë me vlera të caktuara pasurore për të lehtësuar jetën bashkëshortore. Në shumicën e rasteve, dhurata e martesës (mehri) jepej në dy këste: një në momentin e martesës dhe tjetri në rast divorci. Sistemi i mehrit u zbatua në të gjitha zonat e populluara nga myslimanët e ish-Jugosllavisë, por veçanërisht në Bosnje-Hercegovinë, Kosovë dhe Maqedoni. Kjo dhuratë e nuses, e cila gabimisht quhej "blerje nuseje" në gjuhën e zakonshme, kishte për qëllim të siguronte gruan se do të kishte kushte më të mira jetese në qytetin e saj të ri, si dhe kishte për qëllim të kujdesej për të në rast divorci. Sipas disa autorëve, ky regjim e ka origjinën në praktikën e lashtë paraislamike të fiseve arabe për blerjen e gruas. Në përputhje me traditën gjermane dhe austriake të njohur si "dhurata e mëngjesit", burri mund t'i ofronte gruas së tij një dhuratë në ditën e parë të martesës që do të konsiderohej prikë e gruas sipas Kodit Civil serb të vitit 1844. Ajo humbte zotërimin e kësaj dhurate vetëm nëse gruaja e linte burrin e saj ose nëse ai ndahej prej saj për shkak të gabimit të saj. Edhe sipas ligjit gjerman dhe austriak, njihej dhurata e mëngjesit (*Morgengabe*), një peng ose dhuratë që burri i bënte gruas së tij në mëngjesin e parë të martesës¹⁰. Dhurata e martesës duhej të përfundonte brenda tre vjetësh nëse premtuhej brenda afatit ligjor, që ishte mëngjesi i parë pas martesës, sipas kodeve të para civile të këtyre vendeve. Dhurata e siguruar në mëngjes bëhej pronë e gruas dhe ajo kishte autoritetin për ta menaxhuar dhe disponuar me të¹¹. Me disa përjashtime të shkaktuara nga ndikimi i fortë i së drejtës zakonore serbe në menaxhimin e marrëdhënieve familjare, Kodi Civil i Mbretërisë së Serbisë u ndikua më së shumti nga Kodi Civil Austriak i vitit 1811¹². Ky kod ishte gjithashtu në fuqi në Maqedoninë e Veriut deri në vitin 1946, kur disa federata të ish-Jugosllavisë krijuan sistemet e tyre ligjore dhe kornizat legislative.

¹⁰ **Hadzivasilev, Mile**, (1987), "*Semejno Pravo*", Skopje

¹¹ Luarasi, Aleks, (2007), "Studime për të Drejtën Zakonore Shqiptare: Marrëdhëniet Familjare", Luarasi University Press, Tiranë

¹² Ibid.

1.2 Regjimi pasuror martesor në Maqedoni në periudhën kohore 1946-1992

E drejta pozitive është studiuar në dy periudha kryesore si rezultat i veçorive historike të zhvillimit të shtetit dhe legjislacionit maqedonas: zhvillimet deri në vitin 1946, periudhë në të cilën Maqedonia e Veriut ende nuk ishte formuar si shtet i pavarur, dhe zhvillimet pas 1946, kur Republika Popullore e Maqedonise krijohet si pjesë integrale e ish Jugosllavisë¹³.

Me anë të Ligjit “Mbi pavlefshmërinë e dispozitave juridike të nxjerra para 6 prillit 1941 dhe gjatë kohës së pushtimit armiqësor”, të vitit 1946, u abrogua e drejta e paraluftës në territorin e ish Jugosllavisë. Si gjithë shtetet e reja socialiste, edhe ish Jugosllavia e pasluftës e bazoi legjislacionin e vet në modelin sovjetik. Zhvillimet ligjore në territorin e ish Jugosllavisë në këtë periudhë mund të ndahen në dy faza kryesore: zhvillimet në vitet 1946-1971 dhe zhvillimet në vitet 1971-1992.

Ish-Jugosllavia e pas Luftës së Dytë Botërore modeloi sistemin e saj ligjor sipas Bashkimit Sovjetik, siç bënë të gjitha vendet komuniste në zhvillim. Dy periudhat kryesore të evolucionit ligjor në ish-Jugosllavi gjatë kësaj kohe janë zhvillimet në vitet 1946–1971 dhe avancimet në vitet 1971–1992.

1.2.1 Zhvillimet ligjore në vitet 1946-1971

Ndryshimet ligjore në fushën e së drejtës familjare filluan në vitin 1946, dhe jo vetëm në territorin e Republikës Federale Popullore të Jugosllavisë (RFPJ). Pas hyrjes në fuqi të kushtetutës së vitit 1946, filluan reformat ligjore, të cilat zbatoheshin në gjithë territoret e vendit, ndërsa reforma kushtetuese e vitit 1963, lejoi 2 provincat përbërëse të federatës dhe 6 rajonet autonome të miratonin ligje unike republikane. Republikat individuale federale zhvilluan rregulloret e tyre të së drejtës familjare, të cilat bashkëjetuan me asamblenë e RFPJ-së dhe më vonë kushtetutën e miratuar të RFPJ-së dhe ligje të tjera. Kushtetuta e Republikës Federale të Jugosllavisë e vitit 1946 bëri përparime të rëndësishme në fushën e së drejtës familjare, veçanërisht duke siguruar barazinë

¹³ Sluzbeni List FNRJ”, nr.86/1946, dt. 25.10.1946.

gjinore në të gjitha sferat e jetës, duke përfshirë atë politike, sociale dhe ekonomike. Edhe kushtetuta e Republikës Popullore të Maqedonisë (RPM) nga 1946 miratoi barazinë ligjore për burrat dhe gratë, duke qenë se ndërveprimet familjare dhe martesore tashmë qeveriseshin vetëm nga shteti nëpërmjet rregullimeve ligjore dhe vendosën martesën dhe familjen nën mbrojtjen dhe kontrollin e shtetit¹⁴. Ligji themelor i RFPJ-së mbi martesën i vitit 1946 rregullonte marrëdhëniet familjare dhe martesore, ndërsa ligjet republikane rregullonin lidhjet pronësore të bashkëshortëve në detaje. Regjimi pasuror i mehrit dhe mirazit, të cilat ishin të rregulluara nga legjislacioni paraardhës, nuk konsideroheshin më si regjime ligjore¹⁵. E gjithë pasuria e prodhuar nga puna e çiftit gjatë martesës do t'i nënshtrohej regjimit të pronësisë së përbashkët. Në situatat kontestuese, gjykata do të vlerësonte pjesën e pasurisë së përbashkët të secilit bashkëshort në përputhje me kontributet e tyre, duke llogaritur të gjithë faktorët përkatës, duke përfshirë jo vetëm të ardhurat e tyre, por edhe ndihmën e ofruar për detyrat shtëpiake, mirëmbajtjen e pronës dhe kujdesin ndaj fëmijëve. Krahas regjimit juridik të pasurisë së përbashkët, vazhdoi të ekzistonte edhe regjimi juridik i pasurisë së veçantë të secilit bashkëshort, i cili përmbante pasuritë që posedonte secili në momentin e martesës. Gjatë martesës, bashkëshortët mund të menaxhonin dhe dispononin lirisht këtë pasuri, sepse ajo ishte pronë e tyre. Duke qenë se bashkëshortët u pranua se kishin të drejtë të lidhnin çdo kontratë ligjore për krijimin e të drejtave dhe detyrimeve reciproke, nuk përjashtoj as regjimi pasuror kontraktor.

Ligji për lidhjet pronësore të bashkëshortëve të RPM-së ishte veçanërisht i rëndësishëm në rregullimin e marrëdhënieve pasurore të bashkëshortëve në nivel republikan. Sipas këtij ligji, bashkëshortët kryenin bashkërisht dhe miqësisht administrimin dhe disponimin e pasurisë së tyre të përbashkët. Ky ligj, i lejonte bashkëshortët të binin dakord reciprokisht që njëri prej tyre të ishte përgjegjës për administrimin dhe disponimin e të gjithë ose një pjese të pasurisë së bashkësisë¹⁶. Asnjëri nga bashkëshortët nuk lejohej të shiste ose të ngarkonte pjesën e tij të papërcaktuar të pasurisë së përbashkët përmes procedurave gjyqësore *inter vivos*. Të dy bashkëshortët përgjigjeshin solidarisht si me pasuritë e tyre të përbashkëta, ashtu edhe me ato të veçanta për detyrimet që njëri prej bashkëshortëve krijonte ndaj të tretëve për plotësimin e kërkesave të bashkësisë martesore. Kjo tregonte efektivisht se edhe bashkëshorti tjetër mund të ishte në

¹⁴ Neni 8 i Ligjit Themelor për Martesën i RFPJ.

¹⁵ Neni 12 i Ligjit Themelor për Martesën i RFPJ.

¹⁶ Sluzben Vesnik na NRM, nr.1/1946, dt. 31.01.1946.

shënjestër të kreditorëve në kërkesat e tyre për pagesën e borxhit, përveç bashkëshortit që ishte personalisht përgjegjës për krijimin e tij. Secili bashkëshort ishte përgjegjës për përmbushjen e angazhimeve personale duke përdorur si pronën e tij apo të saj, ashtu edhe një pjesë të pasurisë martesore. Koncepti i barazisë së bashkëshortëve shërbente si bazë për përgjegjshmërinë e përbashkët të bashkëshortëve për angazhimet e krijuara për përmbushjen e kërkesave të bashkësisë martesore. Megjithatë, ekzistojnë sisteme të ndryshme të detyrave bashkëshortore. Për shembull, në të kaluarën në ish-Jugosllavi, në përputhje me Kodin Civil të Mbretërisë së Serbisë, është përdorur sistemi i përgjegjësisë ekskluzive të bashkëshortit. Ky sistem bazohet në konceptin patriarkal të pozitës dominuese të burrit në familje (dhe në shoqëri në përgjithësi), prandaj burri kishte përgjegjësinë e vetme për të siguruar nevojat e familjes dhe gruas së tij. Kodi Civil zviceran shtjellonte gjithashtu skemën e përgjegjësisë plotësuese të gruas. Burri ishte përgjegjës për plotësimin e kërkesave të bashkësisë martesore, sipas kësaj paradigme. Megjithatë, edhe gruaja përgjigjej për borxhet me pasurinë e saj, nëse kreditorët nuk ishin në gjendje të mbledhnin kërkesat e tyre nga pasuria e bashkëshortit.

Me pëlqimin e ndërsjellë të bashkëshortëve ose me kërkesën e njërit prej bashkëshortëve, gjykata mund të ndante pasurinë e çiftit. Sendet nga pasuria e përbashkët që përdoreshin për tregtinë ose profesionin e njërit bashkëshort, ose sendet që ishin vetëm për përdorim personal të atij bashkëshorti, i përkisnin atij bashkëshorti.

Ligji për marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve të RPM-së¹⁷ ishte i zbatueshëm për martesat që ishin lidhur para zbatimit të Ligjit themelor për martesën dhe kishin fuqi prapavepruese (para datës 09.06.1946). Nëse nuk binin ndesh me kushtet e dy ligjeve të reja, mbeteshin në fuqi marrëveshjet e bëra nga bashkëshortët para kësaj date për të rregulluar marrëdhëniet e tyre pasurore. Regjimet i pajës dhe mehrit të rregulluar më parë me ligj nuk konsideroheshin më si regjime ligjore. Megjithatë, pronë e veçantë e gruas do të vazhdonin të ishin dhurimet që ajo i kishte marrë nga burri i saj përpara 9 qershorit 1946, dhe ajo mund të kërkonte gjithmonë që kjo pronë t'i kthehej. Nga ana tjetër, nëse burri nuk e kishte marrë tashmë prikën e premtuar në këtë kohë, ai e humbiste të drejtën për të kërkuar dorëzimin e saj. Në dasmat myslimane, mehri që burri i kishte paguar gruas nuk do të ishte i nevojshëm, por as nuk do të rimbursuhej. Si rezultat, legjislacioni i ri i

¹⁷ Nenet, 1-4 të Ligjit për Marrëdhëniet Pasurore të Bashkëshortëve të RPM.

pasluftës njohu tre regjime të ndryshme pasurore martesore, duke përfshirë sistemin kontraktor, pasurinë e ndarë të bashkëshortëve dhe regjimin pasuror të përbashkët¹⁸.

1.2.2 Zhvillimet ligjore në vitet 1971-1992

Ndryshimet kushtetuese të vitit 1971 ndryshuan marrëdhëniet midis pushteteve legislative federale dhe pushteteve të republikave socialiste dhe rajoneve autonome të ish-Jugosllavisë, duke favorizuar këtë të fundit. Këtu filloi faza e dytë e rregullimit juridik të marrëdhënieve pasurore të bashkëshortëve. Statuti për martesën i Republikës Socialiste të Maqedonisë (RMV) i vitit 1973 zuri vendin e Ligjit themelor për martesën i RMV i vitit 1946, si ligj federal i bazuar në këto rishikime kushtetuese. Me zbatimin e këtij ligji përfundoi edhe Statuti mbi bashkëveprimet pasurore të bashkëshortëve i vitit 1950, i cili rregullonte si marrëdhëniet personale, ashtu edhe ato pasurore ndërmjet bashkëshortëve. Ky ligj njihte dy regjime juridike të pasurisë martesore – regjimin e pasurisë së përbashkët dhe regjimin e pasurisë së veçantë të bashkëshortëve, si dhe regjimin kontraktor. Përsa i përket regjimit kontraktor, sipas ligjit të mëparshëm, bashkëshortët mund të binin dakord që njëri prej tyre të menaxhonte dhe dispononte të gjithë ose një pjesë të pasurisë së përbashkët, si dhe të lidhte çdo kontratë që nuk ishte në kundërshtim me ligjin, për të krijuar të drejta dhe detyrime. Disa sisteme juridike mbështetën konceptin e lirisë kontraktuale në rregullimin e marrëdhënieve pronësore ndërmjet bashkëshortëve gjatë shekullit të 19-të dhe fillimit të shekullit të 20-të, kur martesë filloi të konsiderohej si një kontratë civile me karakter të fortë pasuror¹⁹.

Megjithatë, pavarësia kontraktuale e çifteve ishte e kufizuar sepse ata nuk lejoheshin të nënshkruanin marrëveshje që ishin kundër ligjit, moralit ose ligjshmërisë së njohur të martesës.

Të gjitha pronat dhe të drejtat pronësore të trashëguara ose të dhuruara të bashkëshortit, si dhe zotërimet e përdorura vetëm për të përmbushur kërkesat e njërit bashkëshort, konsideroheshin të gjitha pronë e veçantë.

¹⁸ **Hadzivasilev, Mile**, (1987), “*Semejno Pravo*”, Skopje

¹⁹ **Hadzivasilev, Mile**, (1987), “*Semejno Pravo*”, Skopje

Pasuria e krijuar gjatë martesës nga bashkëshortët mbeti të cilësohej si pronë e përbashkët e çifteve. Ndryshe nga legjislacioni i mëparshëm, nuk u theksua se baza për krijimin e kësaj prone do të ishte puna; megjithatë, kjo nënkuptohej nëse marrim parasysh se çdo pasuri e fituar nga bashkëshortët gjatë martesës, por jo me punë, si për shembull me dhurata apo trashëgimi, nuk konsiderohej si pasuri e tyre e përbashkët, por më tepër pasuri e tyre e veçantë. Nëse nuk kishin rënë dakord në mënyrë specifike me shkrim ndryshe, bashkëshortët e menaxhonin pronën e përbashkët bashkërisht dhe me marrëveshje. Ngjashëm me ligjin e mëparshëm, ndarja e pasurisë bashkëshortore bëhej me marrëveshje të ndërsjellë midis bashkëshortëve ose nga gjykata në një proces jokontestimor. Kjo ndarje krijoi një regjim të veçantë pasuror për çiftin. Pjesa që do t'i takonte secilit bashkëshort vendosej nga ata, nëse pasuria ndahej me marrëveshjen e bashkëshortëve. Nëse çiftet nuk ishin në gjendje të binin dakord për madhësinë e pjesës së secilit bashkëshort, ata i drejtoheshin gjykatës. Në përputhje me Ligjin për Martesën e RSM, ndarja e pasurisë së përbashkët kryhej në mënyrë të barabartë midis bashkëshortëve në bazë të parimit të barazisë. Megjithatë, nëse kërkuesi mund të vërtetonte se ai kishte kontribuar në mënyrë të konsiderueshme më shumë se bashkëshorti tjetër në krijimin e pasurisë së përbashkët, gjykata mund t'i jepte atij një pjesë më të madhe të pasurisë së përbashkët me kërkesën e njërit prej bashkëshortëve, pasi të kishte marrë parasysh të gjitha rrethanat specifike, rast pas rasti. Gjykata duhet të merrte parasysh jo vetëm të ardhurat individuale të secilit bashkëshort, kur të përcaktonte kontributin e secilit, por edhe sa secili bashkëshort kishte ndihmuar tjetrin, ishte kujdesur për shtëpinë dhe fëmijët dhe sa kishte bashkëpunuar në çdo mënyrë tjetër për të ruajtur dhe zhvilluar pasurinë e përbashkët.

Në ish-Jugosllavinë e pasluftës, të dy bashkëshortët trajtoheshin në mënyrë të barabartë para ligjit për sa i përket të drejtave dhe detyrimeve, dhe të dy kujdeseshin sipas aftësive dhe mundësive të tyre për nevojat e familjes, veçanërisht për mbajtjen dhe rritjen e fëmijëve²⁰. Kjo binte ndesh me legjislacionin e paraluftës, ku bashkëshorti trajtohej ligjërisht si kryefamiljar dhe kishte detyrimin parësor për të mbajtur familjen. Ligjvënësi në këtë mënyrë inkurajonte ruajtjen e solidaritetit pasuror martesor.

²⁰ Neni 759 i Kodit Civil të Mbretërisë Serbe, Neni 1387 i Kodit Civil Francez, Neni 1432 i Kodit Civil Gjerman.

1.3 Regjimi pasuror martesor sipas të drejtës pozitive të Maqedonisë së Veriut

Me hyrjen në fuqi të Ligjit për Pronësi dhe të Drejta të Tjera Sendore (LPDTS), u bë një përpjekje shtesë për harmonizimin e ligjit maqedonas me standardet aktuale ligjore. Ideja e barazisë dhe solidaritetit ndërmjet bashkëshortëve shërbeu si udhërrëfyes i ligjvënësit në rregullimin e lidhjeve pasurore ndërmjet tyre si dhe të drejtave dhe detyrimeve që rrjedhin nga administrimi dhe disponimi i pasurisë së përbashkët. LPDTS në gjithsej 15 nene rregullon marrëdhëniet pasurore ndërmjet bashkëshortëve (nenet 66-81). Organizimi sipërfaqësor i këtyre marrëdhënieve bën të mundur që të lindin pikëpyetje të mëdha në jetën e përditshme. Disa pasuri, si puna, interesi dhe përfitimi nga e drejta e autorit, kanë status të paqartë (neni 68 i LPDTS e konsideron pronë të veçantë atë që fitohet me dhuratë, trashëgimi, etj.). Sistemi pasuror i vendosur nga ky ligj për bashkëshortët është regjimi juridik i pasurisë së përbashkët dhe të veçantë të tyre dhe nuk mund të ndryshohet në bazë të dëshirës së bashkëshortëve. Vetëm për administrimin dhe disponimi e pronësisë së përbashkët dhe të veçantë, siç përcaktohet nga ky ligj, mund të bihet dakord nga ata që kanë një kontratë. (Nenet 70 dhe 68) LPDTS parashikon se pasuria e çiftit mund të jetë e përbashkët dhe e ndarë.²¹

Sistemi juridiko-politik i Republikës së Maqedonisë së Veriut pësoi ndryshime të rëndësishme në vitin 1991, të cilat patën ndikim edhe në strukturën socio-ekonomike të vendit. Sistemi i pronësisë pësoi modifikime të rëndësishme si rezultat i miratimit të modelit të ekonomisë së tregut nga Republika e Maqedonisë së Veriut. Liria kontraktore duhet të pasqyrohet në marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve nëse kemi parasysh se ajo është një nga themelet dhe parimet themelore të ekonomisë së sotme të tregut. Prandaj, liria kontraktore e bashkëshortëve për të menaxhuar marrëdhëniet e tyre pasurore duhet të rritet. Dispozitat e Ligjit për Familjen e vitit 1992 rregullonin marrëdhëniet pasurore ndërmjet bashkëshortëve deri në hyrjen në fuqi të Ligjit mbi pronësinë dhe të drejtat e tjera sendore (LPDTS) i vitit 2001. Ky ligj parashikoi një sërë dispozitash të reja, ndër të cilat më të rëndësishmet janë: barazia e bashkësisë jashtëmartesore me atë martesore për sa i

²¹ Cavdar, Kiril & Kimo Cavdar, (2012), “*Zakon za Sopstvenost i Drugi Stvarni Prava i Zakon za Dogovoren Zalog – Komentari, Objasnuvanja, Praktika, Predmeten Registar*”, Akademik, Skopje, fq 37.

përket pasurisë së krijuar në bashkësi; dhe zgjidhja që në rast të ndarjes së pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve, bashkëshortit të cilit i jepen fëmijët për kujdestari dhe edukim, t'i jepen edhe sendet nga bashkëpronësia që u shërbejnë fëmijëve. Kjo nuk ndodh vetëm sepse pjesa më e madhe e familjeve shqiptare ende jetojnë në komunitete, me shumë vëllezër që jetojnë së bashku si një familje e vetme, por edhe sepse gratë e papuna nuk janë në dijeni të kontributit që kanë dhënë në gjenerimin e parasë publike në çdo rast. Bashkëshortët fitojnë të drejta dhe detyrime personale dhe pasurore në momentin kur martohen. Për shkak të natyrës institucionale të martesës, të drejtat dhe detyrimet lindin *ex lege* (me ligj) në momentin e martesës, pa marrëveshje të shprehur të çiftit. Për sa i përket të drejtave dhe detyrave individuale të bashkëshortëve, ligji i përmend ato në mënyrë deklarative pa u futur në detaje. Krijimi i një bashkësie, barazia e bashkëshortëve, respekti reciprok dhe ndihma reciproke merren parasysh si të drejta dhe detyrime personale. Përveç këtyre, Ligji për Familjen i Republikës së Maqedonisë rregullon të drejtat dhe detyrimet personale të bashkëshortëve, mbi të cilat shtrihet efekti i martesës, duke përfshirë të drejtën e ndryshimit ose mbajtjes së mbiemrit, pavarësinë në zgjedhjen e një vendi pune dhe profesioni dhe vendosjen e rregullimeve të përbashkëta të jetesës me marrëveshje²².

Sistemi i së drejtës eurokontinentale thekson rregullimin ligjor të marrëdhënieve personale të çifteve, ndërsa sistemi anglo-sakson trajton vetëm rregullimin ligjor të marrëdhënieve pronësore të bashkëshortëve. Për shkak të kësaj, studiuesit e së drejtës anglo-saksone janë përpjekur shpesh të shpjegojnë pse legjislacionet e vendeve evropiane duhet t'i rregullojnë këto marrëdhënie.

Baza për kontrollin ligjor të marrëdhënieve ndërfamiljare është nocioni se ligji ka fuqinë për të bindur dhe komanduar. Ndërsa rregullimi i gjendjes civile të qytetarëve qëndron aty ku qëndron rëndësia praktike e ligjeve të mirëpërcaktuara që rregullojnë zgjedhjen e emrit personal ose të vendbanimit²³.

Megjithatë, ligji nuk mund t'i detyrojë çiftet të respektojnë dhe të ndihmojnë njëri-tjetrin pasi, nga njëra anë, mënyra se si secili bashkëshort e percepton ndihmën dhe respektin në martesat e tyre është shumë subjektive dhe ndikohet shumë nga prejardhja e tyre kulturore. Për shkak të kësaj, rregullimi ligjor i RMV-së për marrëdhëniet intime të bashkëshortëve pasqyron më saktë sjelljen

²² **Bakic, Vojislav**, (1980), “*Porodicno Pravo*”, Beograd

²³ Hadzivasilev, Mile, (1987), “*Semejno Pravo*”, Skopje fq 149-150.

normative dhe të sanksionuar ligjërisht të bashkëshortëve. Lidhur me marrëdhëniet pasurore të çifteve, që është objekt i kësaj teze, duket se është pikërisht natyra e tyre materiale ajo që i bën ato më të përshtatshme për t'iu nënshtruar një kontrolli të plotë ligjor. Ligji për Familjen i vitit 1992 rregullonte marrëdhëniet pasurore ndërmjet bashkëshortëve (nenet 203-218). Që nga hyrja në fuqi e LPDTS e vitit 2001, ai ka zëvendësuar dispozitat e LF-së si ligj që rregullon marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve (nenet 59-81). Ligjvënësi ka dashur që marrëdhëniet pasurore t'i rregullojë veçmas nga e drejta familjare dhe brenda fushëveprimit të së drejtës civile. Megjithatë, ka pasur shumë ankesa për zgjedhjen e ligjvënësit.

Dispozitat që rregullojnë marrëdhëniet pasurore martesore duhet të përfshihen në seksionin e Kodit Civil që rregullon marrëdhëniet familjare, jo në seksionin që rregullon marrëdhëniet pronësore (pasurore). Kjo nuk është vetëm rezultat i faktit se marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve janë shumë më të gjera dhe komplekse se marrëdhëniet pronësore të personave të tjerë në përgjithësi, por në marrëdhëniet pronësore të bashkëshortëve gjithashtu ndërhyjnë shumë edhe marrëdhëniet e tyre personale. Ato nuk janë marrëdhënie të thjeshta të pronësisë së përbashkët: përkundrazi, nuk mund të shmanget ndikimi i martesës dhe detyrimet që lidhen me të. Së bashku me formimin e një komuniteti jetësor, bashkëshortët në martesë formojnë edhe një bashkësi ekonomike në të cilën gjenerojnë të ardhura dhe angazhohen në transaksione pronësie me njëri-tjetrin dhe me palët e jashtme për të siguruar nevojat materiale të familjes. Ekzistenca e përbashkët e bashkëshortëve përpiqet të sigurojë kushtet për mbijetesën e familjes, si dhe të vendosë bazat për prosperitetin e saj ekonomik. Autonomia e vullnetit të bashkëshortëve është e kufizuar pasi pasuria e bashkëshortëve dhe marrëdhëniet pasurore që lidhin çiftet rregullohen nga standarde të detyrueshme ligjore. Termi "regjim pasuror i bashkëshortëve" i referohet grupit të rregullave ligjore që rregullojnë marrëdhëniet pasurore midis bashkëshortëve dhe midis bashkëshortëve dhe palëve të tjera. Sistemi juridik pronësor përcakton se si rregullohen marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve në RMV. Në këtë regjim, pasuria e bashkëshortëve ndahet në pasuri të veçantë dhe të përbashkët. Kontrata e martesës është një dokument ligjor që përshkruan se si bashkëshortët do të ndajnë pasuritë e tyre para dhe pas martesës. Vetëm kontrata me të cilën bashkëshortët menaxhojnë disponimin dhe administrimin e pasurisë së përbashkët dhe të veçantë parashikohet në legjislacionin e familjes RMV, i cili favorizon regjimin pasuror ligjor. Kontratat që shkelin kërkesat ligjore detyruese, natyrën e martesës dhe marrëdhëniet martesore, nuk janë të lejueshme ndërmjet bashkëshortëve.

Kodi Civil Francez i vitit 1804, i cili për herë të parë vendosi regjimin e pronës së përbashkët ose bashkësisë juridike, kishte për qëllim mbrojtjen e pozitës ligjore të grave. Ai bazohej në parimin udhëzues që gratë japin një kontribut të padiskutueshëm shpirtëror dhe material në avancimin ekonomik të bashkëshortit dhe familjes, kontribut që nuk mund të njëhej dhe vlerësohej nga ligjvënësi. Ky sistem, i cili vendos barazinë e burrave dhe grave në aspektin ligjor dhe moral, është i përhapur për shkak të përfitimeve që ofron.

Si rezultat, filozofia franceze dhe italiane pretendon se kodi civil Francez ofron përfitime të tilla si "përparësia ekonomike që i jepet punës së grave në shtëpi" dhe "i lejon gruas të marrë pjesë plotësisht dhe menjëherë në pronësinë dhe menaxhimin e pronës së fituar gjatë martesës". Në përputhje me këtë filozofi, puna shtëpiake dhe kujdesi për fëmijët, të cilat ofrojnë shpërblime të tërthorta financiare, njihen të dyja si forma të punës sipas ligjit maqedonas që kontribuojnë në krijimin e së mirës së përbashkët. Në të drejtën moderne familjare mbizotëron regjimi i pasurisë së përbashkët.

Kombet anglo-saksone dhe Gjermania kanë sistemin e kundërt, i cili njihet si pronë e veçantë e bashkëshortëve. Ky sistem motivohet nga nevoja për shpejtësi dhe siguri në lëvizjen e të mirave materiale, të cilat mund të ngadalësohen ose ndalohen me vullnetin e bashkëshortit tjetër në rastet e disponimit me këto të mira. Nën regjimin e pasurisë së ndarë, çdo bashkëshort është përgjegjës për administrimin dhe disponimin e aseteve të veta, të cilat mund të përfshijnë si pasurinë para dhe pas martesës. Të dyja këto regjime të pasurisë kanë të meta përveç avantazheve të tyre. Regjimi i pasurive të ndara është i padrejtë, veçanërisht nga këndvështrimi i amvisave që i kushtojnë jetën e tyre rritjes së fëmijëve, por nuk kanë as të ardhura nga puna jashtë familjes, e as ndonjë pasuri të tyre. Amvisat nuk mund të përfitojnë asnjë pasuri në rast divorci. Në të kundërt, sistemi i pronësisë së përbashkët ka të metën që ndarja e pasurisë në rast divorci shpeshherë kërkon shitjen dhe ndarjen e pasurisë së vetme të rëndësishme të familjes, banesës familjare, e cila do të ishte problematike për fëmijët dhe bashkëshortin. Për mendimin tim, është e përshtatshme që bashkëshortëve t'u jepet mundësia të zgjedhin një nga regjimet pasurore të parashikuara nga ligji në përputhje me dinamikën e marrëdhënieve të tyre, si dhe të zgjedhin regjime pronësore jokonvencionale që nuk parashikohen nga ligji, por që janë më të mirat dhe u shërbejnë interesave të tyre, pa anashkaluar detyrimet që rrjedhin nga martesa. Kjo mbështetet edhe nga fakti i ekzistencës së mangësive të konsiderueshme në të dy regjimet kryesore martesore. Një shoqëri

bashkëkohore nuk përshtatet me regjimin pasuror martesore me ligj që është tani në fuqi në RMV. Në mënyrë që sistemi i marrëdhënieve pasurore ndërmjet bashkëshortëve të funksionojë në mënyrë më efektive dhe që ligji maqedonas të jetë në përputhje me të drejtën evropiane, kontrata martesore duhet të zbatohet në përputhje me modelin e vendosur nga sistemet ligjore të vendeve evropiane.

1.3.1 Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve sipas legjislacionit të RMV

Një institucion unik i së drejtës pasurore martesore është pasuria e përbashkët e bashkëshortëve, e cila krijohet gjatë gjithë rrjedhës së martesës²⁴. Megjithatë, edhe pse ka karakter pasuror, ai dallon nga institucionet e tjera të së drejtës pronësore në përgjithësi. Një sërë pasurish dhe të drejtash që u takojnë të dy bashkëshortëve njëkohësisht quhen pronësi e përbashkët e bashkëshortëve. Bashkëshortët kanë të drejta të barabarta për administrimin dhe disponimin e pasurisë gjatë gjithë kohëzgjatjes së martesës.

Në frymën e idesë së barazisë ndërmjet bashkëshortëve, si regjim i kërkuar fillimisht formohet regjimi i pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve. Legjislacioni i RMV-së, ashtu si legjislacionet e vendeve evropiane, nuk bën dallime ndërmjet pozitës juridike të çifteve të martuara dhe atyre të pamartuara (*de facto*) në lidhje me të drejtat e tyre pronësore.

Ligji për Familjen thotë se bashkëshortët në martesë janë të barabartë (neni 6). Kjo barazi në marrëdhëniet e tyre gjithashtu përkthehet në barazi në të drejtat dhe detyrimet e tyre në lidhje me mbështetjen e fëmijëve dhe familjes. Bashkëshortët kontribuojnë secili në përputhje me kapacitetet e tyre kur bëhet fjalë për ofrimin e produkteve të prekshme për menaxhimin e ekonomisë së përbashkët ose kur bëhet fjalë për ndërtimin e pasurisë së përbashkët. Puna e bërë gjatë gjithë martesës krijon shumicën e pronësisë së përbashkët.²⁵

Prandaj, bashkëshortët mund të ndjekin karriera të veçanta ose të punojnë në të njëjtën fushë (p.sh., të dy bashkëshortët janë fermerë ose tregtarë). Bashkëshortët mund të kenë dhënë kontribut direkt

²⁴ Neni 67 i LPDTS.

²⁵ Parkinson, Patrick, (2011), *“Family Law and the Indissolubility of Parenthood”*, Cambridge University Press, New York fq 40.

ose indirekt në zhvillimin e bashkëpronësisë. Rritja e fëmijëve dhe kujdesi për familjen janë shembuj të pronësisë së përbashkët dhe punës jo të drejtpërdrejtë që është njohur si punë dhe kontribut indirekt, pra jo i drejtpërdrejtë nga gjykatat. Ndërsa kontributi i bashkëshortit të punësuar është i drejtpërdrejtë sepse ka vlerë nominale dhe shprehet në terma monetarë, kontributi i bashkëshortit të papunë është indirekt sepse ai nuk realizon drejtpërdrejt përfitime monetare, por ndihmon bashkëshortin tjetër në rritjen e vlerës së pasurisë së familjes, kujdesin për punët e shtëpisë, rritjen dhe edukimin e fëmijëve dhe aktivitete të tjera (kursimi i parave që do të paguheshin për pastrues, dado etj.).

Pronësia e përbashkët, në të gjitha manifestimet e saj, si pronësia e përbashkët e trashëgimtarëve, pronësia e përbashkët e anëtarëve të familjes ose pronësia e përbashkët e bashkëshortëve, krijohet vetëm në rrethanat dhe në kushtet e përcaktuara me ligj. Krijimi i pronësisë së përbashkët nuk mund të vendoset me marrëveshje ndërmjet palëve. As një vendim gjykate dhe as një vendim i një organi tjetër shtetëror nuk mund të vendosin pronësinë e përbashkët²⁶.

1.3.2 Kushtet për krijimin e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve

Pronësia mbi sendin konkret fitohet në bazë të rregullave të përgjithshme për fitimin e së drejtës së pronësisë. Megjithatë, që ajo të jetë pronë e përbashkët e fituesit të së drejtës dhe bashkëshortit tjetër, pra që ajo të hyjë në pronësi të përbashkët të bashkëshortëve dhe jo në pronësi të veçantë të fituesit, duhet të plotësohen kushtet ligjore për fitimin e pronësisë së përbashkët. Në shumicën e legjislacioneve, duke përfshirë të gjitha legjislacionet e vendeve të ish-Jugosllavisë, pronësia e përbashkët përkufizohet si e drejta e pronësisë mbi sendet, gjërat që bashkëshortët i fitojnë me punë gjatë jetës së tyre martesore. Edhe pse puna nuk është përmendur në mënyrë specifike nga legjislacioni maqedonas, ajo nuk mund të anulohet logjikisht.

Është e mundur vetëm të parashikohet nëse e drejta e pronësisë do të hyjë në pronësi të përbashkët të subjekteve të veçanta pas përmbushjes së kërkesave të përcaktuara me ligj. LPDTS përshkruan

²⁶ Spirovik Trpenovska et al., Semejno pravo, 2013, f. 311

kërkesat që duhet të plotësohen në mënyrë që një pjesë e pronësisë të përfshihet në pronësinë e përbashkët të bashkëshortëve.

Prandaj, si parakushte për fitimin e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve në vendet e ish-Jugosllavisë, theksohen bashkësia e punës dhe jetës. Së pari, duhet të plotësohen kërkesat e përgjithshme për fitimin e së drejtës së pronësisë mbi sendin (p.sh., pronësia e shitësit, një kontratë e vlefshme shitjeje dhe dorëzimi i sendit në posedim); së dyti, që sendi të jetë pronë e përbashkët e bashkëshortëve, duhet të jetë fituar me punë, gjatë martesës (LPDTS, neni 67).²⁷

1.3.2 Puna si kusht për krijimin e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve

Nëse bëhet fjalë për përpjekje të përbashkëta në bujqësi, zeje apo tregti, apo qoftë punë e veçantë e bërë nga bashkëshortët në veprimtari apo profesione të ndryshme, puna e bashkëshortëve mendohet si kërkesa e parë për krijimin e pronësisë së përbashkët. Kur puna e njërit bashkëshort bëhet e mundur me ndihmën e tjetrit, i cili nuk punon jashtë shtëpisë, por është përgjegjës për kujdesin e shtëpisë dhe rritjen e fëmijëve, kontributi në prodhimin e pasurisë së përbashkët mund të jetë i drejtpërdrejtë, në formën e parave, të ardhurave nga punësimi, ose të ardhurave indirekte.

Kontributi i bashkëshortit në pronësinë e përbashkët varet jo vetëm nga shpërblimet e drejtpërdrejta në para, por edhe nga detyrat shtëpiake, kujdesi për fëmijët dhe mbështetja për zhvillimin dhe edukimin e fëmijëve. Neni 67 i LPDTS, në përkufizimin që jep për institucionin e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve, për dallim nga legjislacionet e tjera të vendeve të ish-Jugosllavisë, nuk e përmend fjalën "punë" si kusht për krijimin e bashkëpronësisë, por në përgjithësi përcakton se pasuria e përbashkët e bashkëshortëve është pasuria që ata krijojnë gjatë kohëzgjatjes së martesës. Mungesa e kriterëve më të sakta krijon hapësirë për interpretime dhe dilema të ndryshme në praktikë. Ky përcaktim ligjor nënkupton se në pasurinë e përbashkët të bashkëshortëve do të përfshihen të gjitha sendet e fituara gjatë kohëzgjatjes së bashkësisë

²⁷ Neni 67 i LPDTS.

martesore, qoftë me punë, qoftë me dhuratë, kushtuar të dy bashkëshortëve, sende të fituara me kredi gjatë kohëzgjatjes së martesës, të ardhurat nga sendet e përbashkëta, interes, etj.

Puna, si kusht për krijimin e pronësisë së përbashkët, përmendet shprehimisht në legjislacionet familjare të të gjitha vendeve të ish Jugosllavisë me të cilat Maqedonia e Veriut ka një traditë të përbashkët juridike²⁸. Nga ana tjetër, ligjvënësi në RMV, duket se ka përzgjedhur që fjalën “punë” ta lë jashtë përkufizimit të institutit të pronësisë së përbashkët, për të na dhënë një përkufizim më të gjerë e të saktë të këtij instituti, i cili nuk është vetëm rezultat ekskluziv i punës së bashkëshortëve. Në pronësinë e përbashkët të bashkëshortëve bëjnë pjesë dhe sende që nuk janë fituar me punë si dhuratat e dedikuara të dy bashkëshortëve apo sendet e fituara nga kontrata aleatore. Megjithatë, puna si një nga bazat kryesore për krijimin e pasurisë së përbashkët, siç u përmend, merret parasysh nga praktika gjyqësore në Maqedoninë e Veriut në të gjitha llojet e saj, qoftë ajo punë me efekt të drejtpërdrejtë financiar, qoftë ajo punë që kontribuon në ruajtjen e këtij fitimi.

Për më tepër, nëse shikojmë përkufizimin e pronësisë së veçantë të parashikuar nga neni 68 i LPDTS, i cili thotë se *“pasuria që bashkëshorti ka pasur në momentin e martesës ose do të fitojë gjatë martesës me anë të dhuratës, trashëgimisë, etj., përbën të tij pronë e veçantë”*, konstatojmë se vetëm pasuritë e fituara në përputhje me baza të tjera të përcaktuara me ligj përbëjnë pronësi të veçantë në vend të vlerave të krijuara nga puna. Për rrjedhojë, pasuria e përbashkët e bashkëshortëve përfshin të ardhurat e tyre nga punësimi²⁹.

1.3.3 Bashkësia martesore si kusht për krijimin e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve

²⁸ Ligji për Familjen i Serbisë, Neni 171, “Sluzbeni Glasnik RS” br.18/2005; Ligji për Familjen i Kroacisë, Neni 36, “Narodne Novine RH”, br.103/2015; Ligji për Familjen i Kosovës, Neni 47, “Gazeta Zyrtare” nr.4/2006.

²⁹ Zaka, Tefta, (2006), “Marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve” në *“E Drejta Familjare”*, (f. 310-361), Botimi i parë, Shtëpia Botuese & Shtypshkronja Kristalina KH, Tiranë .

Parakushti i dytë për krijimin e pasurisë së përbashkët ndërmjet bashkëshortëve është ekzistenca e marrëdhënies jetësore ose martesore të bashkëshortëve. Të vetmet gjëra që konsiderohen si pronë e përbashkët e bashkëshortëve janë pasuria që ata kanë fituar, duke përfshirë të drejtat dhe detyrimet pronësore. Megjithatë, pasuria e fituar pas zgjidhjes së përhershme të bashkësisë jetësore është pronë e veçantë e bashkëshortëve, ashtu siç është pasuria e krijuar para fillimit të jetës së tyre të përbashkët martesore. Pra, bashkësia martesore duhet të ketë ekzistuar në kohën e fitimit të pronësisë³⁰.

Është e nevojshme të përcaktohen tre koncepte të ndërlidhura që referohen në këtë kontekst: "martesa", "bashkësia martesore" dhe "jeta e përbashkët e bashkëshortëve" sepse ligjvënësi maqedonas dhe ai kosovar kanë përdorur termin "martesë" dhe jo "bashkësi martesore" për të përcaktuar pasurinë e përbashkët. Me "martesë" i referohemi kuadrit institucional që rregullohet nga ligji dhe vendoset si rezultat i shprehjes së lirë të vullnetit të një burri dhe një gruaje. Martesa vendoset me akt solemn, rreptësisht zyrtar, siç thuhet në nenin 26 të Ligjit për Familjen. Formalisht, të drejtat dhe detyrimet e bashkëshortëve zgjasin nga momenti i lidhjes së martesës deri në zgjidhjen e saj. Megjithatë, në praktikë, edhe pse martesa është ende ligjërisht e detyrueshme, bashkëshortët shpeshherë nuk arrijnë të ushtrojnë të drejtat e tyre ose të përmbushin detyrimet e tyre për shkak se bashkësia e tyre jetësore ka përfunduar. Nga ana tjetër, kur përdorim termin "bashkësi martesore", i referohemi ekzistencës së përbërësve themelorë të martesës nëpërmjet të cilave arrihen objektivat e saj, ose, thënë ndryshe, përmbushjes së ndërlikuar dhe të ndërthurur të nevojave bashkëshortore si dhe rritjen e marrëdhënieve martesore, duke përfshirë lidhjet biologjike, psikologjike, emocionale dhe ekonomike³¹. Bashkësia martesore dhe martesa mund të mos ndodhin në të njëjtën kohë, veçanërisht nëse martesa përfundon me divorc. Kur martesa zgjidhet ligjërisht, herë pas here ndodh që konflikti juridik, dhe si rrjedhojë martesa zyrtare, të vazhdojë shumë kohë pas përfundimit të martesës. Për të përcaktuar se kur është krijuar pasuria e përbashkët, kohëzgjatja e martesës në këtë situatë mund të jetë objekt verifikimi në një proces gjyqësor të ardhshëm. Bashkëshorti që pohon se martesa ka përfunduar në ditën e caktuar

³⁰ **Alincic, M., Bakaric, A.**, (1989), *"Porodico Pravo"*, Narodne Novine, Pravni Fakultet Zagreb, Zagreb.

³¹ Neni 47 i Ligjit për Familjen i Kosovës (Ligji Nr.2004/32).

mban barrën e provës. Ligji për Familjen thotë se bashkëshorti ka të drejtë të kërkojë divorc nëse martesë ka përfunduar në mënyrë efektive për më shumë se një vit, për shkak të grindjeve, kur jetesa e përbashkët është bërë e patolerueshme ose për shkak të largimit të njërit bashkëshort. Por, nëse bashkëshortët e kanë vendosur me marrëveshje që të jetojnë larg njëri tjetrit, fakti që ata jetojnë të ndarë nuk përbën bazë për shkurorëzim. Duke qenë se plotësimi i komponentit gjeografik të bashkësisë martesore është vetëm një nga elementet materiale të saj, koncepti i "jetës së përbashkët të bashkëshortëve" është më i kufizuar se ai i bashkësisë martesore.

Ekzistenca e bashkësisë martesore nuk ndikohet nga fakti që bashkëshortët mund të jetojnë së bashku ose të ndarë për shkak të natyrës së punës së tyre ose për shkak se udhëtojnë shpesh për punë. Prandaj, vullneti (*animusi*) i bashkëshortëve për të jetuar së bashku është i domosdoshëm për të ekzistuar bashkësia martesore. Nga ana tjetër, edhe kur bashkëshortët janë ende bashkë, dëshira për të mbajtur martesën mund të jetë zhdukur. Edhe nëse mund të jetë e nevojshme ekonomikisht që dy persona të ndajnë një apartament, martesë përsëri nuk konsiderohet e plotë nëse bashkëshortët nuk marrin pjesë në jetën e përditshme të njëri-tjetrit.

1.3.4 Natyra juridike e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve

Në kuadrin e së drejtës familjare, pasuria e përbashkët e bashkëshortëve paraqet një institucion të caktuar me karakter të veçantë juridiko-pasuror. Ajo nuk mund të konsiderohet thjesht si pronësi në kuptimin e së drejtës civile për shkak të natyrës së saj të veçantë. Në kundërshtim me pronësinë civile, pronësia e përbashkët ndërmjet bashkëshortëve është në fakt rezultat i marrëdhënieve pronësore dhe ndërpersonale ndërmjet bashkëshortëve dhe rregullohet nga norma imperative. Veçantia e kësaj pasurie rrjedh edhe nga fakti se edhe pse të dy bashkëshortët kanë të drejtën e pronësisë mbi sendet e përbashkëta, madhësia e pjesëve, aksioneve të tyre përkatëse nga pasuria e përbashkët nuk dihet³².

³² Zaka, Tefta, (2006), "Marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve" në "*E Drejta Familjare*", (f. 310-361), Botimi i parë, Shtëpia Botuese & Shtypshkronja Kristalina KH, Tiranë .

Bashkëshortët janë pronarë mbi pjesët e pacaktuara të sendeve të përbashkëta, titullarë të të drejtave, si dhe bartës të përgjegjësisë me shuma të pacaktuara kërkesash, deri në ndarjen e kësaj pasurie të përbashkët. Një veçori tjetër që e veçon pronësinë e përbashkët nga llojet e tjera të pronësisë është pikërisht mospërcaktimi i vlerës së pjesëve të bashkëshortëve si titullarë të së drejtës së pronësisë së përbashkët, as në teori dhe as në praktikë (siç ndodh p.sh. tek bashkëpronësia). Kemi të bëjmë me një subjekt grupor kur bëhet fjalë për pasurinë e përbashkët të bashkëshortëve, e cila dallon nga të gjitha të drejtat e tjera pasurore në të cilat si subjekt i së drejtës paraqiten më shumë persona. Të dy bashkëshortët përfaqësohen si subjekte të dyfishtë, si mbajtës të së drejtës së pronësisë në pjesë të pacaktuara të pasurive të zotëruara bashkërisht³³. Të gjitha pasuritë e luajtshme apo të paluajtshme, i përkasin bashkëshortëve bashkërisht, gjë që është veçori thelbësore e pronësisë së përbashkët. Pjesët e tyre nuk janë as idealisht dhe as praktikisht të ndara, kështu që ata kanë një titull mbi gjithçka që është krijuar me punë gjatë rrjedhës së martesës së tyre të përbashkët.

Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve i nënshtrohet një regjimi të caktuar deri në momentin e ndarjes, duke pasur parasysh atë që u nënvizua më parë. Ligjvënësi ka zhvilluar një sërë mjetesh posaçërisht për mbrojtjen e këtij sistemi unik. Për rrjedhojë, ligji përcakton qartë se emrat e të dy bashkëshortëve do të shënohen në librat publikë si pronarë të çdo pasurie të paluajtshme që është pjesë e pasurisë së tyre të përbashkët. (LPDTS, neni 69, paragrafi 1) Do të supozohet se regjistrimi është bërë në emër të të dy bashkëshortëve edhe nëse e drejta e pronësisë mbi paluajtshmërinë e përbashkët është regjistruar vetëm në emër të njërit bashkëshort.

Për një sërë arsyesh, bashkëshortët portretizohen si mbajtës të të drejtave pronësore të përbashkëta, duke përfshirë faktin se të drejtat e tyre janë ende të plotfuqishme edhe nëse nuk janë të martuar ligjërisht.

1.3.5 Objekti i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve

³³ Alincic, et al., 2005: 512-513

Prona e përbashkët përfshin të gjitha sendet e luajtshme dhe të paluajtshme si dhe të drejtat reale, si e drejta e pronësisë, pengu, hipoteka, servituti dhe e drejta e pronësisë në kate, si dhe të gjitha kërkesat, frytet civile (siç janë interesat) dhe detyrimet e krijuara për mbajtjen e familjes. Objekt i bashkëpronësisë janë të gjitha të drejtat reale dhe të drejtat e kërkesave. Të ardhurat e fituara nga prona e përbashkët, si dhe mallrat e fituara ose të tregtuara për pronën e përbashkët konsiderohen të gjitha si pronë e përbashkët.

Në shumicën e rasteve, këto janë sende dhe të drejta që bashkëshortët i kanë krijuar së bashku ose veçmas, por për shkak se nuk ka përcaktim ligjor të punës si kërkesë për krijimin e pasurisë së përbashkët dhe nuk ka kufizim ligjor, ato do të konsiderohen si pasuri e përbashkët, së bashku me sendet dhe të drejtat që janë fituar në mënyra të tjera, si dhuratat e dedikuara të dy bashkëshortëve.

Në shumicën e rasteve, pasuria e përbashkët e bashkëshortëve krijohet nga veprime juridike komutative, duke përfshirë kompensimin, por, mund të krijohet edhe nëpërmjet veprimeve juridike që nuk përfshijnë kompensim, si trashëgimia testamentare, dhuratat, lojërat e fatit, etj. Bazuar në teorinë juridike dhe praktikën shumëvjeçare gjyqësore në zbatimin e dispozitave që kanë të bëjnë me bashkëpronësinë e bashkëshortëve, duke filluar me Ligjin themelor për martesën (1946), duke vazhduar me Ligjin mbi martesën e RSM (1973), dhe Ligjin për Familjen e Republikës së Maqedonisë (1992), mbështetur nga LPDTS (2001), mund të identifikojmë objektin e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve, i cili përbëhet nga:

- pasuria e luajtshme dhe e paluajtshme e fituar gjatë martesës;
- të ardhurat nga prona e përbashkët;
- kursimet në martesë;
- blerjet e bëra me të ardhurat nga shitja e pronës në bashkëpronësi ose shkëmbimi i pronës në bashkëpronësi;
- kthimin e sendeve të vjedhura ose të shkatërruara nga bashkëpronësia;
- sendet që ndihmojnë bashkëshortët në veprimtarinë e tyre profesionale;
- sendet që i ndihmojnë me nevojat e tyre të përbashkëta;

- sendet që ndihmojnë njërin prej tyre me nevojat e tyre personale;
- pasuritë e grumbulluara nga partnerët bashkëjetues të cilët përfundimisht lidhin martesë.

1.3.6 Pasuria e veçantë e bashkëshortëve sipas legjislacionit të RMV

E gjithë pasuria individuale e bashkëshortëve, e cila përjashtohet nga përkufizimi ligjor i pasurisë së përbashkët, është pasuri e tyre e veçantë. Si rezultat, pasuri të dallueshme janë ato të fituara para dhe pas martesës, me përjashtim të atyre të fituara nëpërmjet punësimit gjatë martesës³⁴.

Sipas teorisë juridike dhe praktikës gjyqësore në zbatimin e dispozitave që kanë të bëjnë me pasurinë e ndarë të bashkëshortëve, mund të identifikojmë saktësisht objektin e pasurisë së veçantë të bashkëshortëve, e cila përbëhet nga:

- pasuritë e fituara nga secili bashkëshort para martesës;
- pasuritë e fituara gjatë martesës me trashëgimi, ose dhuratë;
- asetet që ndihmojnë njërin bashkëshort të plotësojë nevojat personale;
- pasuritë e fituara me ndarjen e pasurisë bashkëshortore,
- frytet e një sendi të zotëruar nga njëri bashkëshort,
- pasuritë e fituara mbi baza të ndryshme që shprehin mirënjohje të veçantë,
- veprat dhe të drejtat e autorit.

1.3.6.1 Pasuritë e fituara nga bashkëshortët para lidhjes së martesës

³⁴ Gelevski, Slavko, (2002), “*Zakon za Sopstvenost i Drugi Stvarni Prava: So Komentar i Sudska Praktika*”, Lege Artis, Struga, faqe 147

Gjithë pasuria që secili prej bashkëshortëve ka pasur në momentin e lidhjes së martesës vazhdon të ngelet pasuri e veçantë e bashkëshortëve gjatë martesës. (Neni 68/1 LPDTS)

Me pasuri kuptohen të gjitha sendet e luajtshme e të paluajtshme si dhe të drejtat sendore që i përkasin një subjekti të caktuar të së drejtës. Pra, të gjitha sendet dhe të drejtat sendore që bashkëshortët sjellin me rastin e lidhjes së martesës, apo thënë ndryshe, sendet dhe të drejtat që secili prej tyre ka në momentin e krijimit të bashkësisë martesore përbëjnë pasuri të veçantë të bashkëshortëve, qofshin ato të fituara nëpërmjet punës, trashëgimisë, lojërave të fatit etj.

Në këtë kontekst, banesa e blerë nga njëri bashkëshort para lidhjes së martesës, me mjete nga të ardhurat personale është pasuri e veçantë e tij. Gjykata e Lartë e Maqedonisë ka vendosur se bashkëshorti, i cili ka marrë pjesë në rinovimin e banesës së fituar nga bashkëshorti tjetër para lidhjes së martesës, nuk fiton të drejtën e pronësisë së përbashkët mbi banesën, por, ka të drejtën të kërkojë, që nga masa trashëgimore e bashkëshortit të paravdekur, të ndahet pjesa që korrespondon me kontributin e dhënë prej tij për rinovimin e banesës³⁵. (Vendim i Gjykatës së Lartë të Maqedonisë, nr.401/84, dt.09.10.1984)

1.3.6.2 Pasuritë e fituara gjatë kohëzgjatjes së bashkësisë martesore në bazë të trashëgimisë, lekut ose dhuratës

Pronësia e veçantë gjatë martesës mund të fitohet në bazë të veprimeve juridike të kryera pa shpërblim, si: trashëgimia, legu, dhuratat, lojërat e fatit etj. (LPDTS, neni 68/2)

Për sa u përket pasurive që trashëgon njëri bashkëshort, është e qartë se ato janë pjesë e pronësisë së tij të veçantë, pasi vetëm ai figuron si trashëgimtar ligjor ose testamentar i trashëgimlënësit. (Sipas nenit 12/1 të ligjit për trashëgiminë)

Meqenëse në testament përmendet trashëgimia, që ai fiton në atë cilësi konsiderohet se është pasuri e veçantë e tij. Rregulla të shumta në lidhje me dhuratat e marra nga bashkëshortët gjatë martesës ose kohëzgjatjes së bashkësisë martesore janë zhvilluar gjatë shumë viteve të praktikës gjyqësore. P.sh., nëse dhurata i dedikohet vetëm njërit prej bashkëshortëve, konsiderohet pronë e tij e veçantë;

³⁵ Vendim i Gjykatës së Lartë të Maqedonisë, nr.401/84, dt.09.10.1984

megjithatë, nëse është e destinuar për të dy bashkëshortët, konsiderohet pronë e tyre e përbashkët. Nëse paratë e depozituara për realizimin e fitimit i përkisnin njëritbashkëshort, fitimet e lojërave të fatit do të përfshihen në pronësinë veçantë të atij bashkëshorti.

1.3.6.3 Pasuritë që shërbejnë për plotësimin e nevojave personale të njërit bashkëshort

Nëse ato nuk e tejkalojnë vlerën e aseteve të përbashkëta në tërësi, sendet që përdoren vetëm për nevojat personale të njërit bashkëshort, konsiderohen si pasuri të veçanta të atij bashkëshorti. Veshjet personale dhe sende të tjera, bizhuteri, si orët dhe unazat janë shembuj të sendeve të tilla. Faktori parësor që përcakton nëse këto sende kualifikohen si pronë e veçantë ka të bëjë me faktin se vetëm njëri bashkëshort i shfrytëzon ato ekskluzivisht për nevojat e tij.

1.3.6.4 Pasuritë e fituara nga ndarja e pasurisë së përbashkët gjatë kohëzgjatjes së martesës

Në rast se pasuria e veçantë e bashkëshortëve ndahet gjatë martesës, do të përfshihen edhe pasuritë që janë të veçanta për secilin bashkëshort. Ligji maqedonas thotë se bashkëshortët lejohen të ndajnë pasurinë e përbashkët bashkëshortore para dhe pas përfundimit të martesës. Regjimi i veçantë pasuror për bashkëshortët vendoset me ndarjen e pasurisë së përbashkët. (LPDTS, Neni74/1, 2)

1.3.6.5 Frutat e sendeve në pronësi të njërit bashkëshorteve

Frytet që rrjedhin natyrshëm dhe ligjërisht nga zotërimet e njërit prej bashkëshortëve konsiderohen si pronë e tij e veçantë. Si rezultat, pronësia e veçantë e bashkëshortit përfshin gjëra të tilla si interesat nga depozitat e kursimeve të bëra para martesës, paratë e fituara nga dhënia me qira e sendeve në pronësinë e tij të veçantë, etj. Në pronësinë e veçantë të bashkëshortit përfshihen dhe sendet që janë përfituar me shitje, shkëmbim, kompensim dëmi ose shpronësim të sendeve që i përkisnin veçmas atij bashkëshorti.

1.3.6.6 Pasuritë e fituara sipas bazave të ndryshme që paraqesin mirënjohje të veçantë

Si pronësi e veçantë e bashkëshortëve, edhe pse mund të fitohen gjatë gjithë martesës, konsiderohen edhe:

- trofetë dhe mirënjohjet e tjera materiale për trimërinë dhe meritat e treguara në konflikt;
- bursat e ofruara për studime ose kualifikim të mëtejshëm;
- çmimet ose shpërblimet për arritje të ndryshme artistike, ose cilësi shpirtërore ose fizike, si dhe shpërblimet për sportet amatore.

1.3.6.7 Veprat dhe të drejtat e autorit

Ekzistojnë dy këndvështrime për përfitimet nga e drejta e autorit dhe të drejtat e pronësisë intelektuale. Këndvështrimi i parë thotë se, megjithëse vepra e autorit është rezultat i aftësive intelektuale të njërit bashkëshort, edhe bashkëshorti tjetër në mënyrë indirekte ka kontribuar në krijimin e saj dhe, si rrjedhojë, në fitimin e të ardhurave në bazë të autorësisë. Si rezultat, pasuria e fituar nga pronësia intelektuale duhet të konsiderohet si pronë e përbashkët e bashkëshortëve. Sipas këndvështrimit të dytë, vepra e autorit është rezultat i punës intelektuale dhe krijuese të një bashkëshorti³⁶.

Këto mendime duket se mbështeten nga Ligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e përafërta të RMV-së, i cili thotë se ndërsa e drejta e autorit nuk përfshihet në pronësinë e përbashkët të bashkëshortëve, përfitimet financiare të fituara nga e drejta e autorit konsiderohen pronësi e përbashkët e bashkëshortëve. (Neni 8 i Ligjit) Ligji për familjen i Kroacisë miraton një qëndrim të ngjashëm, duke deklaruar se ndërsa vepra e autorit konsiderohet si pronë e pavarur e bashkëshortit që e ka krijuar atë, përfitimet pronësore nga e drejta e autorit dhe të drejtat e ngjashme me të drejtat

³⁶ Vendim i Gjykatës Themelore Shkup II, nr. 3091, datë 10.04.2008)

e autorit të krijuara gjatë gjithë rrjedhës së martesës konsiderohen pronë e përbashkët e bashkëshortëve. (Sipas neneve 36/2 dhe 39/3 të ligjit)

1.3.4 E drejta e administrimit dhe disponimit të pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve

Struktura ligjore e pronës përcakton se si administrohet dhe disponohet prona e përbashkët.

Termi "administrim i pronësisë së përbashkët" i referohet të gjitha akteve faktike, ligjore dhe të tjera që kryhen me qëllim të mbrojtjes së sendit dhe përdorimit të tij të zakonshëm. Dhënia me qira, grumbullimi i frutave natyrale dhe shitja e tyre, grumbullimi i frutave natyrore dhe civile, si dhe marrja e të gjitha masave në lidhje me posedimin dhe përdorimin e drejtë të sendeve të përbashkëta konsiderohet si pjesë e administrimit. Administrimi përfshin gjithashtu punët lidhur me riparimin, ruajtjen dhe mirëmbajtjen e sendeve të përbashkëta, punimin e rregullt të tokës, pagesën e shpenzimeve të nevojshme lidhur me sendet e përbashkëta dhe dhënien me qira³⁷.

Disponimi me sendet e përbashkëta të bashkëshortëve nënkupton ndërmarrjen e hapave ligjorë që kërkojnë autoritetin maksimal që personi mund të ketë mbi sendin. Autorizimi i disponimit të sendit i referohet si veprimeve juridike (si shitja, dhënia me qira e sendit, dhurimi, këmbimi, pengu ose hipoteka, vendosja e servitutit etj.), ashtu edhe asgjësimi faktik të këtyre sendeve (p.sh. prishja apo shkatërrimi i sendit të përbashkët, p.sh. prishja e një ndërtese për të ndërtuar një të re).

Disponimi, në ndryshim nga administrimi i pasurisë së përbashkët, është vetëm sporadik dhe jo i vazhdueshëm, por duke qenë se nënkupton autorizimet më të larta të pronësisë mbi sendin, aktet e disponimit kanë pasoja juridike më të rëndësishme, duke i bërë ato shumë më të rëndësishme në praktikë se sa aktet e administrimit. Veprimet e administrimit juridik dallohen nga ruajtja e substancës së pasurisë, e cila kufizohet në vjeljen e frutave natyrore ose civile, ndërsa veprimet

³⁷ Mandro-Balili, Arta, Vjollca, Meçaj, Tefta, Zaka, Arjana, Fullani, E Drejta Familjare, Botimi i parë, Shtëpia Botuese & Shtypshkronja Kristalina KH, Tiranë, 2006

juridike të disponimit dallohen nga ndryshimi i substancës së pasurisë, i cili vlerësohet në bazë ose ekonomike ose sipas kritereve ligjore.

Si pronarë të përbashkët, bashkëshortët lejohen të administrojnë dhe disponojnë me pronën në pronësi të përbashkët me marrëveshje (LPDTS, neni 70/1.)

Forma ligjore e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve, mënyra me të cilën ajo është fituar dhe vlerat e përbashkëta të barazisë dhe solidaritetit të bashkëshortëve rezultojnë të gjitha në të drejtat e barabarta të bashkëshortëve lidhur me administrimin dhe disponimin e pasurisë.

Mënyra, qëllimi dhe disponimi i pasurisë në pronësi të përbashkët rregullohen me marrëveshje ndërmjet bashkëshortëve, por është e rëndësishme të kihet parasysh se këto marrëveshje nuk janë të përhershme dhe të parevokueshme; përkundrazi, bashkëshortët në çdo kohë, në varësi të rrethanave, mund të kontraktojnë diçka tjetër. (LPDTS, neni 71/4) Ligji ka përcaktuar parametrat e autoritetit të bashkëshortit që administron pasurinë e përbashkët për të parandaluar konfliktet dhe mosmarrëveshjet e ardhshme në këtë fushë delikate të marrëdhënieve martesore. Si rrjedhojë, ligjvënësi përdor termat "administrim i rregullt", "disponim në kuadër të administrimit të rregullt" dhe "disponim i jashtëzakonshëm"³⁸.

Administrimi i rregullt i sendit ka të bëjë me kryerjen e veprimeve faktike dhe juridike që kanë të bëjnë me sendet që bashkëshortët zotërojnë bashkërisht, si mbajtja e pronës së përbashkët, punimi i rregullt i tokës, grumbullimi i frutave, pagesa e shpenzimeve të nevojshme të ndriçimit dhe ngrohjes, pagesa e detyrimeve, taksat, qiratë, etj. Vetëm njëri nga bashkëshortët lejohet të kryejë detyra të administrimit rutinë të pronës së përbashkët (si p.sh. punimi i tokës). Në këtë situatë është i zbatueshëm prezumimi ligjor se pëlqimi i bashkëshortit tjetër është i pranishëm. (LPDTS, neni 71/1,2)

Për sa i përket disponimit të sendit brenda administrimit të rregullt, kuptohet se bashkëshorti që administron bashkëpronësinë ka edhe të drejtën e shitjes së materialeve harxhuese, prodhimeve dhe pajisjeve, por jo edhe të drejtën e shitjes së sendit parësor. Administrimi i sendit do të përfshijë edhe disponimin brenda parametrave të administrimit të rregullt, përveç rastit kur bashkëshortët

³⁸ Ligji për Procedurë Jashtëkontestimore i RMV, 2008

kanë rënë dakord për diçka tjetër. (LPDTS, neni 71/2) Bashkëshorti duhet të sigurohet gjithashtu që bashkëshorti tjetër të ketë dhënë miratimin e tij, qoftë me shkrim, me gojë ose në heshtje, përpara se të fillojë çdo punë që përfshin disponimin e një sendi brenda administrimit të zakonshëm, të tilla si tjetërsimi i materialeve harxhuese, frutave dhe sendeve aksesore.

Termi "disponim i jashtëzakonshëm i pronësisë së përbashkët" i referohet kryerjes së akteve juridike nëpërmjet të cilave tjetërsohen ose ngarkohen sendet kryesore që përbëjnë pronësinë e përbashkët, si shitja, dhurimi, shkëmbimi, dhënia me qira ose ndryshimi i destinacionit të sendit. I referohet gjithashtu krijimit të barrës mbi sendet e luajtshme me vlerë, si dhe vendosjes së hipotekës, servituteve ose barrëve reale mbi sendet e paluajtshme kryesore që përbëjnë pronësinë e përbashkët. (LPDTS neni 37/1).

Bashkëshorti duhet të sigurohet që të merret pëlqimi i bashkëshortit tjetër, i shprehur në formën e duhur, përpara se të ndërmerret çdo punë që paraqet disponim të jashtëzakonshëm me pronësinë e përbashkët, pra që tejkalon parametrat e administrimit të rregullt, si shitja, dhurimi, shkëmbimi i paluajtshmërisë, vendosja e hipotekës etj. (LPDTS neni 72) Prandaj, pronësia e përbashkët nuk mund të shitet vetëm nga njëri bashkëshort pa pëlqimin me shkrim të bashkëshortit tjetër në formën e duhur. Praktikisht, duke pasur parasysh se marrëdhëniet martesore duhet të zhvillohen në harmoni të ndërsjellë, me administrim dhe disponim nëpërmjet marrëveshjeve të bashkëshortëve, shpesh nënkuptohet lejimi i heshtur i njërit bashkëshort për bashkëshortin tjetër për të kryer punën për të cilën ai është më i përshtatshëm. Si rrjedhojë, është e natyrshme që i njëjti bashkëshort të shfaqet në marrëdhënie me palët e treta gjatë administrimit dhe disponimit të pasurisë së përbashkët. Megjithatë, vetëm për arsyen se vetëm njëri bashkëshort është paraqitur në marrëdhënie me të tretët gjatë gjithë kohëzgjatjes së martesës, nuk do të thotë se sendet që përbëjnë objektin e punëve juridike të lidhura prej tij nuk janë pjesë e pasurisë së përbashkët.

Natyra juridike e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve nënkupton që bashkëshortët nuk kanë të drejtë të disponojnë veçmas me sendin në pronësi të përbashkët, por kanë vetëm të drejtën e përdorimit të sendit së bashku. Sendet që përbëjnë pronësinë e përbashkët përdoren nga bashkëshortët për të plotësuar nevojat e tyre dhe të familjes. Përdorimi i përfitimeve ekonomike të sendit, d.m.th përfitimet e drejtpërdrejta që mund të sigurojë sendi, quhet shfrytëzim. Si pronarë

të përbashkët të këtyre sendeve, bashkëshortët i përdorin ato në bashkëpunim dhe me marrëveshje³⁹.

Të drejtat dhe detyrimet pasurore të bashkëshortëve në martesë realizohen me aktet e administrimit dhe të disponimit të sendeve në pronësi të përbashkët. Ligji i lejon bashkëshortët të bien dakord për aktet e administrimit dhe të disponimit të sendeve në pronësi të përbashkët nëpërmjet një kontrate me shkrim; megjithatë, ligjvënësi mundësinë e keqpërdorimit të të drejtave që rrjedhin nga kontrata e ka rregulluar përmes nenit 71/4 të LPDTS, ku thuhet se *“secili nga bashkëshortët ka të drejtë në çdo kohë të zgjidhë kontratën për administrimin dhe disponimin e sendeve nga bashkëpronësia”*.

Prona në pronësi të përbashkët administrohet nga bashkëshortët në përputhje me marrëveshjen e tyre. (LPDTS, neni 70/1.) Megjithatë, bashkëshortët mund të parashikojnë në një kontratë me shkrim që vetëm njëri prej tyre do të jetë përgjegjës për administrimin dhe disponimin e pasurisë së përbashkët të tyre ose të një pjese të saj. (LPDTS, neni 71/1.)

Njëri bashkëshort mund t'i caktojë bashkëshortit tjetër kryerjen e të gjitha detyrave që lidhen me administrimin e sendit nëpërmjet kontratës për administrimin e pasurisë së përbashkët, kryerjen e një grupi të caktuar detyrash ose thjesht kryerjen e detyrave që janë brenda parametrave normalë, të zakonshëm të administrimit të sendit. (Neni 71/2) Administrimi i sendit përfshin veprimet e administrimit të sendit brenda parametrave të asaj që quhet punë e zakonshme, përveç rasteve kur në kontratë përcaktohet ndryshe. (Neni 71/3)

Megjithatë, bashkëshorti kërkon leje të posaçme për të kryer një punë që nuk konsiderohet si e zakonshme. Pa një leje të caktuar, bashkëshorti i autorizuar nuk lejohet të lidhë një kontratë garancie, shitblerje, marrëveshje për gjykatën e zgjedhur ose të heqë dorë nga të drejtat pa pagesë. (Neni 83 i LMD) Liria e bashkëshortëve në lidhje me administrimin e pasurisë pasqyrohet edhe në të drejtën e tyre për të hequr dorë nga kontrata për një administrim të tillë në çdo kohë, përveç rasteve kur kjo do të shkaktonte dëmtim të rëndë të interesave të bashkëshortit tjetër. (Neni 71/4) Mënyra e administrimit do të vendoset nga gjykata nëse bashkëshortët nuk janë në gjendje të bien

³⁹ Ligji për Procedurë Jashtëkontestimore i RMV, 2008

dakord për mënyrën e administrimit të pasurisë së përbashkët, ose vetëm për detyra specifike që lidhen me administrimin e pasurisë dhe asnjëri prej tyre nuk ka ndërmend të kërkojë vërtetimin e pjesës së tyre nga pronësia e përbashkët ose ndarjen e saj. Veprimet e duhura lidhur me administrimin e pasurisë së përbashkët gjykata do t'i vendosë me vendim në procedurë jashtëkontestimore me propozimin e njërit prej bashkëshortëve. (Neni 73 i LPDTS) Gjykata përcakton veprimet e duhura për mënyrën e administrimit të pasurisë së përbashkët nga bashkëshortët në bazë të këshillave të ekspertëve, të profesionistëve përkatës të një sektori të caktuar (inxhinier, agronom, etj.)⁴⁰

Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve do të administrohet sipas rregullave të vendosura nga gjykata në juridiksionin e së cilës është sendi i paluajtshëm në pasuri të përbashkët të bashkëshortëve. Të drejtën për të propozuar fillimin e procesit lidhur me administrimin e pasurisë së përbashkët e ka çdo bashkëshort. Gjykata do të thërrasë në seancën për shqyrtimin e propozimit të dy bashkëshortët si bartës të të drejtave mbi pronën e përbashkët. Gjykata do të supozojë se propozuesi e ka tërhequr propozimin nëse edhe pse është thirrur sipas rregullit, nuk paraqitet në këtë seancë. (LPJ nenet 196 dhe 197). Kundër vendimit me të cilin gjykata ka përcaktuar mënyrën e administrimit të sendeve të përbashkëta, çdo bashkëshort ka të drejtë të bëjë ankim brenda 15 ditëve nga dita e pranimit të vendimit të gjykatës. Gjithashtu, bashkëshorti mund të kërkojë ndarjen e pasurisë së përbashkët nëse nuk është dakord me masat e vendosura nga gjykata për administrimin e pasurisë së përbashkët ose për veprimtari të veçanta që lidhen me administrimin.

Nëse gjykata konstaton se pas paraqitjes së propozimit ka mosmarrëveshje për pronësinë e sendeve të përbashkëta, ajo do të ndërpresë procesin dhe do ta udhëzojë bashkëshortin propozues të iniciojë procedurë kontestimore.

1.3.4.1 Disponimi me pronësinë e përbashkët të bashkëshortëve

⁴⁰ Ligji për Marrëdhëniet e Detyrimeve i RMV, 2001

Neni 70/1 i LPDTS thotë se pasuria në bashkëpronësi disponohet nga bashkëshortët bashkërisht dhe me marrëveshje. Përderisa pjesa e secilit bashkëshort në pasuri nuk është përcaktuar deri në ndarjen e pasurisë, asnjë bashkëshort nuk mund të disponojë në mënyrë të njëanshme pasurinë e përbashkët ose ta ngarkojë atë me punë juridike ndërmjet të gjallëve, në kuptim të paragrafit 2 të nenit 70 të LPDTS-së. Ndonëse ekziston prezumimi ligjor se pasuria e bashkëshortëve ndahet në mënyrë të barabartë, bashkëshorti nuk mund të shesë ose të lërë hipotekë gjysmën e pasurisë deri në ndarjen faktike të pasurisë.

Marrëveshja që ka bërë njëri bashkëshort për të ngarkuar ose tjetërsuar pjesë të pasurisë së përbashkët përpara se pasuria të ndahet ndërmjet bashkëshortëve do të konsiderohet e pavlefshme në këtë situatë, pa lejen e bashkëshortit tjetër. Megjithatë, përkufizimi i nenit 70/2 nuk përjashton mundësinë që pjesa ideale e bashkëshortit të bartet nëpërmjet testamentit në rast vdekjeje (*mortis causa*). Ideja se bashkëshorti ka të drejtë të kontraktojë për ushqim të përjetshëm për pjesën e tij të pronësisë së përbashkët është adoptuar në këtë kontekst dhe në praktikën gjyqësore. Me disponimin testamentar është krijuar mundësia e një disponimi të ngjashëm edhe pse kontrata për mbajtje të përjetshme është marrëveshje juridike ndërmjet të gjallëve. Kjo për shkak se efektet e kalimit të pronësisë mbi sendet e përdorura si kompensim për mbajtje nuk manifestohen derisa marrësi i mbajtjes të vdesë. Mbajtësi ka të drejtë të kërkojë që libri publik të regjistrojë interesin e tij të pronësisë në një pasuri të caktuar të paluajtshme që do të fitohet në këmbim të dhënies së mbajtjes. (Sipas LMD neni 1031). Edhe pse ekziston një kufizim ligjor që i pengon bashkëshortët të disponojnë vetë sendet në pronësi të përbashkët, ata ende mund të bien dakord me kontratë që asnjëri nuk do të përfshihet në lidhjen e të gjitha punëve juridike dhe se njërit bashkëshort do t'i jepet leje nga tjetri për të disponuar të gjithë ose një pjesë të pasurisë së përbashkët. Kontrata i lejon bashkëshortëve të vendosin nëse njëri prej tyre do të jetë përgjegjës për të gjitha veprimet e asgjësimit që përfshijnë sendet në pronësi të përbashkët ose do të kufizohet në punë të caktuara. (LPDTS nenet 71/2 dhe 71/3)⁴¹ Ligjvënësi parashikon mundësinë që bashkëshorti tjetër të mund të revokojë marrëveshjen në çdo moment për shkak të mundësisë që bashkëshorti të cilit i është besuar disponimi i sendeve të përbashkëta mund të mos jetë në gjendje ta bëjë këtë ose mund të kryejë veprime që janë të dëmshme për interesat e bashkëshortëve⁴². Nëse akti i heqjes dorë në një

⁴¹ Vendimi i Gjykatës Themelore Shkup II, nr. 3951/07, datë 10.06.2008

⁴² Neni 195, Seksioni 1, Kodi Civil

kohë të caktuar do të dëmtonte ndjeshëm interesat e bashkëshortit tjetër, e drejta e bashkëshortit për të hequr dorë nga kontrata për disponimin e pasurisë së përbashkët nga njëri bashkëshort nuk mund të zbatohet. (Neni 71/4 i LPDTS) Do të dëmtoheshin interesat e bashkëshortit nëse, për shembull, njëri nga bashkëshortët hiqte dorë nga kontrata për tjetërsimin e pasurisë së përbashkët, duke e bërë të pamundur shitjen e pasurisë, e cila është e paqëndrueshme nga natyra dhe për rrjedhojë mund të dëmtohet ose të shkatërrohet tërësisht. Në realitet, shpesh ndodhin mosmarrëveshje midis bashkëshortëve për tjetërsimin ose barrën e pronës së përbashkët. Akti i ndarjes së pasurisë së fituar gjatë kohës që palët ishin të martuara zakonisht i zgjidh këto mosmarrëveshje, qoftë me marrëveshje të ndërsjellë midis bashkëshortëve ose përmes gjykatave. (LPDTS nenet 74/1 dhe 75/1)

Miratimi i bashkëshortit tjetër, i shprehur në formën e përcaktuar, duhet të merret përpara kryerjes së çdo pune që shkon përtej qëllimit të administrimit të zakonshëm, siç është asgjësimi i sendeve kryesore dhe, veçanërisht, përdorimi dhe ngarkimi i sendeve të paluajtshme nga pasuria e përbashkët. Bashkëshorti tjetër duhet të japë miratimin me shkrim në formën e nevojshme që të arrihet legjitimiteti i punës juridike. Në nenin 72, ligjvënasi nuk përcakton një format të veçantë për kontratën që lejon njërin bashkëshort të shesë pasurinë në pronësi të përbashkët, por kjo kontratë duhet të ketë formën e një dokumenti ligjor që nënshkruhet nga të dy. Për shembull, kontrata për shitblerje të pronës së paluajtshme duhet të jetë me shkrim dhe të përfshijë dëshmi të noterizuara të nënshkrimeve të palëve kontraktuese (neni 443 i LMD). Sipas nenit 148/1 të LPDTS, pronësia e sendit të paluajtshëm bartet vetëm pasi kontrata e shitjes të jetë regjistruar në regjistrat publikë kadastralë. Nga ky moment, edhe marrëveshja me të cilën njërit bashkëshort i jepet pronësia e një pasurie të paluajtshme në bashkëpronësi duhet të jetë me shkrim, të përfshijë nënshkrimet e noterizuara të bashkëshortëve dhe të regjistrohet në librin publik të pasurive të paluajtshme në mënyrë që palët e tjera të jenë të vetëdijshme për këtë fakt.

Është dëshmuar sfiduese vënia në realitet e nenit 72 të LPDTS, i cili thotë se bashkëshorti nuk mund të disponojë me pasurinë e përbashkët pa pëlqimin me shkrim të bashkëshortit tjetër. Për shkak se çështja e regjistrimit të pasurive të paluajtshme ende nuk është zgjidhur plotësisht, lindin çështjet kryesore për pëlqimin që bashkëshorti tjetër duhet të japë për disponimin e pasurisë së përbashkët. Blerësi i kësaj prone ose personi në favor të të cilit është krijuar hipoteka nuk ka mundësi të dijë nëse personi që paraqitet si shitës ose si debitor hipotekor është i martuar apo jo,

ose nëse pasuria e paluajtshme që përbën objekt kontrate është në pronësi të përbashkët të bashkëshortëve. Prona e përbashkët shpesh regjistrohet në regjistrat e pasurive të paluajtshme vetëm në emër të njërit bashkëshort⁴³.

Por çfarë ndodh me punën juridike të lidhur nga njëri bashkëshort pa miratimin e bashkëshortit tjetër për disponimin e pasurisë së përbashkët? Për sa i përket pëlqimit të bashkëshortit, praktika gjyqësore mbështet mendimin se duhet të ketë pëlqimin e bashkëshortit tjetër në çdo formë, qoftë me shkrim, me gojë apo në heshtje, pavarësisht nëse blerësi apo kreditori hipotekor ka qenë në dijeni apo jo se pasuria e paluajtshme është pjesë e bashkëpronësisë së bashkëshortëve. Në realitet, shpesh ndodhin mosmarrëveshje midis bashkëshortëve për tjetërsimin ose ngarkimin me barrën të pronës së përbashkët. Akti i ndarjes së pasurisë së fituar gjatë kohës që palët ishin të martuara zakonisht i zgjidh këto mosmarrëveshje, qoftë me marrëveshje të ndërsjellë midis bashkëshortëve ose përmes gjykatave. (LPDTS nenet 74/1 dhe 75/1)

Megjithatë, kur një palë e tretë vepron me mirëbesim dhe respekton parimin ligjor të besimit në të dhënat publike, teoria juridike e konsideron të ligjshme punën juridike të kryer nga njëri bashkëshort pa lejen e bashkëshortit tjetër (neni 59/3 i LPDTS). Gjithashtu, për të lehtësuar qarkullimin juridik, teoria juridike supozon se bashkëshorti tjetër ka dhënë miratimin e tij gjatë disponimit të rregullt të pasurisë së përbashkët. Derisa të argumentohet e kundërta, puna juridike do të konsiderohet e vlefshme.

Pëlqimi duhet të deklarohet dhe të jepet në një mënyrë të caktuar kur kryhen detyra të pazakonta ose detyra që shkojnë përtej kufijve të disponimit normal. Doktrina ligjore vendosi gjithashtu prezumimin se bashkëshorti që tjetëron pasurinë nga pronësia e përbashkët e bën këtë me pëlqimin e shprehur ose të nënkuptuar të bashkëshortit tjetër. Ky supozim bazohet në doktrinën juridike. Prandaj, nëse në momentin e lidhjes së kontratës fituesi nuk e dinte dhe nuk mund ta dinte që bashkëkontraktori i tij punon pa pëlqimin e bashkëshortit tjetër, ai do të konsiderohet se ka hyrë në marrëveshje me mirëbesim⁴⁴.

⁴³ Ligji Themelor për Martesën i Maqedonisë, 1946

⁴⁴ Ligji mbi Martesën i Maqedonisë, 1948

Konsiderohet se ka qenë një kontratë dhurimi ligjërisht e detyrueshme për pjesën e tij të pasurisë së përbashkët kur njëri nga bashkëshortët autorizon verbalisht bashkëshortin tjetër për të dhuruar një pasuri të paluajtshme në pronësi të përbashkët dhe nuk e kundërshton aktin e dhurimit për një periudhë të konsiderueshme kohe pasi prona i është transferuar marrësit të dhurimit. Nëse merren parasysh çështjet e rëndësishme në zbatimin e nenit 72 të LPDTS, argumentet e lartpërmendura fitojnë rëndësi edhe më praktike. Për shkak të mungesës së pëlqimit të shprehur të bashkëshortit tjetër, shumë hipoteka të bëra nga një bashkëshort i vetëm në prona të përbashkëta nuk mund të realizoheshin në praktikë. Kreditorët në këtë mënyrë nuk kanë pasur mundësi të realizojnë kërkesat e tyre të mbështetura me hipotekë, pasi gjykata i shpall të paligjshme kontratat e hipotekës që kanë për objekt sende të paluajtshme në pronësi të përbashkët, të lidhura vetëm nga njëri bashkëshort.

Kur martesë zgjidhet *de facto* ose kur bashkëshortët po kalojnë një divorc, ndodh më shpesh që njëri bashkëshort të disponojë me pasurinë e përbashkët pa lejen e bashkëshortit tjetër. Në këtë rast bashkëshorti duhet të kompensojë dëmin që i është bërë bashkëshortit tjetër duke e disponuar pasurinë bashkëshortore pa lejen e bashkëshortit tjetër.

KAPITULLI II

NDARJA E PASURISË SË PËRBASHKËT NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT

2.1 Ndarja e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve në RMV

Në rast divorci duhet të zgjidhet problemi i ndarjes së pasurisë së përbashkët, që natyrisht ka pasoja ligjore në marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve. Në fakt, mosmarrëveshjet midis bashkëshortëve për ndarjen e pronësisë së përbashkët – të cilat reflektohen në përgjegjësitë e tyre të përbashkëta prindërore – ose mbi dëmin e shkaktuar ndaj interesave të palëve të treta – shkaktojnë debate të stërzgjatura dhe të hidhura. Pronësia e përbashkët ndahet, regjimi i bashkëpronësisë pushon dhe vendoset pronësia e veçantë e bashkëshortëve. (LPDTS, neni 74/.2) Ndarja e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve ka një sërë implikimesh ligjore për ta, si dhe për palët e treta⁴⁵.

Drejtimi i rregullt i regjimit të pronësisë së përbashkët të një çifti shpesh pengohet nga mosmarrëveshjet e tyre. Në përputhje me nenin 75/2 të LPDTS, mosmarrëveshjet mund të variojnë nga ato që përfshijnë administrimin dhe disponimin e pasurisë së përbashkët, në ato që përfshijnë detyrimet paramartësore të njërit bashkëshort të përmbushura nga pasuria e përbashkët, deri te ato që përfshijnë supozimin ligjor se pjesët e bashkëshortëve nga pronësia e përbashkët janë të barabarta.

Marrëdhënie të ndryshme formohen midis bashkëshortëve gjatë martesës nën sistemin e pronësisë së përbashkët, në varësi të faktit nëse ata zotërojnë prona të veçanta apo jo. Sendet nga pronësia e veçantë e njërit bashkëshort shpesh bëhen pjesë e pronësisë së bashkëshortit tjetër dhe anasjelltas. Për shembull, nëse njëri prej bashkëshortëve ka ndihmuar në rinovimin e banesës nën pronësinë e veçantë të bashkëshortit tjetër, ai nuk do të bëhet automatikisht pronar i përbashkët i ndërtesës, por

⁴⁵ Ligji për të Drejtën e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta i RMV, 2010

mund të kërkojë që pjesa e trashëgimisë së bashkëshortit të vdekur që korrespondon me shpenzimet e tij të jetë ndarë në vend⁴⁶.

Gjykata duhet të vendosë mënyrën e ndarjes së pasurisë së përbashkët në të gjitha rrethanat e mosmarrëveshjeve, kërkesave dhe detyrave të bashkëshortëve. Pronësia e përbashkët mund të ndahet ose me marrëveshje ndërmjet bashkëshortëve (neni 74/1 i LPDTS) ose në rast mosmarrëveshjeje (neni 75/1,2 i LPDTS), nga gjykatat.

Prandaj, ligjvënësi pranon se bashkëshortët edhe gjatë martesës kanë të drejtë të ndajnë në mënyrë të pranueshme pronësinë e çdo pasurie që kanë grumbulluar deri në momentin e ndarjes së pasurisë së tyre bashkëshortore. Përkundrazi, pasuria që bashkëshortët do të fitojnë pas ndarjes së pronësisë së përbashkët do të vazhdojë të konsiderohet si pasuri e përbashkët në kuptim të nenit 67 të LPDTS. Megjithatë, kjo ndarje nuk vlen për pasurinë që do të krijohet në të ardhmen në kuadër të bashkësisë martesore.

Bashkëshortët kanë të drejtë t'i kërkojnë gjykatës ndarjen e pasurisë nëse nuk mund të bien dakord për ndarjen. Gjykata do të marrë vendimin përfundimtar në këtë rast në një procedurë jokontestimore (neni 75/1 i LPDTS), por mund ta bëjë këtë edhe në procedurë kontestimore me kërkesën e njërit prej bashkëshortëve nëse ai mund të vërtetojë se kontributet e tij në krijimin e pasurisë së përbashkët kanë qenë më të mëdha se ato të bashkëshortit tjetër (neni 75/3 i LPDTS).

Përfundimi i pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve gjatë martesës mund të shkaktohet edhe nga një kërkesë për ndarje, të cilën kreditorët e njërit bashkëshort mund ta paraqesin në gjykatë. Në rrethanat kur pasuria e ndarë është e pamjaftueshme për të përmbushur detyrimet, bashkëshorti debitor është përgjegjës për shlyerjen e tyre me pjesën e tij të pasurisë së përbashkët përveç pasurisë së veçantë.

2.1.1 Ndarja me marrëveshje e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve

⁴⁶ Vendimi i Gjykatës së Lartë nr. 401/84

Në përputhje me nenin 74/1 të LPDTS, i cili zbatohet si gjatë gjithë rrjedhës së martesës, ashtu edhe pas zgjidhjes së saj, bashkëshortët kanë të drejtë të ndajnë pasurinë e tyre të përbashkët me pëlqim reciprok. Ata mund të arrijnë një marrëveshje për ndarjen e disa ose të gjitha pasurive nga bashkëpronësia.

Sipas nenit 73 të LPDTS, mund të ketë mosmarrëveshje për mënyrën e administrimit dhe disponimit të sendeve të përbashkëta të bashkëshortëve. Mund të ketë edhe angazhime (borxhe) paramartësore që ka njëri bashkëshort, të cilat ai ose ajo nuk ka mundur t'i shlyejë me pasurinë e tij të veçantë.

Me nënshkrimin e një kontrate, bashkëshortët mund të ndajnë realisht pasurinë e tyre të përbashkët në mënyrë që disa sende, pasuri të bëhen pjesë e pasurisë së veçantë të secilit bashkëshort.

Neni 63/2 i LPDTS-së i lejon bashkëshortët të vendosin të ndryshojnë sistemin e pronësisë së përbashkët në një sistem bashkëpronësie në të cilin pjesët e tyre përkatëse caktohen në mënyrë ideale dhe disponohen lirisht. Në pronësi të veçantë të njërit bashkëshort mund të përfshihen edhe sendet nga bashkëpronësia që fizikisht është e pamundur të ndahen, por ai duhet t'i paguajë bashkëshortit tjetër një ekuivalent monetar për pjesën e tij të vlerës. Në këtë situatë, përderisa bashkëshorti tjetër nuk e paguan vlerën e sendit që i takon, bashkëshorti që ka të drejtën e kompensimit ka të drejtë të vendosë peng mbi sendin e plotë fizikisht të pandashëm (neni 52 i LPDTS)⁴⁷.

Regjimi i pronësisë së veçantë për secilin bashkëshort vendoset me ndarjen me marrëveshje të pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve. (LPDTS, neni 74/2.) Me këtë sistem, secili bashkëshort mund të ndahet si pronar i vetëm i çfarëdo pasurie të luajtshme ose të paluajtshme që i përkiste në atë kohë. Madhësia e pjesës së bashkëshortit në marrëveshjen për ndarjen e pronësisë së përbashkët mund të zgjidhet në bazë të kontributit, por mund të ndikohet edhe nga faktorë të tjerë, si p.sh. fakti që njërit bashkëshort i jepet përqindje më e madhe sepse fëmijët i jepen atij për rritje dhe edukim. Ndarjet e pasurive të paluajtshme duhet të regjistrohen në regjistrat publikë kadastrale. (Neni 142/1 i Ligjit për Kadastrën e Pasurive të Paluajtshme) Është në interes të bashkëshortëve

⁴⁷ Ligji për Procedurë Jashtëkontestimore i RMV, 2008

që të zgjidhin me marrëveshje problemet e diskutueshme ndërmjet tyre për shkak të kostove të larta dhe procedurave të stërzgjatura gjyqësore që lidhen me ndarjen e pronësisë së përbashkët.

Marrëveshja për ndarjen e pronësisë së përbashkët mund të arrihet gojarisht, me shkrim ose në formën e një akti noterial me nënshkrimet e noterizuara. Kjo marrëveshje shërben si bazë ligjore për ndarjen vullnetare të pronësisë së përbashkët ndërmjet bashkëshortëve. Bashkëshortët mund të ndajnë pasurinë e luajtshme me gojë ose me shkrim pa pasur nevojë të kenë nënshkrimin e tyre noterial. Në rastet e ndarjes së pasurive të paluajtshme është e nevojshme një kontratë noteriale me shkrim me nënshkrimet e palëve kontraktuese (bashkëshortëve) të noterizuara; përndryshe, nëse nuk është lidhur në mënyrën e nevojshme, kontrata e ndarjes nuk do të ketë efekt juridik⁴⁸.

Kjo marrëveshje do të shërbejë si bazë për regjistrimin e nevojshëm në librin publik të pasurive të paluajtshme, që i jep çdo bashkëshorti të drejtën e pronësisë së veçantë mbi gjysmën e tij/saj të pasurisë së ndarë. Secili bashkëshort mund të shesë pasurinë e paluajtshme që i takon pas divorcit në çdo kohë pas regjistrimit, pa lejen e bashkëshortit tjetër. Regjimi i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve do të vazhdojë të jetë në fuqi për çdo send që nuk përfshihet në marrëveshjen për pjestimin e pasurisë. Do të konsiderohet se i kanë caktuar pjesët e secilit nga pronësia e përbashkët nëse të dy bashkëshortët janë të shënuar si bashkëpronarë të pjesëve të caktuara në librin publik (neni 69/3 i LPDTS).

2.1.2 Ndarja gjyqësore e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve

Ndarja e pasurisë së përbashkët do të bëhet nga gjykata me kërkesë të njërit prej bashkëshortëve nëse bashkëshortët nuk arrijnë të merren vesh për ndarjen (neni 75/1 i LPDTS). E drejta e bashkëshortit për të kërkuar pjesëtimin e pasurisë së përbashkët është një e drejtë civile absolute që nuk parashkruhet (neni 63/1 i LPDTS). Nëse bashkëshortët nuk mund të bien dakord për mënyrën e ndarjes ose për madhësinë e pjesëve që do t'i takojnë secilit, gjykata mund ta ndajë pronën e përbashkët në procedurë kontestimore (neni 217 i LPJ).

⁴⁸ Vendimi i Gjykatës Supreme të Republikës së Moldavisë, Nr. 248/81

2.1.2.1 Ndarja e pronësisë së përbashkët në procedurë jokontestimore

Kur bashkëshortët nuk kanë mosmarrëveshje për pjesët përkatëse të pasurisë së përbashkët, por nuk mund të bien dakord për mënyrën dhe kushtet e pjesëtimit (neni 75, paragrafi 1 i LPDTS), pronësia e përbashkët ndahet në procedurë jokontestimore. Në të kundërt, pjesëtimi kryhet nga noteri me akt notarial, nëse nuk ka mosmarrëveshje për mënyrën dhe kushtet e ndarjes. Duke pushuar rastet e pakontestueshme, ligjvënësi tenton të lehtësojë punën e gjykatave. Duke përfshirë noterët në këtë proces, ligjvënësi shpreson të përmirësojë efektivitetin e punës së gjykatave.

Një propozim me shkrim i paraqitur në gjykatë nga njëri prej bashkëshortëve shërben si bazë për ndarjen e pasurisë së tyre të përbashkët. Gjykata në juridiksionin e së cilës ndodhen pasuritë që përbëjnë pronën e përbashkët është kompetente për të ndarë pronësinë e përbashkët. Çdo gjykatë është kompetente nëse objekt i ndarjes është pasuria e paluajtshme që ndodhet në territorin e saj. Megjithatë, në bazë të dispozitave të kompetencës zgjedhore, vetëm njëri prej tyre do të ndajë pronësinë e përbashkët. Paditësi mund të zgjedhë gjykatën me juridiksion vendor për çështjen e caktuar nga një listë e gjykatave të mundshme vendore nën juridiksionin e zgjedhur. Kur propozon ndarjen e pasurisë në një nga gjykatat me juridiksion vendor, bashkëshorti shfrytëzon të drejtën e zgjedhjes⁴⁹.

Nëse të dy bashkëshortët bien dakord që pasuria e përbashkët të ndahet sepse nuk mund të merren vesh për mënyrën e administrimit ose disponimit të saj dhe nuk mund të bien dakord për mënyrën e ndarjes së saj, atëherë secili prej bashkëshortëve mund të bëjë propozim në gjykatë. Në propozimin e pjestimit duhet të përfshihen të dhënat për sendet në pronësi të përbashkët për të cilat kërkohet pjesëtimi, vendndodhja e tyre, pronarët dhe çdo palë shtesë me të drejtë pronësie faktike. Me propozimin për pjestim duhet të paraqitet një dokument që vërteton pronësinë ose të drejta të tjera të vërteta mbi sendin e paluajtshëm, nëse ka të bëjë me pasuri të paluajtshme.

Në këtë seancë do të thirren para gjykatës edhe personat që kanë të drejtë servituti ose të drejta të tjera sendore mbi pronën që është objekt i ndarjes së propozuar. Pronarët e të drejtave sendore

⁴⁹ Vendimi i Gjykatës së Lartë, nr. 37/91

kanë të drejtë të kërkojnë që gjykata të vendosë edhe për të drejtat e tyre. Secila palë mund t'i kërkojë gjykatës të thërrasë në seancën gjyqësore palë të tjera me interes për ndarjen. Gjykata e shënon këtë marrëveshje në procesverbal nëse bashkëshortët bien dakord gjatë procedimit për mënyrën e ndarjes, duke u kujdesur gjithmonë që marrëveshja të mos bie ndesh me rregullat juridike imperative. Secili bashkëshort ka gjysmën e pjesës ideale nga pasuria e përbashkët, ose gjysmën e sendeve që janë objekt i pjesëtimit dhe gjykata i mbështet përlogaritjet e saj në supozimin ligjor se pasuria e përbashkët është e ndarë në pjesë të barabarta. (LPDTS, neni 75/2.) Gjykata thekson se kërkesat e bazuara të bashkëshortëve, për të përfituar sende nga pronësia e përbashkët, duhet të realizohen gjatë gjithë procedurës së ndarjes së pronësisë. Gjykata do të marrë në konsideratë në mënyrë të veçantë nevojat e veçanta të bashkëshortit dhe arsyet pse ai send duhet t'i përkasë atij bashkëshorti, kur të vendosë nëse një send i caktuar do t'i përkasë njërit apo tjetrit bashkëshort. Nëse marrim parasysh se bashkëshortët ushtrojnë profesione ose veprimtari të ndryshme, atëherë secili prej tyre do të marrë gjatë pjesëtimit të pronësisë së përbashkët sendet që janë të nevojshme për ushtrimin e veprimtarisë së tij profesionale, pra secilit bashkëshorti do t'i japë në pronësi sende që janë të nevojshme për nevojat e tyre.⁵⁰

Bashkëshorti tjetër do të shpërblehet me sende të tjera nga pronësia e përbashkët në rast të ndarjes së vlerave. Gjykata do të vendosë që ky bashkëshort të kompensojë në të holla diferencën deri në vlerën e pjesës së bashkëshortit tjetër në pasurinë e përbashkët brenda një periudhe të caktuar kohore nëse, gjatë procesit të ndarjes, njëri prej bashkëshortëve ka të drejtë për një send me vlerë shumë më të madhe sesa pjesa e tij e pasurisë së përbashkët. Në rast se është objekt i pjesëtimit një pasuri e paluajtshme me vlerë, bashkëshorti tjetër ka të drejtë të kërkojë regjistrimin e hipotekës mbi atë pasuri deri në shumën që i kërkohet të paguajë bashkëshorti tjetër, në bazë të vendimit të gjykatës. (Neni 223 LPJ) Gjykata mund të konstatojë se pasuria i përket vetëm njërit prej bashkëshortëve dhe do të caktojë shumën që ky bashkëshort duhet t'i paguajë bashkëshortit tjetër, nëse është e vështirë të ndahet fizikisht pasuria ose nëse kjo do të ulte ndjeshëm vlerën e pasurisë. Sendet e papjestueshme fizikisht mund të shiten në ankand publik në përputhje me rregullat e Ligjit për përmbarim dhe të ardhurat të ndahen në mënyrë të barabartë ndërmjet bashkëshortëve. (LPJ neni 224)

⁵⁰ Vendim i Gjykatës Themelore Tetovë, Nr. 250/05

Ndarja e pronësisë së përbashkët vendoset nga gjykata në procedurë jokontestimore. Marrëveshja e ndarjes përshkruan pasuritë që do të ndahen, si do të ndahen, pjesën fizike që do të marrë secili bashkëshort dhe të drejtat dhe përgjegjësitë që ka secili bashkëshort. Gjykata vendos edhe mënyrën e zbatimit të servituteve dhe të drejtave të tjera reale që kanë të tretët mbi sendet që janë të ndara fizikisht ndërmjet bashkëshortëve bashkë me vendimin e ndarjes⁵¹.

Bashkëshortët fitojnë të drejtën e pronësisë së ndarë mbi sendet e luajtshme dhe të paluajtshme që kanë fituar nga pronësia e përbashkët kur ndarja kryhet në mënyrë të pakontestueshme. Procedura do të ndërpritet dhe propozuesit do t'i jepen udhëzime që brenda afatit të caktuar të fillojë procedurën kontestimore nëse gjykata, duke vepruar në bazë të propozimit të bashkëshortit për pjesëtim, konstaton se e drejta e bashkëshortit në pronën e përbashkët është e kontestuar, kur vetë pasuria që duhet të ndahet është e kontestueshme, ose madhësia e pjesëve është e diskutueshme. Do të supozohet se propozuesi e ka tërhequr propozimin nëse nuk arrin të fillojë procedurën kontestimore brenda afatit.

2.1.2.2 Ndarja e pronësisë së përbashkët në procedurë kontestimore

Kur bashkëshortët kanë kundërshtime lidhur me madhësinë e pjesëve të tyre nga pasuria e përbashkët ose për mënyrën dhe kohën e fitimit të sendeve të përbashkëta, ndarja e pasurisë së përbashkët bëhet në procedurë kontestimore.

Procedura kontestimore mund të fillojë vetëm me kërkesën e paditësit që është legjitimuar në mënyrë aktive. Secili bashkëshort ka të drejtë të kërkojë nga gjykata që të vendosë se cila është pjesa e tij në pasurinë e përbashkët me anë të një padie. Ata mund ta ushtrojnë këtë privilegj si gjatë martesës ashtu edhe pas përfundimit të saj (neni 74/1 i LPDTS). Teorikisht, gjykata supozon se pronësia e përbashkët e bashkëshortëve është e ndarë në pjesë të barabarta, pra se secili prej tyre është pronar i gjysmës së pronësisë së përbashkët (neni 75/2 i LPDTS), Megjithatë, secili bashkëshort ka të drejtë të kundërshtojë këtë prezumim ligjor dhe të dëshmojë se pjesa e tij është

⁵¹ Mandro-Balili, Arta, Vjollca, Meçaj, Tefta, Zaka, Arjana, Fullani, E Drejta Familjare, Botimi i parë, Shtëpia Botuese & Shtypshkronja Kristalina KH, Tiranë, 2006

më e madhe se ajo e bashkëshortit tjetër. Nëse mund të vërtetohet se njëri bashkëshort ka kontribuar shumë më tepër në krijimin e pronësisë së përbashkët sesa bashkëshorti tjetër, gjykata mund t'i japë atij një pjesë më të madhe të pasurisë së përbashkët. (LPDTS neni 75/3) Sipas nenit 217/1 të LPDTS, nëse gjykata në procedurë jokontestimore konstaton se me propozimin e bashkëshortit për ndarjen e pronësisë së përbashkët vërtetohet se kontestohet e drejta e pronësisë së përbashkët, gjykata duhet të përcaktojë nëse sendi që duhet të ndahet, duhet të ndahet në bazë të madhësisë së tij ose nëse kontributi i njërit bashkëshort në fitimin e pronësisë së përbashkët është dukshëm më i madh se ai i bashkëshortit tjetër. Prandaj, gjykata do t'i udhëzojë palët në procedurën kontestimore kur e drejta e pronësisë mbi sendet nga bashkëpronësia lind gjatë procedurës jokontestimore ndërmjet bashkëshortëve⁵².

Gjykata merr në konsideratë forma të tjera kontributi, si puna në familje për rritjen dhe edukimin e fëmijëve dhe kujdesin në familje, kur përcakton kontributin e secilit bashkëshort në pronësinë e përbashkët. Gjykata nuk niset vetëm nga të ardhurat e realizuara prej tyre, pra nga kontributi financiar. Prandaj, gjykata merr në konsideratë çdo ndihmë ose kontribut të bërë nga bashkëshortët për të rritur pasurinë e përbashkët ose për të siguruar që ajo të mos bjerë aq shumë sa do të binte pa këto contribute. Në këtë mënyrë, parimi i barazisë dhe solidaritetit ndërmjet bashkëshortëve është vënë në praktikë nga ana e gjyqësorit duke krahasuar punën që sjell efekte të drejtpërdrejta financiare me punën e papaguar në amvisëri dhe kujdesin për fëmijët që sjell efekte financiare indirekte, ose ndihmën e dhënë nga bashkëshorti i papunë.

Edhe vetëm për sendet e luajtshme ose të paluajtshme nga pronësia e përbashkët, gjykata mund të caktojë kontribut më të madh të njërit bashkëshort gjatë ndarjes së pasurisë së përbashkët dhe përcaktimit të kontributit të bashkëshortit. Për shembull, shtëpia e përbashkët është blerë gjatë martesës duke përdorur burimet financiare të prindërve të njërit bashkëshort, d.m.th. para që nuk përfshihen në pronësinë e përbashkët, dhe si rrjedhojë, gjatë procesit të ndarjes së pasurisë së përbashkët, gjykata ka konstatuar se ajo i përkiste bashkëshortit, prindërit e të cilit kishin investuar. Por për shkak se burimet e kombinuara financiare të dy bashkëshortëve u përdorën për të ndërtuar

⁵² Vendimi i informacionit Themelore Shkup II, nr. 250/05

modifikimet e shtëpisë, pjesa shtesë do të ndahet në mënyrë të barabartë midis dy bashkëshortëve si pronësi e përbashkët⁵³.

E drejta familjare e Kosovës dhe e Serbisë, mban të njëjtin qëndrim me praktikën gjyqësore maqedonase në lidhje me themelimin e pronësisë së përbashkët pas zgjidhjes së martesës. Si rrjedhojë, bashkëshorti që rrit vlerën e pasurisë së përbashkët me investim pas zgjidhjes së martesës ka të drejtë të kërkojë pagesën nga bashkëshorti tjetër, me kusht që investimi të jetë i nevojshëm dhe i dobishëm. Sipas investimit të tij në atë send ai do të marrë kompensim. (Neni 55/3 i LFK).

Sendet e blera, në rast divorci, do t'i përkasin bashkëshortit që i ka siguruar ato, nëse vërtetohet se njëri bashkëshort i përdorte të ardhurat vetëm për nevojat e veta, ndërsa tjetri, duke përdorur burimet e veta, kujdesej për të siguruar gjërat e nevojshme, për ruajtjen e ekonomisë së përbashkët familjare⁵⁴.

2.1.3 Realizimi i ndarjes së pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve

Gjatë ndarjes së pronësisë së përbashkët në gjykatë, gjykata merr parasysh jo vetëm kriterin themelor ligjor të ndarjes në pjesë të barabarta, por edhe kriterin plotësues që lidhet me kontributet e bashkëshortëve në krijimin e pronësisë së përbashkët, si dhe kriteret e tjera plotësuese, ato që lidhen me nevojat dhe interesat specifike të bashkëshortëve dhe fëmijëve të përbashkët. Përcaktimi i sendeve që përfshihen në pasurinë e përbashkët, përcaktimi i kriterëve për pjesëtimin e pasurisë së përbashkët dhe së fundi ndarja e pjesëve të bashkëshortëve nga pronësia e përbashkët janë të gjitha hapat që duhet të ndërmerret gjykata për të kryer pjesëtimin përfundimtar të pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve.

⁵³ Vendim Gjykata Themelore Shkup II, nr. 600/04)

⁵⁴ Podvorica, Hamdi, E Drejta Familjare, Prishtinë, 2005

2.1.3.1 Përcaktimi i sendeve që përbëjnë objektin e ndarjes

Gjykata duhet fillimisht të vendosë se çfarë do të ndahet, në këtë rast pasuria e luajtshme dhe e paluajtshme që përfshihet në pronësinë e përbashkët të bashkëshortëve. Siç u tha më lart, standardi themelor për klasifikimin e sendeve si të përbashkëta është nëse ato janë fituar me punë të kryer gjatë martesës, të fituara në këmbim të një sendi nga pronësia e përbashkët, apo u janë dhuruar të dy bashkëshortëve, kur çifti ishte ende i martuar⁵⁵.

Gjykata fillimisht do të ndajë nga pasuria e përbashkët pasurinë e veçantë të secilit prej tyre, duke përfshirë edhe sendet që kanë marrë në martesë dhe ato të fituara në bazë të ligjit gjatë martesës.

Legjislacioni i Republikës së Maqedonisë së Veriut i lejon bashkëshortët të ndajnë pasurinë që kanë në momentin e ndarjes, por jo dhe ato që mund të fitojnë në të ardhmen.

Bashkëshorti do të kompensohet për shpenzimet që mund të mbulohen me para nga pasuria e përbashkët, në rast se kanë të bëjnë me shpenzime të bëra nga pasuria e tij e veçantë për të plotësuar shërbimet e bashkësisë martesore. Gjatë martesës, burrit i kërkohet të përdorë para nga pronësia e veçantë për të mbështetur financat e familjes, por vetëm kur pronësia e përbashkët është e pamjaftueshme për ta bërë këtë. Bashkëshorti nuk ka të drejtë kompensimi nëse paratë nga prona e veçantë i ka përdorur vetëm për nevojat e veta.

Kur njëri bashkëshort përdor burimet e tij ose të saj nga pronësia e veçantë për të ndërtuar një strukturë në pronë të përbashkët, nuk ka asnjë rregullore unike që zbatohet në këtë situatë. Si rrjedhojë, për ndarjen e pronësisë së sendit në këtë rast do të zbatohen parimet e së drejtës civile që rregullojnë fitimin e parë të së drejtës së pronësisë nga ndërtimi në tokë të huaj. Rrjedhimisht, nëse vlera e ndërtesës është dukshëm më e lartë se vlera e truallit, objekti si dhe trualli do t'i përkasin bashkëshortit që e ka ndërtuar atë dhe këtij bashkëshorti do t'i kërkohet të bëjë diferencën në vlerë midis të dyjave sipas çmimit të tregut (neni 119/1 i LPDTS). Bashkëshorti pronar i ndërtesës do të rimbursohet për vlerën e ndërtesës nga bashkëpronësia nëse vlera e tokës është më e madhe se ajo e ndërtesës, në këtë rast edhe ndërtesa do të konsiderohet e përbashkët, njësoj si toka (neni 119/ 2 të LPDTS).

⁵⁵ Vendimi i Gjykatës Supreme të Republikës së Moldavisë, nr. 21/90

Kur prona që i përket njërit bashkëshort që është në pronësi të veçantë kombinohet, lidhet ose bashkohet me pasurinë që u përket të dy bashkëshortëve, zbatohen edhe standardet e së drejtës civile për fitimin fillestar të pronësisë. Fati i artikullit të ri të krijuar do të varet nga vlera e sendeve të lidhura nëse ato bashkohen në një mënyrë që parandalon ndarjen e tyre pa dëmtime ose shpenzime të konsiderueshme. Prandaj, nëse sendi nga pronësia e ndarë është më i vlefshëm, bashkëshorti që e zotëron tashmë ka të drejtë të bëhet pronar i sendit të sapoprodhuar, gjithmonë në kundërshtim me kërkesën për t'i paguar atij vlerën në para të sendit të përzier, të përbashkët. (Neni 115 i LPDTS).

Nëse gjykata zbulon se ka kërkesa dhe detyrime reciproke midis pronësisë së përbashkët dhe pronës së veçantë të bashkëshortëve gjatë vlerësimit të masës së pronësisë së përbashkët, gjykata do të përcaktojë shumën e tyre.

Sendet vlerësohen sipas vlerës së tyre të tregut në momentin e ndarjes në procesin juridik për pjesëtimin e bashkëpronësisë. Vlera reale e sendeve shpesh përcaktohet nga gjykata me ndihmën e specialistëve të profesioneve përkatëse⁵⁶.

2.1.3.2 Përcaktimi i pjesëve të bashkëshortëve nga pronësia e përbashkët

Gjykata kalon në përcaktimin e pjesëve të bashkëshortëve pas përcaktimit të sendeve që përbën objektin e pronësisë së përbashkët. Sipas nenit 75/2 të LPDTS, gjykata e bazon vendimin e saj në sistemin e ndarjes së pronësisë së përbashkët në pjesë të barabarta gjatë llogaritjes së pjesëve të bashkëshortëve. Në përputhje me këtë metodë, në rast ndarjeje, secili bashkëshort merr të drejtën e pronësisë mbi një 1/2 ideale të aseteve nga pronësia e përbashkët, që do të thotë se bashkëshortët kanë të drejta të barabarta pronësie mbi çdo pasuri nga pronësia e përbashkët.

Edhe pse, teorikisht, gjykata supozon se bashkëshortët zotërojnë pronën e përbashkët në pjesë të barabarta, secili bashkëshort ka të drejtë të kundërshtojë këtë prezumim ligjor dhe të tregojë se pjesa e tij është më e madhe se ajo e bashkëshortit tjetër. Kur pronësia e përbashkët ka përfunduar në mënyrë specifike si pasojë e vdekjes së bashkëshortit ose shpalljes së vdekjes, këtë të drejtë e

⁵⁶ Vendim i Gjykatës Themelore Shkup II, Nr. 6168/07

kanë edhe trashëgimtarët e bashkëshortit të zhdukur ose të shpallur të vdekur. Bashkëshorti duhet të sigurojë prova të mjaftueshme për të mbështetur pohimin e tij se përfshirja e tij më e madhe në formimin e pronësisë së përbashkët dhe, rrjedhimisht, pjesa më e madhe e tij, është e vërtetë. Siç e kemi theksuar tashmë, gjykata do të marrë në konsideratë edhe kontributet e bashkëshortëve përveç të ardhurave të tyre, si shpenzimet për mirëmbajtjen e shtëpisë dhe kujdesit për fëmijët.

Gjykata mund të urdhërojë që kjo pjesë të kompensohet në të holla me kërkesë të njërit bashkëshort, nëse gjatë pjesëtimit të pasurisë së përbashkët konstatohet se njëri bashkëshort ka të drejtë për një pjesë dukshëm më të vogël. Është e mundur që bashkëshortët të ndajnë pasurinë përmes marrëveshjeve, por më pas të kërkojnë nga gjykata që të ndajë një send të caktuar për të cilin nuk kanë arritur marrëveshje (neni 78 i LPDTS). Gjykata në këtë situatë ka mundësinë që t'i japë njërit bashkëshort një pjesë më të madhe të sendit kontestues.

Sendet që janë fizikisht të ndashme mund të ndahen fizikisht ndërmjet bashkëshortëve. Sendet e papjestueshme fizikisht mund të jenë objekt i një ndarje civile, e cila përfshin shitjen e sendit të papjestueshëm dhe ndarjen e parave të shitjes në mënyrë të barabartë ndërmjet bashkëshortëve. Bashkëshortët mund të vendosin gjithashtu që njëri prej tyre të marrë sendin e pandashëm dhe tjetri të marrë kompensim në para⁵⁷.

2.1.4 Kriteret plotësuese për ndarjen e pronësisë së përbashkët të bashkëshortëve

Përbërja e pjesëve ose se cilat sende do t'u takonin bashkëshortëve me ndarjen e pasurisë së përbashkët është po aq thelbësore sa kriteri bazë ligjor i ndarjes së pasurisë së përbashkët në pjesë të barabarta, me rëndësi për nga vlera e pjesëve të secilit bashkëshort. Në fakt, çdo partner është i interesuar të ketë sende të veçanta të përfshira në pjesën e tij, për arsye të kuptueshme. Në këtë situatë ligjvënësi ka parashikuar edhe një sërë sendesh që, ndërsa janë fituar me punë gjatë martesës dhe konsiderohen si pjesë e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve, gëzojnë status më të lartë se ato që u përkasin pronarëve të veçantë dhe ndahen në përputhje me rregulla specifike.

⁵⁷ Mandro-Balili, Arta, Vjollca, Meçaj, Tefta, Zaka, Arjana, Fullani, E Drejta Familjare, Botimi i parë, Shtëpia Botuese & Shtypshkronja Kristalina KH, Tiranë, 2006

LPDTS numëron si të tillë zërat e mëposhtëm: - zërat për veprimtarinë profesionale të bashkëshortit (neni 76/1); - sende vetëm për nevojat e njërit bashkëshort (neni 76/2); - sende për fëmijë ose ekskluzivisht për përdorim të tyre (neni 77/1); - sendet me interes të zotërohen nga bashkëshorti, të cilit i janë besuar fëmijët për rritjen dhe edukimin e tyre (neni 77/2).

Pas përcaktimit të pjesëve të çifteve në bashkëpronësi, gjykata ndan pronën e privilegjuar duke u kujdesur gjithmonë të ruajë proporcionin ndërmjet pjesëve të bashkëshortëve.⁵⁸

2.1.4.1 Sendet që shërbejnë për ushtrimin e veprimtarisë së bashkëshortit

Me kërkesën e njërit bashkëshort, pjesa e tij do të përfshijë fillimisht ato pasuri nga bashkëpronësia që janë të nevojshme për ushtrimin e veprimtarisë së tij. (LPDTS, neni 76/1) Në varësi të veprimtarisë, këto sende mund të jenë të llojllojshmërisë më të gjerë: mjetet dhe pajisjet për punë, ose hapësirat e punës si zyrat dentare ose sallonet, etj.

Bashkëshortit do t'i jepet e drejta për këto pasuri të privileguara, megjithatë, vetëm nëse vlera e tyre e kombinuar nuk e tejkalon ndjeshëm atë të pasurisë së përbashkët. Këto sende të privileguara do të ndahen ndërmjet bashkëshortëve nëse vlera e sendeve që sigurojnë jetesën e njërit bashkëshort është shumë më tepër se shumica e vlerës së pasurisë së tyre të përbashkët. Vetëm nëse bashkëshorti i interesuar për të fituar këto sende i paguan bashkëshortit tjetër shpërblimin e duhur ose nëse me miratimin e këtij të fundit jep sende të tjera për kompensim, në këtë rrethanë mund të shmanget ndarja. (Neni 76/3 i LPDTS) Këto sende do të ndahen nga pasuria e përbashkët dhe do t'i jepen në pronësi bashkëshortit që ushtron veprimtarinë për të cilën përdoren sendet, pa u llogaritur në pjesën e tij të pronësisë së përbashkët, nëse vlera e tyre nuk është tepër e lartë në krahasim me vlerën e përgjithshme të pasurisë së përbashkët dhe kur në procedurën e pjesëtimit të pasurisë së përbashkët ka bërë kërkesë bashkëshorti i interesuar.

⁵⁸ Spirovik Trpenovska, Liljana, (1997), “*Semejno Pravo*”, Studentski Zbor, Skopje, fq. 248

2.1.4.2 Sendet që shërbejnë për nevojat personale të njërit bashkëshort

Edhe pse ato janë prodhuar me punë gjatë gjithë martesës, objektet që plotësojnë nevojat e vetme personale të njërit bashkëshort nuk marrin të njëjtën konsideratë si sendet e tjera nga pronësia e përabshkët për arsye të dukshme. Pasi bashkëshorti të ketë marrë pjesën e tij të pasurisë së përbashkët gjatë procesit të ndarjes, me kërkesën e tij, ato do të hiqen nga pronësia e përbashkët dhe do t'i jepet pronësia e aseteve të fituara nëpërmjet punësimit gjatë martesës, por të përdorura vetëm për nevojat e tij personale (si gardëroba, bizhuteri, instrumente muzikore, ski, armë gjuetie etj.) (LPDTS, neni 76/2).

Kur vlera e një sendi nuk është dukshëm më e madhe nga vlera e sendeve në pronësi të përbashkët dhe vlera e sendeve për përdorim personal të bashkëshortit tjetër, sendi i kalohet atij bashkëshorti pa zbritur vlerën e tij nga pjesa e tij ose e saj në pronësi të përbashkët. Një unazë diamanti ose gëzof i çmuar do të konsiderohet si pronë e përbashkët dhe do të ndahet midis bashkëshortëve nëse vlera e sendeve për përdorim personal të njërit bashkëshort është dukshëm më e lartë se vlera e përbashkët e pasurisë së përbashkët dhe vlera e sendeve për përdorim personal të bashkëshortit tjetër⁵⁹. Nëse bashkëshorti tjetër është dakord, bashkëshorti që i ka përdorur këto pasuri dhe dëshiron t'i zotërojë ato, mund ta kompensojë bashkëshortin tjetër me para ose mallra të tjera me vlerë të krahasueshme. (LPDTS, neni 76/1,3) Me ndihmën e kësaj dispozite ligjore, ligjvënësi synon të ruajë interesat legjitime të secilit bashkëshort. Nga njëra anë, prona që përdoret vetëm për nevoja personale të bashkëshortit hyn në pronësi të veçantë të bashkëshortit dhe nga ana tjetër, mbron bilancin e pasurisë nga bashkëshorti që nuk ka sende kaq të shtrenjta për përdorim personal.

2.1.4.3 Sendet që u shërbejnë fëmijëve ose që i janë dedikuar përdorimit të drejtpërdrejtë nga ana e fëmijëve

Gjykata duhet të marrë parasysh nevojat dhe detyrimet unike të çiftit gjatë ndarjes së pasurisë së tyre të përbashkët. Prandaj, burri, i cili është përgjegjës për rritjen dhe mbrojtjen e përbashkët të

⁵⁹ Vendimi i Gjykatës Themelore Shkup II nr. 1263/05

fëmijëve, duhet të marrë pjesë në ndarjen e sendeve shtëpiake nga të cilat përfitojnë edhe fëmijët, përveç nëse vlera e tyre është dukshëm më e lartë se ajo e bashkësisë së përgjithshme të pronësisë.

LF i vitit 1992 e prezantoi këtë qasje për herë të parë në legjislacionin vendas, dhe LPDTS i vitit 2001 më pas shtoi mbështetjen e tij në këtë drejtim. Bashkëshortit të cilit i jepet kujdestaria dhe përgjegjësia për rritjen e fëmijëve i ndahen në pronësi, përveç pjesës së vet, dhe sendet që u shërbejnë fëmijëve ose i kushtohen përdorimit të drejtpërdrejtë nga ana e tyre (neni 77 i LPDTS).

Me këtë zgjidhje ligjore, ligjvënësi është fokusuar nga njëra anë në interesat e fëmijëve, të cilët nuk duhet të cenohen nga akti i divorcit të prindërve, dhe nga ana tjetër, ndihmon bashkëshortin të cilit i besohen fëmijët, pasi kjo i jep atij lirinë për të mbajtur sendet që janë të dobishme për fëmijën dhe zhvillimin dhe rritjen e tij.

Por ligji nuk përcakton se çfarë do të ndodhë me këto sende, nëse në ndërkohë, vendimi i gjykatës për kujdestarinë dhe edukimin e fëmijëve ndryshohet dhe ato i jepen bashkëshortit tjetër. Në këto situata ka kuptim të supozohet se këto sende janë të fëmijëve dhe do t'i ndjekin kudo që të shkojnë sepse do të kenë të njëjtin fat. Bashkëshorti, të cilit i janë besuar fëmijët, do t'i pranojë dhe do të jetë përgjegjës për administrimin dhe disponimin e tyre.

Vlera e sendeve që përfitojnë fëmijët dhe situata në të cilën vlera e tyre është dukshëm më e lartë, pra në përpjesëtim me vlerën e përgjithshme të pasurisë së përbashkët, nuk trajtohen nga ligjvënësi. Unë besoj se bashkëshortit të cilit i janë besuar fëmijët për ruajtje dhe edukim duhet t'i ndahen sende që u shërbejnë fëmijëve dhe sende që i kushtohen përdorimit të drejtpërdrejtë të tyre dhe në çdo rast ato sende duhet të trajtohen veçmas nga pasuria e veçantë e bashkëshortëve dhe t'i ndahen atij, pa i llogaritur në pjesën e tij nga pronësia e përbashkët⁶⁰.

2.1.4.4 Sendet e amvisërisë

⁶⁰ Gelevski, Slavko, (2002), “*Zakon za Sopstvenost i Drugi Stvarni Prava: So Komentar i Sudska Praktika*”, Lege Artis, Struga, faqe 168.

Arredimit të shtëpisë i kushtohet një konsideratë e veçantë ligjore, e cila reflektohet në ndarjen e bashkëpronësisë.

Sendet shtëpiake nuk përfshihen në masën e trashëgimisë kur pronësia e përbashkët përfundon me vdekjen e njërit bashkëshort, që do të thotë se ato nuk mund të ndahen ndërmjet trashëgimtarëve. Në vend të kësaj, ato i përkasin njerëzve që ndajnë banesën me trashëgimlënësin (Neni 37 i Ligjit për Trashëgiminë).

Nëse ka një ndarje të pasurisë së përbashkët pas divorcit ose anulimit të martesës, bashkëshorti, të cilit i jepet kujdestaria e fëmijëve do të jetë pronari i ligjshëm i këtyre pasurive. Sendet që janë pjesë e pronësisë së përbashkët, por që janë të nevojshme për bashkëshortin, të cilit i janë besuar fëmijët, do t'i ndahen këtij bashkëshorti. (LPDTS, neni 77/2)

2.1.4.5 Kthimi i dhuratave

Siç e kemi nënvizuar, marrëdhëniet martesore bazohen në lidhjen e ngushtë emocionale dhe afektive midis çifteve dhe mbi të gjitha janë shumë personale. Prandaj, shpesh ndodh që bashkëshortët të shprehin admirimin e tyre për njëri-tjetrin përmes dhuratave që i jepen njëri-tjetrit, me kusht që marrëdhëniet e tyre të jenë harmonike dhe të pashtira, si gjatë martesës, ashtu edhe para saj. Dhuratat mund të jenë sende të luajtshme ose të paluajtshme. Ligji i Martesës i RSM i vitit 1973 bënte dallim midis dhuratave të zakonshme, të cilat ishin ato në përpjesëtim me pasurinë e bashkëshortit që i bënte, dhe dhuratave të jashtëzakonshme, të cilat kishin një vlerë shumë të lartë në raport me pasurinë e bashkëshortit dhurues. Legjislacioni aktual i RMV-së nuk e bën këtë dallim midis dhuratave me vlerë të vogël dhe dhuratave me vlerë të madhe. (Neni 55 i ligjit për martesën)

Lidhur me kthimin e dhuratave të bëra ndërmjet bashkëshortëve, e drejta krahasuese njeh dy sisteme parësore: konceptin juridiko-penale (i njohur edhe si sistemi i fajit) dhe konceptin juridiko-civil. Kthimi i dhuratave në rast divorci varet nga fakti se kush është përgjegjës për ndarjen, sipas konceptit juridiko-penal. Të gjitha dhuratat që i bëhen bashkëshortit të pafajshëm para dhe pas martesës, pavarësisht nga vlera e tyre, ruhen. Ai gjithashtu ka të drejtë të kërkojë nga bashkëshorti fajtor t'i kthejë çdo dhuratë që i është bërë. Ky rregull ndiqet në çdo rast kur gjykata zgjidh një

martese me urdher, duke perfshire procedurat e divorcit dhe anulimit. Kjo zgjidhje funksionon si nje forme ndeshkimi ndaj bashkeshortit fajtor⁶¹.

Në të kundërt, pikëpamja juridiko-civile konsideron se vetë kontrata e dhuratës përmban një dispozitë të heshtur për kthimin e saj në rast divorci. Nëse marrim parasysh natyrën e martesës, ku mbizotërojnë marrëdhëniet personale ndërmjet bashkëshortëve, del qartë se dhurata jepet në rrethana specifike, kur ka ekzistuar motivi (*animus donandi*) dhe arsyeja morale, ndërsa zhduket edhe motivi i dhënies së dhuratës me zgjidhjen e martesës. Megjithatë, jepen vetëm dhuratat e jashtëzakonshme – si automjete, bizhuteri të çmuara, jahte, etj. – vlera e të cilave nuk është në raport me rrethanat financiare të bashkëshortit. Pavarësisht nëse bashkëshorti pranues ka apo jo faj, dhuratat e zakonshme nuk kthehen. Faji për zgjidhjen e martesës historikisht ka marrë vëmendje të veçantë nga shumë legjislacione. Për shkak se divorci në fund të fundit ka vepruar si një lloj ndeshkimi për bashkëshortin fajtor, ai mund të kërkohej vetëm nga bashkëshorti i pafajshëm. Sistemi i fajit u miratua vetëm pjesërisht nga Ligji Martesor i RSM i vitit 1973, dhe vetëm në rastet e anulimit të martesës - jo në rastet e divorcit. Kërkesat e këtij ligji thonë se dhuratat duhet të kthehen vetëm në rastet e divorcit, nëse ia vlen të kthehen; dhuratat e zakonshme nuk kërkohet të kthehen, por dhuratat e jashtëzakonshme kërkohet të kthehen pa marrë parasysh fajin ndaj partnerit që kërkon divorc. Për situatat e anulimit, ligji ka miratuar idenë sipas së cilës bashkëshorti i vetëdijshëm ka të drejtë të kërkojë që bashkëshorti i pavetëdijshëm t'i kthejë të gjitha dhuratat duke ruajtur edhe të gjitha dhuratat e marra. (Nenet 48 dhe 55 të Ligjit për Martesën) Sipas ligjit aktual, dhuratat që bashkëshortët i kanë dhënë njëri-tjetrit para dhe pas martesës nuk kërkohet të kthehen. (Neni 80 i LPDTS) Është e qartë se kthimi i dhuratave nuk ndikohet nga fakti se kush e ka pasur fajin për zgjidhjen e martesës. Nëse shqyrtojmë ndryshimin që solli i ashtuquajturit divorc pa faj dhe liberalizimi i divorcit, që përfshiu vendet perëndimore duke filluar nga vitet 1960 të shekullit të kaluar, kjo është më se e kuptueshme. Qëllimi kryesor i divorcit pa faj është t'u japë martesave të vdekura një "varrim të denjë" dhe është përgjegjësi e ligjvënësit që

⁶¹ Gams, Andrija & Radomir Gurovic, (1985), "*Bracno i Porodicno ImovinskoPravo*", Savremena Administracija, Beograd,.

ta bëjë këtë proces sa më të drejtë dhe pa armiqësi, ankth dhe poshtërim. Nga ana tjetër, funksioni i gjykatave duhet të jetë më shumë shërues sesa një kryerje e autopsisë së martesave⁶².

Ligji i sotëm i familjes nuk e përdor fajin si bazë për ndarjen e pasurisë së përbashkët të çiftit ose si bazë për të vendosur nëse do të zgjidhet martesa.

2.3- Të dhëna statistikore lidhur me të drejtat pronësore të grave

Përveç kësaj, ka një mospërputhje të madhe gjinore në atë se kush kontrollon dhe zotëron çfarë asetesh dhe pronash. Tradicionalisht, emri i burrit përfshihet në aktin e pronës. Gratë zotërojnë pronë vetëm në 28% të totalit, ndërsa gratë rurale zotërojnë edhe më pak. Më pak se 10% e grave mbajnë pozita udhëheqëse në aktivitetet vendimmarrëse të lidhura me tokën dhe 50% e grave që kanë pronë nuk marrin pjesë në procesin e vendimmarrjes⁶³. Brishtësia ekonomike e grave përkeqësohet nga mungesa e pronësisë së tyre të aseteve. Përfaqësimi i grave në administratën dhe vendimmarrjen e partive politike është dukshëm i nënpërfaqësuar. Pavarësisht se gratë kontrollojnë 16 për qind të posteve ministrore dhe 38 për qind të mandateve parlamentare, kuota gjinore që lehtëson këto poste ende nuk u sjell përfitim grave rome apo turke. Gratë rome dhe shqiptare vazhdojnë të kenë përfaqësim minimal në vendimmarrjen lokale, sektorin publik, shkollimin (veçanërisht për gratë rome) dhe tregun formal të punës. Në rajonet rurale, 8.5% e grave identifikohen si anëtare të partive politike. Gratë rrallëherë gjenden në pozita udhëheqëse në nivel komunal dhe në thelb ato janë të përjashtuara nga proceset e vendimmarrjes dhe planifikimit. Ligji i ri Organik i Buxhetit do ta bëjë të nevojshëm buxhetimin e përgjegjshëm gjinor (BPGJ), megjithatë ka mungesë njohurish dhe aftësie për të zbatuar BPGJ në buxhete dhe politika. Pabarazia gjinore nuk ka prioritet në përpjekjet për të adresuar kohezionin social, kështu që ka mungesë ndërgjegjësimi për të në nivel qeveritar. Për shembull, gjinia është nën-dimensioni i vetëm i kohezionit social i përfshirë në Strategjinë e Një Shoqërie të vendit⁶⁴. Për më tepër,

⁶² Aliu, Abdulla, Haxhi, Gashi, E Drejta Familjare, Universiteti i Prishtinës, Fakulteti Juridik, Prishtinë, 2007

⁶³ <http://www-secure.amnesty.org/>

⁶⁴ <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/11/20150903110735408>.

standardet patriarkale dhe konvencionale shoqërore janë ende në fuqi, duke theksuar detyrimet shtëpiake të grave, dhe këto norma dhe ide gjinore po mbështeten nga gratë. Megjithëse ka një tranzicion kulturor që po ndodh, standardet konvencionale gjinore janë ende më të spikatura, veçanërisht në rajonet rurale, në mesin e komuniteteve rome dhe shqiptare, duke i bërë ato grupe më të ndjeshme. Shkalla më e ulët e ndjekjes së shkollës, martesat e hershme dhe marginalizimi i përgjithshëm në sektorët politik, social dhe ekonomik janë të gjitha çështje që prekin vajzat dhe gratë rome. Edhe të rinjtë ndihen të përjashtuar dhe rreth 77 për qind e tyre mendojnë të largohen nga vendi. Infrastruktura rinore (si qendrat rinore, përmbajtja sociale dhe aktivitetet) dhe politikat rinore mungojnë. Në Maqedoninë e Veriut, një shkak i rëndësishëm i dhunës me bazë gjinore (GBV) është mungesa e pavarësisë financiare të grave. Gratë rome janë veçanërisht të pambrojtura. Llojet më të përhapura të GBV-së përfshijnë dhunën në punë ose në shkollë. Ligji penal i Maqedonisë së Veriut e bën vetëm përdhunimin një krim, pavarësisht faktit se qeveria pranoi Konventën e Stambollit, e cila kërkon ndjekjen penale të të gjitha llojeve të GBV-së, si dhe masa efikase parandaluese dhe mbrojtëse. Shumica e shërbimeve të reagimit ndaj GBV-së në dispozicion janë për viktimat e abuzimit në familje. Megjithëse Maqedonisë së Veriut i mungojnë të dhënat e sakta, Banka Botërore llogarit se GBV u kushton disa kombeve midis 1.2 dhe 3.7 për qind të prodhimit të tyre të brendshëm bruto si rezultat i produktivitetit të humbur.

KAPITULLU III

REGJIMI PASUROR MARTESOR DHE NDARJA E PRONËSISË SË PËRBASHKËT TË BASHKËSHORTËVE NË REPUBLIKËN E SHQIPËRISË DHE KOSOVËS

3.1 Regjimi pasuror martesor në bashkësi sipas legjislacionit shqiptar

Një bashkim ligjor midis dy personave të sekseve të kundërta, të cilët dëshirojnë të menaxhojnë familjet e tyre dhe të jetojnë së bashku, ndërkohë që ende ndjekin interesat e tyre personale dhe pronësore, përfaqësohet nga martesa.

Lidhjet pasurore zënë një vend të veçantë në të gjitha marrëdhëniet që zhvillohen ndërmjet bashkëshortëve si pasojë e martesës së tyre. Gjatë bashkëjetesës, bashkëshortët mund të gjenerojnë para ose të fitojnë pasuri, të ardhura dhe pasuri që në martesë i nënshtrohen regjimeve të veçanta pasurore në krahasim me llojet e tjera të bashkëpronësisë.⁶⁵

Për shkak të rëndësisë së regjimeve pasurore martesore, Kodi i Familjes i trajton ato në thellësi. Në këtë kod parashikohen tre regjime pasurore martesore: regjimi pasuror martesor në bashkësi, bashkësia me kontratë dhe regjimi i pasurive të veçanta⁶⁶.

Kur bashkëshortët nuk kanë nënshkruar marrëveshje për një regjim tjetër pasuror martesor, zbatohet regjimi pasuror martesor i bashkësisë ligjore. Ndaj ligjvënësi ka parashikuar që nëse tregohet se mes bashkëshortëve nuk ka kontratë martesore për administrimin e marrëdhënieve pasurore të tyre, regjimi pasuror martesor i bashkësisë ligjore duhet të zbatohet menjëherë pas martesës. Kodi i Familjes bën një hap më tej duke specifikuar se cilat sende i përkasin bashkësisë ligjore.

Bashkësinë ligjore e përbëjnë elementët e mëposhtëm:

- ✓ Pasuria e grumbulluar nga të dy bashkëshortët, bashkë ose veçmas, gjatë gjithë martesës.
- ✓ Fitimet nga biznesi i pavarur i secilit bashkëshort gjatë gjithë martesës, duke supozuar se ato nuk janë shpenzuar deri në përfundimin e bashkësisë.
- ✓ Frytet e pasurisë së secilit bashkëshort që nuk janë shpenzuar ende me prishjen e bashkëjetesës.
- ✓ Sipërmarrjet e biznesit filluan gjatë gjithë martesës⁶⁷.

Secili bashkëshort ruan të drejtën për të administruar, shfrytëzuar dhe disponuar lirisht pasuritë e veta kur regjimi i pasurive të veçanta është parashikuar në kontratën martesore. Prandaj, në regjimin e pasurive të ndara, shohim se bashkëshortët lejohen me ligj të mos ndajnë pasurinë e tyre me njëri-tjetrin dhe gjithçka që do të fitojnë dhe do ta kenë në pronësi ekskluzive, kanë mundësi

⁶⁵ Begeja, Ksanthipi – “E drejta familjare”, Tiranë 1984.

⁶⁶ Aliu, Abdulla, (2013), “E Drejta Civile”, Universiteti I Prishtinës “Hasan Prishtina”, Fakulteti Juridik, Prishtinë.

⁶⁷ Islamaj, Fatri, Magjistër - “Regjimi pasuror martesor”, Tiranë 2005.

ta ruajnë të gjithën. Kjo është në kontrast me regjimin e bashkësisë juridike, ku përballemi me një regjim bashkëpronësie ku bashkëshortët kanë të drejta të barabarta mbi çdo lloj pasurie që fitojnë gjatë martesës, pavarësisht kontributit që secili prej tyre ka dhënë.

Partnerët mbajnë të gjitha borxhet e krijuara para ose gjatë martesës, pasi ata ushtrojnë të drejtat e tyre të pronësisë vetëm mbi sendet që kanë fituar personalisht⁶⁸.

Ligji u jep mundësinë bashkëshortëve të zgjedhin llojin e sistemit të pronësisë që do të drejtojnë bashkimin e tyre sipas gjykimit të tyre, por ai nuk zbatohet kur ka një martesë mes të miturve. Në këtë situatë, Kodi i Familjes ka përcaktuar se regjimi i bashkësisë ligjore zbatohet për të miturit deri në moshën 18 vjeç, kur fëmija ka mundësinë të zgjedhë nga regjimet juridike pasurore. Lloji i tretë i regjimit pasuror që mundëson ligji është bashkësia me kontratë. Për shkak të avantazheve që ofron, kontrata martesore po përdoret më shpesh kohët e fundit. Në kontratën e martesës, bashkëshortëve u jepet mundësia të zgjedhin se si duan të ndajnë së bashku pasurinë që kanë grumbulluar. Për shembull, palët kanë mundësinë të zgjedhin një regjim pasuror që është më kufizues në të drejtën e bashkëshortit që nuk ka kontribuar drejtpërdrejt në fitimin e saj, por nga ana tjetër, bashkëshortët mund të parashikojnë një regjim pasuror që është më pak i rreptë. Me fjalë të tjera, duke integruar aspektet më të mira të dy regjimeve të pasurisë diametralisht të kundërta, bashkëshortët mund të arrijnë mesataren e artë nëpërmjet kontratës martesore. Çiftet nuk janë të kufizuar nga kontrata martesore. Ata mund të vendosin lirisht të pajtohen se:

- ✓ Komuniteti (bashkësia) përfshin të ardhurat nga pasuritë personale të fituara para martesës dhe gjatë martesës;
- ✓ Të ndryshojë rregullat që rregullojnë menaxhimin e pronës së përbashkët;

Kontrata e martesës është një shembull i një norme të gjerë. Çfarë nënkupton sa vijon nëse:

- ✓ Palët nuk arriten marrëveshje martese, ose
- ✓ Vetëm një pjesë e pasurisë ka qenë objekt kontratash, ose
- ✓ e kanë përfunduar marrëveshjen më vonë pas martesës, ose

⁶⁸ Zaka, Tefta – “Regjimet martesore, jurisprudenca shqiptare dhe disa sisteme krahasuese”

✓ Marrëveshja vendoset ose shpallet e pavlefshme⁶⁹.

Edhe pse palët janë plotësisht të lira të zgjedhin kushtet e kontratës, kjo nuk do të thotë se ato janë gjithashtu të lira të heqin dorë nga përgjegjësitë që vijnë me martesën, siç janë përgjegjësitë prindërore dhe ligjet që rregullojnë shpërndarjen e kujdestarisë.

3.1.1 Pasuritë që përbëjnë bashkësinë ligjore

Nga shqyrtimi i deritanishëm kemi konstatuar se marrëdhëniet juridike të krijuara ndërmjet bashkëshortëve janë jo vetëm të karakterit personal por edhe material. Kontributi material mund të bëhet në mënyra të ndryshme, si nëpërmjet përdorimit të sendeve personale të familjes nga njëri bashkëshort, kujdesit personal të bashkëshortit tjetër, zhvillimit të rritjes dhe edukimit të fëmijës, ose çdo aktiviteti tjetër të këtij lloji që do të kishte efekt për të kursyer bashkëshortin tjetër nga kryerja e kostove shtesë në mungesë të veprimtarisë së atij bashkëshorti. Këto të fundit ndaheshin midis lidhjeve periodike, që përfshinin fitimin e gjërave për përdorim të përditshëm, dhe marrëdhënieve të tjera pronësore, të cilat shkonin përtej kufijve të asaj që kërkohej për të kontribuar në dobi të familjes dhe bashkëjetesës paqësore⁷⁰. Marrëveshjet e shumta pronësore që u zhvilluan midis bashkëshortëve apo edhe palëve të treta mund të mos jenë parashikuar në mënyrë specifike nga Kodi i Familjes. Metoda me të cilën do të vendosej pronari i këtyre të drejtave ose bashkëshortit të cilit i përkisnin pasuritë e fituara gjatë martesës, ishte ajo që lidhte këto lidhje. Ndryshe nga bashkëveprimet e tjera civile, ku pala që kishte të drejtën e sendit ishte gjithmonë ajo që e kishte marrë atë në përputhje me Kodin Civil. Nuk është gjithmonë e lehtë të arrihet ky përfundim në rastin e pasurisë së fituar gjatë martesës. Për shkak të karakteristikave unike të martesës, të cilat përfshijnë një besim të ndërsjellë midis partnerëve, si dhe faktin se kontributi i secilit bashkëshort në familje është shpesh i barabartë pavarësisht nga niveli i tyre i të ardhurave, pavarësisht se të dy partnerët shpesh kontribuojnë në mënyrë të barabartë bazuar në mundësitë, mund të jetë e vështirë të përcaktohet se kush kontribuoi më shumë në pasurinë bashkëshortore⁷¹. Nga ana tjetër, në bazë të këtij përkufizimi, çështja se cili bashkëshort, në rolin e pronarit të

⁶⁹ Begeja, Ksanthipi – “E drejta familjare”, Tiranë 1984. f. 144

⁷⁰ Omari, Sonila, Dr. - “E drejta Familjare”, Tiranë 2008 f. 116

⁷¹ Sonila Omari, E drejtë familjare, Tiranë, 2007, fq. 104

pasurisë, ka të drejtë të ushtrojë të drejtat e pronësisë mbi këto sende, pra kush prej tyre mund t'i gëzojë dhe t'i disponojë ato, më pas do të vendoset⁷².

3.1.1.1 Regjimi ligjor

Në këtë sistem, ligji është vendi ku shfaqen së pari të drejtat dhe detyrat ndërmjet bashkëshortëve. Pavarësisht nga dëshirat e çifteve sipas këtij sistemi, këto kërkesa vendosen automatikisht *ex lege* që nga dita e martesës. Ndërsa në doktrinë krijohet një ndarje tjetër midis regjimeve juridike të kërkuara dhe atyre fakultative në varësi të llojit të dispozitave ligjore (të detyrueshme ose lejuese). Në mungesë të kontratës, regjimi pasuror martesor do të rregullohet nga kuadri ligjor i ofruar nga rregullat e Kodit të Familjes. Zbulojmë se është ruajtur bashkëpronësia e sendeve të fituara gjatë martesës dhe se ato do të konsiderohen si bashkëpronësi e bashkëshortëve, pavarësisht se kush prej tyre i ka fituar. Kjo është në përputhje me nenet 74 dhe 75 të KF. Marrëdhëniet pasurore të krijuara gjatë martesës drejtohen nga ideja e barazisë së të drejtave të bashkëshortëve, duke krijuar një regjim të përbashkët pasuror për të dy partnerët. Megjithatë, ky përfundim nuk është plotësisht i saktë. Në librin e saj mbi të drejtën familjare, prof. Sonila Omari shpjegon mjaft qartë se barazia martesore nuk nënkupton gjithmonë barazi ekonomike, por vetëm perspektivë për të pasur dhe për të ushtruar të njëjtat të drejta. Sipas legjislacionit civil dhe më konkretisht të drejtës së pronësisë, një send mund t'i përkasë njëkohësisht shumë personave që ushtrojnë bashkërisht të drejtat e njohura të pronësisë; kjo lloj marrëdhënie njihet si bashkëpronësi. Në fakt, ky komponent përbën edhe atë që quhet bashkësi mes çifteve. Sepse në rast se bien nën regjimin e bashkësisë juridike, këta të fundit gjatë martesës bëhen bashkëpronarë të pasurive të përfituara nga njëri apo tjetri me mjete të ndryshme ligjore për fitimin e pronësisë. Megjithatë, duhet theksuar se pasuria e bashkëshortëve jo vetëm që do të jetë në pronësi të tyre bashkërisht pas dhe gjatë martesës, por gjithashtu hyn në një kategori të veçantë të njohur si sende personale. Bashkëshortët ruajnë të drejtën ekskluzive të pronësisë mbi sendet që konsiderohen personale dhe si rrjedhojë përdorimin dhe administrimin ekskluziv të tyre, duke përjashtuar edhe ndërhyrjen e bashkëshortit tjetër. Kjo është në kontrast me sendet që janë pjesë e komunitetit (bashkësisë ligjore). Si rrjedhojë, bashkësia

⁷² Prof. Assoc. Dr. Nuni, Ardian, 2007, f. 451

ligjore përfaqëson një mënyrë të së drejtës së pronës private që u përket personave e cila përbëhet nga sende të fituara nga secili bashkëshort ose nga të dy bashkërisht gjatë martesës, mbi të cilat kanë të drejtë pronësie të pandashme dhe që u mundëson të ushtrojnë bashkërisht të drejtat e posedimit, përdorimit dhe disponimit të këtyre sendeve⁷³.

3.1.2 Pasuritë që nuk bëjnë pjesë në bashkësi: pasuria vetjake

Sipas KF të Shqipërisë, pasuri vetjake janë:

- *Fitimet nga biznesi i pavarur i secilit bashkëshort*. Si veprimtaria e bazuar në një kontratë pune të varur nga punëdhënësi, ashtu edhe një veprimtari e pavarur intelektuale profesionale duhet të kuptohen me termat "veprimtari e veçantë e secilit bashkëshort". Për sa i përket shumave të parave në llogaritë bankare, supozohet se depozitat e bëra nga njëri bashkëshort do të trajtohen si aktive personale ose të përbashkëta në varësi të burimit të parave në momentin e depozitimit, pavarësisht emrit të kujt është bërë kjo depozitë.

- *Përfitimet e pasurisë së çdo bashkëshorti*. Produktet përfaqësojnë një vlerë që zëvendëson sendin që i ka prodhuar, ndryshe nga frutat, të cilat nuk e ndryshojnë substancën e sendit që i ka prodhuar. Si rrjedhojë, në varësi të kategorisë së sendit që i ka prodhuar, send i përbashkët ose personal, ato do të konsiderohen si të përbashkëta ose personale. Ne duhet të marrim parasysh kritere specifike për të identifikuar më saktë llojet e ndryshme të pronës personale. Data e blerjes së sendit, marrëdhënia e tij me njërin bashkëshort, destinacioni i tij dhe faktorë të tjerë mund të përdoren të gjithë për të përcaktuar nëse një send konsiderohet personal.

- *Pasuritë e grumbulluara para martesës*. Koha ose periudha kohore kur është fituar pronësia e sendit është kërkesa e parë dhe më e rëndësishme. Pasuritë e bëra para martesës klasifikohen si sende personale sipas këtij standardi dhe nuk konsiderohen se i përkasin bashkësisë ligjore. Pasuritë e fituara me ndihmën e të dy bashkëshortëve do të rregullohen nga ligjet e pronësisë së përbashkët nëse çifti ka bashkëjetuar para martesës. Në këtë rast, secili bashkëshort do të ketë një pjesë ideale që do të vendoset duke demonstruar kontributin aktual të secilit person në fitimin e

⁷³ Omari, Sonila, Dr. - "E drejta Familjare", Tiranë 2008 f. 116

sendit. Ndërsa pasuritë e përfituara pas datës së lidhjes së martesës konsiderohen si pjesë e bashkësisë. Kur një kontratë është lidhur para martesës dhe kemi të bëjmë me objekte, pronësia e të cilave kalon pas pagesës së shumë kësteve, sende të tilla konsiderohen pronë personale, edhe nëse është e mundur që disa nga pagesat të paguhen pas martesës. Megjithatë, në këtë rrethanë, bashkëshorti bëhet pronar dhe i detyrohet komunitetit shumë e kësteve të bëra pas martesës⁷⁴.

- *Sendet e marra me dhuratë ose trashëgimi gjatë martesës.* Dallimi më i dukshëm midis Kodit të ri të Familjes dhe Kodit Civil të vitit 1981 dhe Kodit të Familjes të vitit 1982, i cili i konsideronte ato si pjesë e komunitetit, është përfshirja e këtyre pasurive në pasuritë personale. Si kontrata e dhurimit, ashtu edhe instituti i trashëgimisë bazohen në *animus donandi*, ose në testamentin që ka vetëm efekte të favorshme për marrësin e dhurimit ose të trashëgimisë, të atij që kalon të drejtat e pronësisë nga vetja te tjetri (bashkëshorti). Testamenti, kontrata e dhurimit është një veprim juridik i kryer pa pagesë dhe në favor të një personi të caktuar, që nënkupton se kur ka përfunduar veprimi, personi që merrte përfitimin është konsideruar si subjekt i përfitimit. Kur bëhet fjalë për kontributet manuale të dhëna nga njëri bashkëshort te tjetri gjatë gjithë martesës, ato konsiderohen si pronë personale e marrësit⁷⁵.

- *Sendet e krijuar vetëm për përdorim personal dhe ato që nevojiten që njëri bashkëshort të ushtrojë punën e tij.* Të gjitha objektet e përdorura ose të destinuara për përdorim personal ekskluziv dhe efektiv të njërit prej bashkëshortëve do të konsiderohen si sende të përdorimit personal. Koncepti i një sendi si personal (sipas pikës 3 të përdorimit personal) shpesh i referohet atyre sendeve për të cilat të ardhurat e kombinuara të çifteve janë përdorur për përfitim, për sa kohë që atyre u kërkohet t'i ofrojnë njëri-tjetrit mbështetje morale dhe materiale. Kështu, të ardhurat e kombinuara paguajnë për kostot që lidhen me kërkesat e çdo personi, të tilla si ato që lidhen me rrobat, shëndetin, pastërtinë, etj. Për më tepër, shpesh është e parëndësishme për përcaktimin e një sendi personal nëse një send është blerë para ose pas martesës. Veshje, libra të shkruar në një gjuhë që flet rrjedhshëm vetëm njëri bashkëshort (ose që janë të lidhura me fushën e tij të punës), instrumente për muzikë ose sport që përdor vetëm njëri bashkëshort, gjëra që lidhen

⁷⁴ Vendimi Unifikues i Gjykatës së Lartë nr. 19, datë 13.03.2002

⁷⁵ Cavdar, Kiril & Cvetanka S. Kostadinovska, (2013), "*Komentar na Zakonot za Semejstvoto: Sudska Praktika, Predmeten Registar, Primeri za Prakticna Primena, Pridruzni Propisi i Literatura*", Akademik, Skopje,

me shëndetin, bizhuteri, etj. janë sende vetjake të atij bashkëshorti. Kur mund të tregohet se një send luksi është blerë për një investim dhe jo vetëm për përdorim personal, si bizhuteri shumë të kushtueshme, ai nuk konsiderohet si një send personal. Megjithatë, ky është një realitet që duhet vlerësuar rast pas rasti në varësi të arsyes së blerjeve, vlerës së produkteve dhe rrethanave financiare të bashkëshortëve.

- *Sendet që përdoren nga njëri prej bashkëshortëve për të ushtruar punën e tyre.* Të gjitha mallrat që, sipas natyrës dhe destinacionit ekonomik, përdoren për profesionet përkatëse të bashkëshortëve, hyjnë në këtë kategori sendesh personale. Pavarësisht nëse janë fituar me fonde të përbashkëta, këto objekte do të konsiderohen personale. Ky kriter do të përdoret kur sendet në fjalë kanë një vlerë "të zakonshme" dhe janë blerë për qëllime të ligjshme tregtare. Supozimi se çiftet kanë interes të bashkëpronësisë mbi këto sende është vërtetuar në literaturën juridike kur të dy bashkëshortët kanë të njëjtën profesion⁷⁶.

3.2 Regjimi pasuror kontraktues sipas legjislacionit shqiptar

Krahas ndryshimeve të rëndësishme që ranë menjëherë në sy në mënyrën e jetesës dhe në ndërveprimet shoqërore, zhvendosja nga një sistem komunist i bazuar në pronën shtetërore solli edhe ndryshime në marrëdhëniet pasurore ndërmjet bashkëshortëve. Jeta kishte ndryshuar tashmë. Banesat në pronësi të shtetit nuk ishin më të pranishme⁷⁷. Për më tepër, nëse bashkëshortët po mendojnë për divorc, duhet të marrin parasysh pasojat financiare që do të kishte. Këndvështrimi i një juristi përqendrohet vazhdimisht në pasojat ligjore që do të rezultojnë nga çdo veprim juridik që do të ndërmerren dy bashkëshortët, qoftë ky veprim, kontrata martesore apo edhe zgjidhja e saj. Jurisprudenca është shkenca njerëzore që kontrollon teorikisht lidhjet shoqërore. Edhe ligjvënësi i kohës mendoi të miratonte një rregullim që do të funksiononte automatikisht për të gjitha çiftet pasi të martoheshin, nisur nga praktika gjyqësore që ndarja e çifteve rezultonte në "pasurimin" e njërit dhe "varfërimin" e tjetrit nga pasuria e tyre e përbashkët e fituar gjatë martesës.

⁷⁶ Cavdar, Kiril & Kimo Cavdar, (2012), *"Zakon za Sopstvenost i Drugi Stvarni Prava i Zakon za Dogovoren Zalog – Komentari, Objasnivanje, Praktika, Predmeten Registar"*, Akademik, Skopje.

⁷⁷ Tefta Zaka, "Jeta Juridike" Nr. 2, Shkurt 2004

Besohej se regjimi pasuror martesor duhet të lihej në diskrecionin e çifteve të reja, edhe nëse nga kjo do të rezultonte se, në disa zgjidhje martesore, njëri bashkëshort "pasurohej" pa asnjë të drejtë nga pasuria e bashkëshortit tjetër. Më pas, Kodi i Familjes miratoi Kontratën e Martesës, e cila u lejonte të sapomartuarve të përcaktonin rregullat e regjimit që dëshironin, duke garantuar se nuk shkelnin parimet themelore të së drejtës familjare, përveç regjimit pasuror juridik. Kështu, kontrata martesore u krijua në marrëdhëniet ndërmjet bashkëshortëve dhe në të drejtën shqiptare si rezultat i nevojave që solli praktika. Por çfarë është kontrata martesore? Çfarë çështjesh u ngritën në fakt si rezultat i saj? Cilat janë objektivat e ligjit dhe kush duhet të jetë në dijeni të tij? Çfarë do të thotë në të vërtetë nënshkrimi i një kontrate martese?

Sipas ligjit aktual, kontrata e martesës është një kontratë e veçantë ku bashkëshortët e ardhshëm specifikojnë llojin e regjimit pasuror që duan. Kjo marrëveshje duhet të marrë formën e një akti noterial dhe të ketë pëlqimin e njëkohshëm të të dy bashkëshortëve, që do të thotë se mund të ekzekutohet vetëm sipas kushteve të vullnetit të tyre të lirë (Kodi i Familjes, nenet 66 dhe 69).

Kontrata e martesës, e cila është një tipar i ri i Kodit të Familjes, është një marrëveshje formale ndërmjet bashkëshortëve të ardhshëm, e cila vendos regjimin e tyre martesor teorikisht për jetën e bashkësisë së tyre. Gjithashtu, kontrata e martesës i lejon çiftit të organizojë marrëdhëniet e tyre pasurore në përputhje me rregullat e Kodit të Familjes (neni 108).

Cilat janë objektivat e ligjit dhe kush duhet të jetë në dijeni të tij? Ne konsiderojmë së pari të shqyrtojmë përkufizimin e kontratës martesore në mënyrë që t'i përgjigjemi pyetjes së lartpërmendur. Ligjërisht, kontrata martesore plotësohet me akt noterial në prani dhe me lejen e të dy bashkëshortëve të ardhshëm në të njëjtën kohë (Kodi i Familjes, neni 96). Dy bashkëshortët e ardhshëm janë subjektet që jo vetëm duhet të dinë, por edhe janë më të prekur nga ekzekutimi i tij, sipas paragrafit të sipërpërmendur. Me bashkëshortët e ardhshëm do të kuptojmë se martesa mund të lidhet midis një burri dhe një gruaje që kanë mbushur moshën 18 vjeç, në përputhje me rregulloret e Kodit të Familjes. Subjektet e kontratës martesore duhet të plotësojnë dy kërkesa për t'u konsideruar të tillë: të jenë të pranishëm në momentin e martesës dhe të kenë mbushur moshën 18 vjeç (Kodi i Familjes, neni 7). Nga kjo analizë rezulton se kushdo që plotëson të dy kërkesat është subjekt i kontratës martesore.

Në fakt, pranimi i kontratës martesore – së bashku me risitë që ajo solli në shoqërinë shqiptare, të drejtat dhe detyrat që solli dhe pasojat praktike që ajo ka – përfaqëson një problem thelbësor. Marrëdhëniet e njerëzve janë shumë të ndërlikuara. Njerëzit e kanë formuar prej kohësh institucionin e besimit për të zgjidhur mosmarrëveshjet që mund të ndodhin si rezultat i dhënies së fjalës, por jo përcjelljes⁷⁸. Ai njihet si një nga institucionet në të drejtën zakonore shqiptare, i sanksionuar edhe në kanunet e shumta që ishin në fuqi në atë kohë si ligje në qarqe të ndryshme shqiptare. Megjithatë, meqenëse shoqëria dhe marrëdhëniet ndërpersonale ndryshuan me kalimin e kohës pa përdorimin e ligjit specifik, një metodë e re e sigurimit të të drejtave dhe detyrave ndërmjet palëve u bë e nevojshme. Kontrata, një marrëveshje me shkrim, filloi të përdoret gjithnjë e më shumë në praktikë. Aktualisht, Kodi Civil në fuqi thotë se kontrata është veprimi juridik me të cilin një ose më shumë palë formojnë, modifikojnë ose ndërpresin një marrëdhënie juridike duke përcaktuar lirisht përmbajtjen e saj brenda parametrave të përcaktuar nga ligji në fuqi (Kodi Civil, nenet 659 dhe 660). Kodi Civil Shqiptar njeh një sërë kontratash ligjore dhe një kontratë të re speciale të quajtur kontrata martesore (Kodi i Familjes) është futur në këtë trup ligjor. Në fakt, një çështje thelbësore është njohja e kontratës martesore dhe të drejtave dhe detyrave që ajo i jep bashkëshortëve.

Por çfarë është kontrata e martesës? Nga pikëpamja ligjore, kontrata e martesës do t'i nënshtrohet kërkesave specifike të Kodit të Familjes si dhe regjimit të përgjithshëm të lidhjes së kontratës dhe vlefshmërisë së saj të përcaktuar nga Kodi Civil. Ngjashëm me kategoritë e tjera të aktiviteteve vullnetare, kontrata e martesës duhet të plotësojë disa kërkesa për të qenë e ligjshme. Sipas nenit 663 të Kodit Civil, këto parakushte janë: marrëveshja e bashkëshortëve; baza ligjore për detyrimin e kontratës; qëllimi i kontratës martesore; dokumenti ligjor që vërteton pëlqimin e bashkëshortëve. Duke qenë se kontrata e martesës bën pjesë në kategorinë e akteve juridike dypalëshe, ka kuptim që ajo të jetë e detyrueshme nëse ekzekutohet me lejen e çiftit. Meqenëse kontrata e martesës është e pavlefshme në mungesë të vullnetit të njërit bashkëshort, bashkëshortët duhet të respektojnë rregullat e bashkësisë ligjore. Leja e bashkëshortëve duhet të bëhet nga një palë që është plotësisht e aftë për të vepruar, në mënyrë që ajo të njihet si e ligjshme, si në çdo proces gjyqësor. Kontrata e martesës nënshkruhet nga bashkëshortët që janë plotësisht të aftë për ta bërë këtë në rrethana të caktuara. Duhet të jepet një pëlqim vullnetar që të finalizohet kontrata e martesës. Ndryshe, në

⁷⁸ Tefta Zaka, “Jeta Juridike” Nr. 2, Shkurt 2004

rastin tonë të kontratës martesore, bashkëshorti, vullneti i të cilit nuk ishte i lirë, mund të kërkojë anulimin e kontratës (Kodi Civil, neni 92 germa c) dhe ç)). Ndryshe nga kontratat e tjera, të cilat mund të nënkuptohen të plotësohen në përputhje me nenin 676, paragrafi i dytë i Kodit Civil, pëlqimi për përfundimin e kontratës së martesës nuk mund të nxirret nga sjellja ose aktet e përfundimit të bashkëshortëve të ardhshëm. Baza ligjore themelore për angazhimin kontraktor lidhur me kauzën ligjore, mund të themi se është një parakusht i domosdoshëm për kontratën e martesës, pa të cilën ajo do të konsiderohej e pavlefshme. Kjo pasi kontrata e martesës është në kategorinë e kontratave të zakonshme, që do të thotë se Kodi i Familjes ka një model që rregullon përbërjen e tij. Në këtë kuptim, zgjedhja e një regjimi martesor që ndryshon nga ai i përcaktuar me ligj është ajo që çoi në rregullimin ligjor të kontratës martesore.⁷⁹ Në këto raste çështja e përcaktimit të qëllimit ekonomiko-social nuk lind për sa i përket kontratës martesore pasi ky justifikim është i supozuar sipas ligjit. Kontrata e martesës është gjithsesi e pavlefshme dhe për rrjedhojë e pazbatueshme në mungesë të martesës ose nëse ajo është përcaktuar si e pavlefshme nga gjykata.

3.3 Pjesëtimi i pasurisë në bashkësi

Edhe në rast të një marrëveshjeje të ndërsjellë ndërmjet bashkëshortëve, ndarja e pasurisë nuk mund të bëhet derisa bashkësia ekziston.

Nëse njëri prej bashkëshortëve është i paaftë për të menaxhuar pronën e bashkësisë në një mënyrë që nuk mbron interesat e bashkëshortit tjetër ose të familjes, ose nëse njëri prej bashkëshortëve nuk arrin të sigurojë nevojat e familjes në përputhje me gjendjen dhe aftësinë e tij për të punuar, ose nëse tashmë ka pasur një ndarje të pasurisë së përbashkët, mund t'i kërkohej gjykatës të urdhërojë ndarjen e pasurisë së përbashkët.

Bashkëshorti ose përfaqësuesi i tij/saj ligjor mund të kërkojë ndarjen e pasurisë. Kreditorët e njërit bashkëshort nuk lejohen të kërkojnë ndarjen e pasurisë⁸⁰.

⁷⁹ Omari, Sonila, Dr. - “E drejta Familjare”, Tiranë 2008, FAQE 109.

⁸⁰ Omari S., cit., f. 113

Tashmë bashkëshortët i nënshtrohen regjimit të pasurive bashkëshortore të ndara, siç përcaktohet në këtë Kod, nga data e hyrjes në fuqi të vendimit të gjykatës për ndarjen.

Pasi të ketë filluar procesi i ndarjes së pasurisë, kreditorët mund të kërkojnë të njoftohen me kërkesën dhe dokumentacionin mbështetës të bërë nga bashkëshortët si dhe të marrin pjesë në seancën gjyqësore për të mbrojtur të drejtat e tyre. Bashkëshortët duhet të japin pëlqimin që prona e përbashkët të ndahet. Marrëveshja duhet të bëhet me akt noterial nëse sendi është i paluajtshtëm. Nëse nuk arrihet marrëveshja, prona ndahet nga gjykata. Nëse kjo ndarje është praktike dhe nuk ndërhyr në përdorimin e synuar të sendit, sendi i përbashkët ndahet në natyrë sipas pjesëve që ka secili bashkëshort. Jepet një stimul financiar për të kompensuar ndarjen e pabarabartë të pjesëve si pasojë e ndarjes në natyrë.

Kur prona e përbashkët nuk mund të ndahet në natyrë, gjykata vendos që ajo të shitet në ankand dhe vlera e saj ndahet ndërmjet bashkëshortëve sipas pjesëve të ndryshme, si dhe caktohen shumat që duhet t'i paguajnë njëri-tjetrit.

Kur një pronë banimi është objekti që nuk mund të ndahet sipas llojit, gjykata ia shpërndan njërit prej bashkëpronarëve që banon aty ose ka nevojë më të madhe se të tjerët për atë zonë banimi.

Si gjatë martesës, ashtu edhe pas zgjidhjes së saj është e mundur ndarja e pasurisë së përbashkët. Pasuria e asnjërit nga bashkëshortët nuk mund t'u merret pa arsye (neni 52). Neni 53, paragrafi 1, i KF-së thotë se çiftet mund të pajtohen për ndarjen e pasurisë së tyre të përbashkët në çdo moment, por se marrëveshja duhet të jetë me shkrim dhe t'i përmbahet specifikimeve formale të përcaktuara me ligjin në fuqi pronësore⁸¹. KF parashikon që të drejtën të kërkojnë ndarjen e pasurisë së përbashkët e kanë këto palë: bashkëshortët, trashëgimtarët e bashkëshortit trashëgimlënës ose bashkëshorti i cili është shpallur i vdekur dhe kreditori i njërit prej bashkëshortëve, nëse nuk është në gjendje të plotësojë kërkesën e tij nga pasuria e veçantë e atij bashkëshorti. Në shumicën e rasteve, ndarja e pasurisë së përbashkët të çifteve realizohet me marrëveshje të përbashkët. Megjithatë, kur bëhet fjalë për ndarjen e pasurisë ndërmjet bashkëshortëve ose kur është e paqartë nëse një e drejtë ose send i caktuar është pjesë përbërëse e sendit të pasurisë së përbashkët, gjykata merr vendimin e saj në një procedurë civile (kontestimore) përpara organit përkatës (gjykata

⁸¹ Ligji për Barazinë Gjinore i Kosovës

komunale). Në të kundërt, gjykata e ndan pronën në mënyrë të pakontestueshme kur palët nuk bien dakord për këto çështje⁸². (Pjesa që i përket secilit bashkëshort është një pronë e veçantë që nga momenti i ndarjes së pasurisë së përbashkët.) Nëse nuk ka marrëveshje në momentin kur pjesa e pasurisë së përbashkët të secilit bashkëshort bëhet detyrim, gjykata do të marrë vendimin. Vendimi duhet të bazohet në kontributet e bashkëshortëve, nëpërmjet vlerësimit të të gjithë faktorëve, duke marrë parasysh jo vetëm të ardhurat personale dhe të tjera të secilit bashkëshort, por edhe ndihmën e ofruar nga njëri prej bashkëshortëve për bashkëshortin tjetër, përfshirë kujdesin për fëmijët, menaxhimin e punëve shtëpiake, kujdesin dhe mirëmbajtjen e pronës, si dhe çdo formë tjetër të punës dhe bashkëpunimit që ka të bëjë me administrimin, mirëmbajtjen dhe rritjen e pronës së përbashkët (neni 54 par.1 i KF). Ndarja specifike bëhet duke identifikuar se cilat sende përdoren vetëm për përdorim personal të bashkëshortëve dhe cilat përdoren për të kryer një tregti ose profesion. Sendet që janë vetëm për përdorim personal të bashkëshortit do të hiqen nga prona e përbashkët me kërkesë të tij dhe do t'i jepen atij për t'i përdorur sipas dëshirës. Gjykata mund të vendosë vetëm se cili send ose e drejtë përfaqëson pjesën më të madhe të pasurisë së bashkëshortit, nëse është ekonomikisht i ndryshëm nga të mirat dhe të drejtat e tjera në pronësi të përbashkët dhe bashkëshorti ka kontribuar me para nga pasuria e tij e veçantë për përfitimin e atij sendi ose të drejtës (neni 55 ⁸³)

3.4 Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve sipas legjislacionit të Kosovës

Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve - Pasuria që bashkëshortët kanë krijuar bashkërisht me punën e tyre gjatë gjithë martesës, si dhe të ardhurat që rrjedhin nga ajo pasuri, së bashku quhen pasuri e përbashkët e bashkëshortëve. Ky përkufizim nënkupton se janë dy kërkesa që duhet të plotësohen për të fituar këtë pronë:

(1) duhet të ekzistojë martesa; dhe

⁸² Ligji për Familjen i Kosovës,

⁸³ Zaka, Tefta – “Regjimet martesore, jurisprudenca shqiptare dhe disa sisteme krahasuese”

(2) të dy bashkëshortët duhet të kenë punuar gjatë gjithë kohëzgjatjes së martesës.

(1) Ekzistenca e martesës është kusht për fitimin e pasurisë së përbashkët, gjë që tregon se martesa është e nevojshme për fitimin e kësaj pasurie në bashkësi martesore. Nuk ka dyshim se prona e përbashkët ekziston në këtë situatë pasi që nuk do të kishte bazë ligjore për krijimin e saj nëse komuniteti nuk do të ekzistonte⁸⁴.

(2) Puna e bërë nga bashkëshortët kur janë të martuar - Puna derisa çifti është i martuar është kusht për themelimin e pasurisë së përbashkët, kështu që vetëm puna e bërë derisa çifti është i martuar mund të rezultojë në krijimin e pasurisë së përbashkët. Puna mund të bëhet vetëm ose me të tjerët. Puna individuale është punë e bërë nga një partner i vetëm dhe i pavarur që rezulton në fitime që rrisin vlerën e pronës së përbashkët. Ndërsa kjo po ndodh, puna e përbashkët është kur çiftet punojnë së bashku për të gjeneruar të ardhura që shtojnë ose ndërtojnë pasurinë në familje⁸⁵. Në ndryshim nga pjesët ideale ose faktike të pronarit të bashkëpronësisë, si dhe nga pjesa e veçantë e pasurisë, e cila vendoset, pasuria e përbashkët bashkëshortore dallohet nga mosaktimi i pjesës së sendit ose i pjesës përkatëse. Bashkëshortët nuk mund ta disponojnë këtë pasuri veç e veç derisa pasuria të ndahet si rezultat i karakteristikës së pacaktueshmërisë së pjesëve përkatëse të bashkëshortëve. Pasuria e përbashkët e paluajtshme mund të shitet nga bashkëshortët dhe pasuria e përbashkët e çiftit nuk mund të jepet pa miratimin e të dy bashkëshortëve⁸⁶. Kërkesat ligjore që rregullojnë pasurinë e përbashkët të çifteve janë të karakterit imperativ, prandaj çdo veprimtari juridike e lidhur që kryhet në kundërshtim me këto dispozita është e pavlefshme.

3.5 Pasuria e veçantë e bashkëshortëve sipas legjislacionit të Kosovës

⁸⁴ Dr.Hamdi Podovorica “E drejta familjare”, Shtypshkronja ‘Trend’,Prishtinë, 2011,faqe.244.

⁸⁵ Cavdar, Kiril & Kimo Cavdar, Zakon za Sopstvenost i Drugi Stvarni Prava i Zakon za Dogovoren Zalog – Komentari, Objasnivanja, Praktika, Predmeten Registar, Akademik, Skopje, 2012

⁸⁶ Komar-Janjic, Marina, Radoje, Korac, Zoran, Ponjavic, Porodicno pravo, Izdavacko .

(1) Pasuria që i takonte bashkëshortit në kohën e lidhjes së martesës vazhdon të jetë pronë e veçantë e tij; (2) Pasuri e veçuar është edhe pasuria e fituar gjatë martesës me trashëgimi, dhurim ose çdo formë tjetër juridike të fitimit të pasurisë;

(3) Pasuri e veçantë është edhe pasuria që i takon bashkëshortit në bazë të pjesës së pasurisë së përbashkët; dhe

(4) Një krijim artistik, një vepër intelektuale ose pronë intelektuale konsiderohet pronë e veçantë.

Pasuria e ndarë e bashkëshortëve përkufizohet si pasuria që çifti i martuar ka pasur në momentin e martesës dhe pasuria e fituar gjatë martesës në çfarëdo mënyre të autorizuar me ligj, por jo nëpërmjet punësimit. Pasuria e fituar me trashëgimi ose me çdo mënyrë tjetër të fitimit të pasurisë me punë krijuese dhe intelektuale konsiderohet pronë e pavarur e bashkëshortëve, si dhe çdo kompensim për humbjet jomateriale në procedurat ligjore. Disa nga veçoritë e pronës së veçantë përfshijnë faktin se ajo menaxhohet individualisht dhe në mënyrë të pavarur nga secili bashkëshort dhe nuk është rezultat i punës së kombinuar⁸⁷.

Pasuria që ka pasur secili bashkëshort që para se të martohet, ose që i përkiste atij bashkëshorti në periudhën e bashkëjetesës, quhet pasuri e veçantë e tyre. Pasuria e fituar gjatë një bashkëjetese me trashëgimi, dhuratë ose ndonjë mjet tjetër ligjor, por jo përmes punësimit, nganjëherë referohet si pronë e veçantë. Pasuria e ndarë e bashkëshortëve kontrollohet në mënyrë specifike nga rregulloret e LFK-së të përfshira në nenin 46. Sipas mënyrës dhe kohës kur është krijuar pasuria në lidhje me marrëdhënien ose fillimin e bashkëjetesës, pasuria e ndarë mund të diferencohet nga pasuria e përbashkët. Pasuria që njëri bashkëshort ka marrë para martesës dhe është regjistruar në emër të tij ose nuk ka mundur ta regjistrojë ende, konsiderohet pronë e veçantë e atij bashkëshorti. Çiftet ruajnë statusin e tyre si pronarë të veçantë të pronës së tyre përkatëse gjatë gjithë jetës së tyre. Gjatë gjithë kohëzgjatjes së bashkëjetesës, bashkëshortët kanë liri të plotë në administrimin, posedimin dhe disponimin e pasurisë së tyre të veçantë; atyre nuk u kërkohet të kërkojnë leje ose pëlqim nga bashkëshorti tjetër për të menaxhuar, poseduar ose disponuar pronën e tyre të veçantë.

⁸⁷ Neni 16.9.Ligji për barazi Gjinore i Kosovës

3.6 Pjesëtimi i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve në Kosovë

Neni 52 i LFK-së parasheh se asnjërit bashkëshort nuk mund t'i merret pasuria pa arsye. Bashkëshortët në partneritet martesor janë të barabartë në të gjitha lidhjet personale dhe pasurore, sipas Ligjit për Familjen. Ligji për Familjen i Kosovës i mbron të dy partnerët sipas këtij parimi, duke vendosur barazinë e të gjitha marrëdhënieve martesore. Aftësia e bashkëshortëve për të ndarë pasurinë bashkëshortore gjatë gjithë martesës si dhe pas zgjidhjes së saj nënkupton që kjo mundësi është gjithmonë e disponueshme⁸⁸. Në rast mosmarrëveshjeje ndërmjet bashkëshortëve, neni 54 i LFK-së specifikon se si do të vlerësohej pasuria e përbashkët dhe përcakton juridiksionin e gjykatës në raste të tilla. Vendimi për ndarjen e pasurisë martesore duhet të bazohet në kontributet e bashkëshortëve, në vlerësimin e të gjithë faktorëve përkatës dhe jo vetëm në të ardhurat personale dhe të tjera të secilit bashkëshort, por edhe në ndihmën e dhënë nga njëri bashkëshort tjetrit, duke përfshirë kujdesin për fëmijët, menaxhimin e shtëpisë, kujdesin dhe mirëmbajtjen e pronës, dhe çdo punë ose bashkëpunim tjetër që lidhet me administrimin. Prandaj, gjykata do të duhet të marrë parasysh faktorët e lartpërmendur kur të vendosë se sa nga pasuria e përbashkët do të marrë secili bashkëshort⁸⁹. Meqenëse bashkëshortët janë secili përgjegjës për përgjegjësitë e veta që rrjedhin nga pasuria e përbashkët, të gjitha borxhet e përbashkëta duhet të shlyhen përpara se të ndahen pasuritë e mbetura. Edhe nëse vlera e pasurisë personale nuk është e barabartë me vlerën totale të pasurisë së përbashkët, ajo përsëri do të ndahet dhe do t'i jepet bashkëshortit të cilit i përket në rast të rishikimit të pasurisë së përbashkët.⁹⁰

Kur partnerët kanë vendosur të ndajnë pasuritë e një komuniteti, ata e bëjnë këtë me marrëveshje. Kur nuk mund të arrihet një marrëveshje për ndarjen e pronës së përbashkët, Gjykata do të marrë vendim. Bashkëshortët shpesh ndihen të pasigurt dhe të shqetësuar për pranueshmërinë e pasurive të ndryshme, të krijuara para ose pas martesës, bashkërisht ose individualisht, të dhëna ose të

⁸⁸ Luarasi, Aleks, Studime për të Drejtën Zakonore Shqiptare: Marrëdhëniet Familjare, Luarasi University Press, Tiranë, 2007

⁸⁹ Mickovik, Dejan, Ristov, Angel, Semejno pravo, Stobi Trejd, Skopje, 2015

⁹⁰ Dr. Arta Mandro, “E Drejta Familjare”, Tiranë, 2009, faqe 215.

trashëguara, të luajshme ose të paluajshme, edhe në mjedise normale, por veçanërisht në kohë krize ose pasigurie⁹¹. Në procedurat ligjore, gjykata zakonisht mbështetet në ekspertizën e ekspertit aktuarial profesional për të vlerësuar vlerën e kontributeve të bashkëshortëve, duke marrë parasysh të gjitha rrethanat, faktet dhe format e rëndësishme të kontributit të bashkëshortëve në rritjen e pasurisë së komunitetit në mënyrë të plotë dhe në mënyrë profesionale. Në realitet, procesi ligjor për ndarjen e pasurisë së përbashkët të çiftit bëhet pasi martesë e tyre është zgjidhur⁹². Në procesin e ndarjes së pasurisë së përbashkët, gjykatat përballen me sfida të rëndësishme sepse bashkëshorti që i mohon bashkëshortit tjetër të drejtën e pasurisë, përpiqet të minimizojë ose mohojë kontributin e atij bashkëshorti në mënyra të ndryshme për ta përjashtuar atë nga pjesëmarrja në pronësinë e përbashkët. Në realitet, nuk është e pazakontë që një bashkëshort të ketë transferuar tashmë pasuri të paluajshme në emër të një anëtarit të familjes apo edhe ta tjetërsojë atë për të ndaluar ndarjen e pronës. Gjatë vlerësimit të kontributit merren parasysh shumë faktorë, duke filluar nga fakti që bashkëshorti ka qenë në një marrëdhënie pune, nëse ai drejtonte një kompani, ushtronte tregti apo ishte shtëpiake. Vendndodhja e amvisës - në qytet ose fshat - është një tjetër faktor vendimtar. Kohëzgjatja e martesës dhe nëse ata kanë apo jo fëmijë është një tjetër faktor vendimtar. Me kërkesë të njërit bashkëshort ose në pajtim me marrëveshjen e tyre reciproke, pasuria e përbashkët e çifteve mund të ndahet. Në rast se bashkëshortët nuk arrijnë të merren vesh për ndarjen e pasurisë së përbashkët, atëherë çështja zgjidhet me padi në procedurë kontestimore. Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve në çdo kohë mund të shndërrohet në pasuri të veçantë në bazë të marrëveshjes ndërmjet bashkëshortëve me propozim në procedurë jokontestimore. Në rast mosmarrëveshjeje, është krijuar një proces unik për ndërveprimet familjare-ligjore për shkak të rëndësisë dhe ndjeshmërisë së këtyre lidhjeve statusore. Ndarja e pasurisë së përbashkët mund të kërkohej edhe nga trashëgimtarët e bashkëshortit të larguar. Përveç kreditorëve të njërit prej bashkëshortëve, i cili nuk është në gjendje të arkëtojë borxhin e tij ose të saj nga pasuria e veçantë e bashkëshortit tjetër, një palë e tretë mund të bëjë kërkesë për ndarje. Bashkëshortët kanë të drejtë të ndajnë çdo pasuri të përbashkët që kanë grumbulluar deri në momentin e ndarjes, edhe nëse martesë mbetet e paprekur. Duke qenë se bashkëshortët kanë kontribuar bashkërisht në blerjen e pronës dhe janë në gjendje ta ndajnë atë më së miri, ndarja me marrëveshje shpesh është e dobishme për çiftet. Kjo marrëveshje duhet të jetë me shkrim. Është një kërkesë dhe një komponent thelbësor i

⁹¹ Mladenovic, Marko, (1981), "*Porodico Pravo*", Beograd.

⁹² iBID

marrëveshjes së divorcit që palët të bien dakord të ndajnë pasurinë e tyre të përbashkët në rast divorci⁹³. Prona e përbashkët e paluajtshme mund të shitet vetëm me marrëveshjen e të dy bashkëshortëve. Si gjatë martesës ashtu edhe pas prishjes së saj, pasuria e përbashkët mund të ndahet. Ndarja zakonisht ndodh pas zgjidhjes së martesës, por kjo nuk tregon se ajo nuk mund të kryhet me kërkesë të palëve të autorizuar edhe kur martesa është ende në fuqi. Marrëveshja për ndarjen e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve duhet të bëhet me shkrim. Me regjistrimin në librin publik, pasurisë së paluajtshme i jepet e drejta e bashkëpronësisë (pronësisë) në bazë të kësaj marrëveshjeje⁹⁴. Kontrata e vlefshme për pjestimin e pasurisë bashkëshortore është marrëveshja për pjestimin e pasurisë martesore që kanë lidhur palët në rast të zgjidhjes së martesës dhe që dokumentohet në procesverbal për shqyrtimin kryesor. Nuk mund t'i kërkohet gjykatës të vendosë për pjestimin e pasurisë së përbashkët kur ka një marrëveshje ndërmjet bashkëshortëve për ndarjen e pasurisë së përbashkët dhe ajo është e përfunduar në formën e duhur.

3.6 Të dhëna statistikore lidhur me të drejtat pronësore të grave në Shqipëri dhe Kosovë

Pavarësisht se ligjet në Shqipëri u garantojnë grave dhe vajzave të drejtën e pronës, ekspertët pohojnë se këto ligje nuk respektohen gjithmonë. Kjo, e kombinuar me zakonet që u jep përparësi djemve në trashëgiminë e pronës familjare, ka rezultuar në një pabarazi të konsiderueshme midis burrave dhe grave që kanë akses në të drejtat pronësore. Mbrojtësit e barazisë gjinore pohojnë se ky dallim i bën gratë shqiptare të varura ekonomikisht nga burrat e tyre, duke e bërë të vështirë për to të lënë një martesë abuzive ose të pakëndshme dhe të fillojnë një jetë të re⁹⁵.

Paraardhësit tanë u rritën dhe u shkolluan me vlerat e pavarësisë në jetë, ruajtjen e identitetit unik të çdo personi dhe besimin se pasuria dhe prona janë baza e jetës. Një fatkeqësi vjen kur cenohet ky moral, i cili ndikohet nga gjinia dhe pozita e gruas në familjet tona. Të gjithë kanë aftësinë për të ndërtuar kapital financiar dhe njëkohësisht kapacitetin e vendimmarrjes autonome në familje

⁹³ Dr. Arta Mandro, “E Drejta Familjare”, Tiranë, 2009, faqe 215.

⁹⁴ Po aty, faqe 247

⁹⁵ <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/2EB649CB-988B-4F74-86ED-926CDE060F0B.pdf>

dhe komunitet kur zotërojnë pasuri të luajshme ose të paluajshme⁹⁶. Rruga nga prona drejt përfshirjes aktive të grave në jetën ekonomike të kombit mund të ndërtohet duke respektuar të drejtën e gruas për pronë. Është ende problem sot në Kosovë mbrojtja e pronës dhe e të drejtave të trashëgimisë së grave dhe vajzave! Kushtetuta e Republikës së Kosovës, Ligji për Trashëgiminë e Kosovës, Ligji për Procedurën Jokontestimore dhe Ligji për Procedurën Kontestimore e njohin të drejtën e pronës si liri themelore. Pavarësisht plotësisë së strukturës ligjore, ekzistojnë pengesa që vijnë nga normat e traditës patriarkale të vendit, siç është zakoni i heqjes dorë nga trashëgimia nga ana e grave. Përdorimi dhe e drejta për të zotëruar pronën vazhdon të jetë një komponent thelbësor i fuqizimit ekonomik të grave, kështu që përgjigjja ndaj kësaj çështjeje dhe ndërmarrja e veprimeve për ta ndaluar heqjen dorë nga trashëgimia duhet të jetë një prioritet kryesor në rrugën drejt zhvillimit që plotëson standardet evropiane dhe më gjerë⁹⁷.

Gratë dhe vajzat nuk njihen si pasardhëse të familjes në shoqëritë me një patriarkat të fortë. Duke qenë se djali shihet si mbajtësi i emrit dhe vazhdimësi i familjes, thuhet se “Babai që lë pas një djalë të mirë, nuk vdes”. Studimet gjinore, nga ana tjetër, tregojnë se kjo mendësi luan një ndikim të rëndësishëm në edukimin e brezave të ardhshëm. Vajzës së vogël i thonë vazhdimisht se “femra i takon derës së huaj” ndërsa rritjes dhe arsimimit të saj i kushtohet shumë më pak rëndësi se ai i djalit. Proverbi "Një burrë është për një grua si çatia e një shtëpie" është një shembull se si meshkujt në përgjithësi rriten me ndjenjën e punës së tyre si udhëheqës të shtëpisë⁹⁸.

Në shoqërinë kosovare, varësisht nga pozita e dikujt brenda familjes, zgjidhet edhe çështja se si ndahet toka. Si rezultat, është krijuar procedura e ndarjes së tokës për shkak të normave shoqërore që përjashtojnë gratë nga pjesëmarrja. Prandaj, çështja e trashëgimisë së tokës vazhdon të jetë një nga të drejtat më diskriminuese deri në mohim edhe tani kur statusi i gruas duket pak më i avancuar. Pavarësisht ndryshimit në mënyrën se si shihen paratë dhe prona, toka është ende një temë prekëse në këtë marrëdhënie. Gratë në Kosovë që jetojnë nën ndikimin e rëndë të traditës humbasin aftësinë e tyre për të trashëguar pronën. Gratë nuk janë të vetëdijshme për të drejtat e

⁹⁶ Dr.Hamdi Podovorica “E drejta familjare”, Shtypshkronja ‘Trend’,Prishtinë, 2011.

⁹⁷ L. Omari, G. Hysi, Z. Brozi, F. Gjilani, (2007), “*Historia e Shtetit dhe së Drejtës në Shqipëri*”, University Press “Luarasi”, Tiranë.

⁹⁸ Programi i USAID-it për të Drejtat Pronësore në Kosovë. Informalitet në sektorin e tokave: Çështja e trashëgimisë së vonuar në Kosovë, prill 2016.

tyre, dhe shumë prej grave heqin dorë nga trashëgimia e tyre sepse nuk duan të kërkojnë asgjë që do t'i shqetësonte familjen e tyre ose do të shihej si e çuditshme⁹⁹.

Në mënyrë që të arrihet barazia e plotë, është esenciale të punohet në këtë drejtim nga të gjitha pjesët e shoqërisë, jo vetëm nga ana shtetërore përmes masave të ndërmarra apo ligjeve, por edhe në bërthamën e secilës familje dhe institucioni edukativ. Pavarësimi i gruas, kërkon punë për t'u arritur dhe si i tillë mbetet një çështje zinxhimore; fillon që nga shkollimi i saj, trashëgimia prindërore, barazia bashkëshortore, vendi i sigurtë i punës e çdo sferë jetësore. Për t'u ndalur tek pavarësia ekonomike, e cila është kruciale sa i përket avancimit të gruas në shoqëri, përderisa mos pavarësia ekonomike shkakton varësi të gruas ndaj bashkëshortit apo edhe pjesëtarëve të tjerë të familjes. Fuqizimi i grave është një ndër pikat kyçe të çdo programi politik të partive në Kosovë. Madje, kjo temë zë vend në shumë diskutime, mbledhje e konferenca. Sa prej këtyre politikanëve mbështesin gratë e tyre në luftën për barazi gjinore prapa dyerve të mbyllura? Me deklarin e pasurisë të çdo zyrtari politik, shfaqet edhe një pasqyrë e ndarjes së pasurisë mes bashkëshortëve, duke na treguar kështu nëse qëndrimet e tyre dhe avokimi i vazhdueshëm për fuqizim të gruas dhe barazi gjinore është vetëm për poena politik¹⁰⁰.

KAPITULLI IV

REGJIMI PASUROR MARTESOR DHE NDARJA E PRONËSISË SË PËRBASHKËT TË BASHKËSHORTËVE NË REPUBLIKËN E SERBISË DHE MALIT TË ZI

4.1 Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve sipas legjislacionit Serb

⁹⁹ OSBE. Shqyrtimi i rasteve të pronësisë mbi pronën e paluajtshme në Kosovë. Mars 2009. f. 20, marrë nga <http://ëëë.osce.org/kosovo/36815?doenload=true>.

¹⁰⁰ Luarasi, Aleks, Studime për të Drejtën Zakonore Shqiptare: Marrëdhëniet Familjare, Luarasi University Press, Tiranë, 2007

Në fillim të martesës, njerëzit zakonisht nuk mendojnë shumë për gjëra të tilla si pronësia. Zakonisht emocionet dhe romanca sundojnë në ato faza të hershme. Por me kalimin e kohës, shumica e njerëzve përfundimisht do ta kthejnë mendjen në çështje më praktike. Le të hedhim një vështrim se si funksionon pronësia e pronës në ligjin serb¹⁰¹.

Çfarë është martesë? Martesa është bashkimi i deklaruar ligjërish të një burri dhe një gruaje. Ligji serb ende nuk e lejon martesën mes personave të të njëjtit seks. Sipas Ligjit për Familjen, bashkëshortët duhet të jetojnë së bashku dhe të respektojnë dhe ndihmojnë reciprokisht njëri-tjetrin. Gjithashtu, ata janë të lirë të vendosin të pavarur nga njëri-tjetri për profesionin dhe punën e tyre. Natyrisht, gjatë shumicës së martesave, bashkëshortët punojnë dhe fitojnë para dhe kështu fitojnë pronë. Ligji mbi familjen i Republikës së Serbisë parashikon dy regjime për pasurinë martesore: regjimin ligjor dhe kontraktor¹⁰².

Regjimi ligjor përfshin si pronën e ndarë ashtu edhe atë të përbashkët, ndërsa regjimi kontraktor kërkon që bashkëshortët të rregullojnë pronësinë e tyre mbi pronën, siç sugjeron emri, me një kontratë martesore. Regjimi ligjor është më i përdoruri. Pasuria që bashkëshortët kanë fituar me punë gjatë martesës është pronë e tyre e përbashkët. Koncepti i pronës së përbashkët ka dy elemente thelbësore: puna dhe bashkëjetesa gjatë martesës.

Puna mund të jetë e përbashkët ose e ndarë dhe përkufizohet si çdo veprimtari që kontribuon jo vetëm në fitimin e pronës së re, por edhe në ruajtjen ose mirëmbajtjen e pasurisë ekzistuese. Dhe pastaj është kërkesa për të jetuar së bashku, një qëllim qendror i martesës. Nëse pas martesës, çifti i sapomartuar nuk fillon të jetojë së bashku, martesë mund të anulohet sipas ligjit serb. Martesa nuk do të ketë efekt juridik, gjykatat do ta shpallin atë të pavlefshme¹⁰³.

¹⁰¹ Kovaček Stanić, G. (2012) 'Notary Public Authority in Marital/Partnership Relations', Proceedings of Novi Sad Faculty of Law 46/2.

¹⁰² Boele-Woelki, K. et al., (2004) Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Cambridge: Intersentia.

¹⁰³ Cvetić, R. (2019) 'Nova pravila u postupku upisa u katastar nepokretnosti, upis zajedničke svojina supružnika (New Rules on Registration Procedure with the Real Estate Cadastre. Registration of Common Ownership of Spouses)', Proceedings of Novi Sad Faculty of Law 53(4).

Prona e përbashkët mund të fitohet në disa mënyra:

- ✓ Përmes punës gjatë martesës (p.sh. paga, honorare, punë shtesë).
- ✓ Të ardhura nga pasuria e përbashkët.
- ✓ Pronë e fituar në lojërat e fatit (bixhoz, llotari, etj), përveç rastit kur bashkëshorti fitues mund të provojë se ka investuar pronën ose paratë e tij/saj në lojë.
- ✓ Pronë ose fitim financiar i fituar nëpërmjet të drejtave të pronësisë intelektuale.

Bashkëshortët menaxhojnë dhe disponojnë pasurinë e tyre të përbashkët bashkërisht dhe në mënyrë konsensuale. Sipas Ligjit për Familjen të Serbisë, supozohet se çdo gjë që bën njëri bashkëshort me pronën ose pasurinë e përbashkët ka pëlqimin e bashkëshortit tjetër. Megjithatë, bashkëshorti nuk mund të disponojë pjesën e tij në pasurinë e përbashkët dhe as ta ngarkojë atë me detyrime ligjore.

Pasuria e përbashkët përfundon me ndarjen - domethënë përcaktimin e pjesës së secilit bashkëshort. Kjo mund të ndodhë si gjatë martesës, ashtu edhe pas saj dhe mund të bëhet në dy mënyra: me marrëveshje dhe në gjykatë.

Bashkëshortët bien dakord për ndarjen e pasurisë së përbashkët. Por nëse nuk arrijnë, atëherë ndarja do të duhet të bëhet në një sallë gjyqi. Supozohet se të dyja palët kanë një pjesë të barabartë në pronën e përbashkët. Çdo pjesë më e madhe varet nga një sërë faktorësh: të ardhurat, aktiviteti familjar, kujdesi për fëmijët, kujdesi për pronën dhe rrethana të tjera të rëndësishme për ruajtjen e pronës së përbashkët ose rritjen e vlerës së saj.

Të drejtën e ndarjes së pasurisë së përbashkët bashkëshortore e kanë bashkëshortët, trashëgimtarët e bashkëshortit të vdekur dhe kreditorët e bashkëshortit, nëse kërkesat e tyre nuk mund të zgjidhen nga pasuria e veçantë e bashkëshortit¹⁰⁴.

Secili bashkëshort është përgjegjës për detyrimet personale të marra para ose pas lidhjes së martesës me pasurinë e tij të veçantë ose pjesë në pasurinë e përbashkët.

¹⁰⁴ Kushtetuta e Republikës së Serbisë

Meqenëse martesat dhe marrëdhëniet e bashkëjetesës janë ligjërisht të barabarta sipas Ligjit për Familjen, kjo do të thotë se pasuria që bashkëjetuesit kanë fituar përmes punës gjatë kohës së tyre së bashku llogaritet gjithashtu si pronë e përbashkët. Prandaj, dispozitat e Ligjit mbi Familjen që rregullojnë pronësinë zbatohen në mënyrë të barabartë për bashkëjetuesit¹⁰⁵.

Opsioni që bashkëshortët dhe bashkëjetuesit të rregullojnë pronësinë e tyre me kontratë martesore u prezantua për herë të parë me Ligjin për Familjen e Republikës së Serbisë në vitin 2005. Edhe pse kanë kaluar pothuajse 18 vjet që atëherë, megjithatë, regjimi ligjor mbetet më i zakonshëm.

4.2 Pasuria e veçantë e bashkëshortëve sipas legjislacionit serb

Pasuria që bashkëshorti fiton para lidhjes së martesës është pasuri e tij/saj e veçantë – siç është çdo pasuri që bashkëshorti fiton gjatë martesës me ndarjen e pasurisë së përbashkët ose me trashëgimi, dhuratë ose mekanizma të ngjashëm ligjorë.

Si përcaktohet prona e veçantë? Pronësi e veçantë është:

- ✓ Çdo pasuri që ka pasur bashkëshorti para martesës.
- ✓ Çdo pasuri që është fituar gjatë martesës me trashëgimi ose dhuratë.
- ✓ Të ardhura nga prona të veçanta që nuk janë krijuar si rezultat i punës së bashkëshortëve (p.sh. të ardhura nga qiratë, interesat, dividendët në pronë të veçantë).
- ✓ Fondet e mbledhura nga kompensimi për dëmin jomaterial – për shembull, lëndimet fizike.
- ✓ Çdo detyrim pasuror i lindur para martesës.
- ✓ Pronë për përdorim personal.
- ✓ Pasuri e luajtshme (p.sh. pajisje elektroshtëpiake) të blera para martesës dhe detyrime kreditore.
- ✓ Çdo pasuri e fituar si rezultat i ndarjes së pasurisë së përbashkët bashkëshortore.

¹⁰⁵ Kovaček Stanić, G. (2014) Porodično pravo: partnersko, dečje i starateljsko pravo (Family Law: Partnership, Child and Guardianship Law). Novi Sad: Centar za izdavačku delatnost.

Secili bashkëshort menaxhon dhe disponon në mënyrë të pavarur pronën e tij/saj të veçantë¹⁰⁶.

4.3 Pjesëtimi i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve në Serbi

Në të drejtën serbe, regjimi pasuror statutor në martesë/bashkëjetesë jomartësore është regjimi pasuror në bashkësi. Pronë e përbashkët është pasuria që bashkëshortët/partnerët fitojnë nëpërmjet punës kur jetojnë së bashku (neni 171 LF). Pasuria që bashkëshorti/partneri fiton para martesës mbetet pronë e veçantë. Pasuria që bashkëshorti/partneri fiton gjatë martesës me trashëgimi, dhuratë, akte të tjera juridike me anë të të cilave fitohen ekskluzivisht të drejtat ose nga pjesëtimi i pasurisë së bashkësisë bëhet pronë e tyre e veçantë (neni 168 LF). Ligji për Familjen i Serbisë ka paraqitur kriterin kryesor për ndarjen e barabartë të pronës së bashkësisë. Hetimi i praktikës gjyqësore për ndarjen e pasurisë së bashkësisë pas divorcit zbulon se një nga gjykatat, përkatësisht Gjykata e Novi Sadit, e ka ndarë pronën e bashkësisë në pjesë të barabarta në 75% të rasteve. Qëndrimi i jurisprudencës ka evoluar në lidhje me çështjen e disponimit të pasurive të paluajtshme në pronësi të përbashkët nga bashkëshortët. Çështja ka të bëjë me rastet kur njëri bashkëshort disponon me këtë pasuri pa pëlqimin e bashkëshortit tjetër. Për të disponuar pasuri të paluajtshme që bashkëshortët kanë në pronësi të përbashkët, neni 174 LF është relevant:

- (1) Bashkëshortët menaxhojnë dhe disponojnë pronën e tyre në bashkësi bashkërisht dhe në mënyrë konsensuale¹⁰⁷.
- (2) Duhet të konsiderohet se njëri bashkëshort i kryen punët e menaxhimit të rregullt gjithmonë me pëlqimin e bashkëshortit tjetër.
- (3) Bashkëshorti nuk mund të disponojë me pjesën e tij në pasurinë e bashkësisë dhe as ta ngarkojë atë me veprime juridike *inter vivos*. Kjo do të thotë se regjimi i pronës në bashkësi pengon një

¹⁰⁶ Kovaček Stanić, G. Samardžić, S., Kovačević, M. (2017) 'Razvod braka i zajedničko roditeljsko staranje kao posledica razvoda braka u teoriji i praksi (The Divorce and Joint Parental Responsibilities as a Result of Divorce in Theory and Practice)', Proceedings of Novi Sad Faculty of Law, 51/4.

¹⁰⁷ <https://www.stowefamilylaw.co.uk/blog/2016/06/15/property-marriage-and-serbian-law/>

pronar të pronës në bashkësi të disponojë pjesën e tij (qoftë me transferim ose barrë), duke marrë parasysh që aksionet, megjithëse të specifikueshme, nuk janë të specifikuara. Regjimi i pronës në bashkësi merr fund në momentin që ato specifikohen në çfarëdo mënyre (ideale ose fizike). Duke pasur parasysh natyrën e papërcaktuar të pjesëve, administrimi dhe disponimi i sendeve që janë në pronësi të përbashkët të bashkëshortëve, duhet të ushtrohen bashkërisht dhe në mënyrë të pajtueshme¹⁰⁸.

Çfarë do të ndodhë kur asgjësimi bëhet në kundërshtim me rregullin e sipërpërmendur? Përgjigja duhet të jetë e thjeshtë: një asgjësim i tillë do të ishte i pavlefshëm pasi bie në kundërshtim me dispozitën imperative. Një person i tretë nuk mund të fitojë të drejta pronësie ose ndonjë të drejtë të kufizuar pronësore mbi çdo pasuri në pronësi komunitare që është disponuar nga njëri bashkëshort pa autorizimin e tjetrit, në bazë të një transaksioni juridik, megjithëse mund ta bëjë këtë në përputhje me rregullat e përgjithshme për blerje me mirëbesim, ose me posedim të pafavorshëm¹⁰⁹.

Duke qenë se rregullat për blerjen me mirëbesim zbatohen vetëm për sendet e luajtshme, kur bëhet fjalë për sendet e paluajtshme, blerësit me mirëbesim mund të mbështeten vetëm në posedimin e pafavorshëm me kusht që të plotësohen kushtet e përcaktuara me ligj. Një rregull që mbron një bashkëshort që nuk është i regjistruar në një regjistër publik si titullar i pronësisë së komunitetit, mund të gjendet në Nenin 176, parag. 2 I LF; Duhet të konsiderohet se regjistrimi është bërë për të dy bashkëshortët edhe kur është regjistruar vetëm njëri bashkëshort, përveç rasteve kur pas regjistrimit është lidhur një marrëveshje me shkrim për ndarjen e pasurisë së përbashkët ose një kontratë martesore, ose një gjykatë ka vendosur të drejtat e bashkëshortëve në lidhje me pasurinë e paluajtshme. Sipas këtij rregulli, ligji paraqet një supozim ligjor të pakundërshtueshëm se pasuria e paluajtshme, edhe pse e regjistruar në emër të njërit bashkëshort, u përket të dy bashkëshortëve si zotërues të pasurisë në bashkësi¹¹⁰. Në vend që të kërkohet nga bashkëshorti që nuk është i

¹⁰⁸ Kushtetuta e Republikës së Serbisë

¹⁰⁹ Kovaček Stanić, G. Samardžić, S. (2019) 'Assisted Reproductive Technologies: New Family Forms and Welfare of Offspring in Comparative Family Law', Rogerson C., Antokolskaia M., Miles J., Parkinson P., Vonk M. (eds.), Family Law and Family Realities, Hague: Eleven, International Publishing

¹¹⁰ Ligji i Familjes i Serbisë

regjistruar të provojë statusin e tij si pronar i pronës së përbashkët, ligji kërkon bashkëshortin në emër të të cilit është regjistruar pasuria e paluajtshme që të vërtetojë se ai/ajo është pronar ekskluziv. Kështu, nëse një pasuri e paluajtshme është shënuar në emër të njërit bashkëshort, bashkëshorti tjetër mund të vërtetojë se pasuria e paluajtshme është fituar me punë gjatë martesës dhe, si e tillë, u takon të dyve në formën e pronësisë në bashkësi të pjesëve të papërcaktuara. Për të përcaktuar nëse çështja ka të bëjë me pronësinë në bashkësi ajo që ka rëndësi është nëse pasuria në fjalë ishte e fituar me punë gjatë martesës, dhe jo nëse kjo pronë është regjistruar si pronë e përbashkët në regjistrin publik¹¹¹. Nëse pronësia nuk është regjistruar si pronësi e përbashkët, por si pronësi ekskluzive nga njëri bashkëshort, rregulli i lartpërmendur mundëson mbrojtjen e bashkëshortit tjetër që ka kontribuar në fitimin e një pasurie të tillë të paluajtshme dhe që, në shumicën e rasteve për arsye tradicionale, nuk është regjistruar si pronar i përbashkët. Në të vërtetë, rregulli përpiqet të mbrojë gratë që tradicionalisht mbajnë pozita vartëse në një martesë. Është fakt që gratë rrallëherë janë të regjistruara si pronare të pronës familjare. Ashpërsia e problemit është zbuluar dhe, me ndihmën e Bankës Botërore, janë ndërmarrë punime përgatitore për ndryshimin e rregulloreve në mënyrë që të lehtësohet dhe të bëhet mjaft e përballueshme regjistrimi i të dy bashkëshortëve si pronarë ose bashkëpronarë të pronësisë së komunitetit. Në të njëjtën kohë kjo duhet të kontribuojë në barazinë gjinore dhe një rritje të numrit të grave që janë të regjistruara në kadastrën e pasurive të paluajtshme, e cila nga ana tjetër do të çojë në fuqizimin e grave dhe do të përforcojë martesën. Thjesht fakti që vetëm një bashkëshort është i regjistruar si pronar, nuk cenon zbatimin e regjimit të pronësisë në bashkësi, nëse pasuria e paluajtshme është fituar me punë gjatë bashkëjetesës në martesë.

Duke pasur parasysh traditat dhe zakonet kulturore serbe, tema e martesës së zakonshme ka qenë gjithmonë një temë e diskutueshme. Ka shumë pyetje të hapura rreth thelbit dhe rregullimit të saj, si dhe llojeve dhe fushëveprimit të të drejtave që u jepen bashkëshortëve të zakonshëm.

Sipas Ligjit serb për Familjen martesa e zakonshme është "*bashkëjetesë afatgjatë midis një gruaje dhe një burri që janë ligjërisht të aftë për të lidhur një martesë formale*". Me fjalë të tjera, martesa e zakonshme përkufizohet si bashkëjetesë e qëndrueshme dhe afatgjatë e dy personave të sekseve të ndryshme që nuk janë të martuar ligjërisht. Megjithatë, fakti që partnerët nuk janë të martuar

¹¹¹ <https://www.stowefamilylaw.co.uk/blog/2016/06/15/property-marriage-and-serbian-law/>

ligjërisht kompensohet nga fakti se nuk ka pengesa ligjore që ata të lidhin një martesë ligjore nëse ata vendosin ta bëjnë këtë. Duke qenë se nuk ka martesë të ligjshme, ligji parashikon kushte shtesë që duhet të plotësohen që martesa e zakonshme të konsiderohet se ekziston: partnerët duhet të bien dakord të jetojnë së bashku për një periudhë të pakufizuar kohore; bashkimi duhet të jetë afatgjatë; bashkëshortët e zakonshëm duhet të jenë në gjendje të ushtrojnë të drejtat dhe detyrat e tyre të përbashkëta dhe duhet të kenë fëmijë së bashku, e kështu me radhë.

Fakti që LF e trajton në mënyrë të barabartë martesën formale dhe atë të zakonshme, vërtetohet gjithashtu nga përcaktimi i saj se prona e fituar nga bashkëshortët e zakonshëm gjatë bashkëjetesës së tyre në një martesë të zakonshme përbën pasuri bashkëshortore, njësoj si pasuria e fituar gjatë rrjedhës së një martese formale. Nëse një martesë e zakonshme përfundon, bashkëshortët e zakonshëm duhet të përcaktojnë se si të ndajnë pasuritë e tyre dhe kujdestarinë e fëmijëve të tyre, nëse ka, dhe gjithashtu duhet të rregullojnë pagesat e alimentacionit nëse njëri prej bashkëshortëve ka të drejtë për një mbështetje të tillë.

Martesa e zakonshme njihet në mënyrë eksplicite në disa fusha të së drejtës. Për shembull, Ligji për Sigurimin e Pensionit dhe Invaliditetit lejon një bashkëshort të zakonshëm të kërkojë pensionin e të mbijetuarit dhe zbaton kërkesa identike si për martesën formale. Ligji për kontratat dhe deliktet gjithashtu u jep të drejtën partnerëve të zakonshëm për të njëjtin lloj dëmshpërblimi të drejtë për ankthin mendor të pësuar për shkak të vdekjes ose paaftësisë së rëndë, si ai i disponueshëm për bashkëshortët martesor.

Edhe Kushtetuta e Serbisë, instrumenti më i lartë ligjor i vendit, e barazon martesën e zakonshme me martesën formale siç parashikohet me ligj¹¹².

Në të kundërt, Ligji për Trashëgiminë as nuk i referohet martesës së zakonshme si të tillë; përmendja e vetme e "*partnerit të ligjit të përbashkët*" bëhet në listën e personave që nuk mund të dëshmojnë vullnetin dhe testamentin e fundit të një personi (përveç bashkëshortëve dhe ish-bashkëshortëve). Rregullat e trashëgimisë, megjithatë, i ndalojnë bashkëshortët e zakonshëm nga trashëgimia, dhe kështu nuk i njohin ata si të barabartë me bashkëshortët martesor. Është e diskutueshme nëse këto kufizime të LT- dhe mungesa e përputhshmërisë së tyre me Kushtetutën

¹¹² Scherpe, J.M., Hayward, A. (eds) (2017) *The Future of Registered Partnerships, Family Recognition beyond Marriage?* Cambridge: Intersentia.

dhe legjislationin e përmendur më sipër - i pengojnë bashkëshortët e zakonshëm që të trashëgojnë tërësisht, edhe pse trashëgimia është një e drejtë themelore civile, ose nëse partneri i zakonshëm i mbijetuar mund të ketë ende akses në pjesë të pasurisë së përbërë nga pasuri bashkëshortore të fituara gjatë kohës që ai ose ajo bashkëjetonte me të ndjerin¹¹³.

Mund të supozohet se mospërputhjet midis këtyre ligjeve në lidhje me trashëgiminë nga partnerët e zakonshëm nuk janë të rastësishme, pasi të gjitha çështjet e së drejtës civile do të kodifikohen në një Kod të ri Civil për Serbinë, i cili pritet të miratohet nga Parlamenti pas një periudhe të zgjatur të hartimit. Thënë kjo, dispozitat e trashëgimisë të Kodit Civil të propozuar, për aq sa zbatohen për bashkëshortët e zakonshëm, nuk duket se ndryshojnë në asnjë aspekt nga ato të LT aktual. Një risi kryesore e propozuar është futja e kontratave të testamentit si një formë e tretë e trashëgimisë, përveç trashëgimisë ligjore dhe trashëgimisë testamentare. Sipas këtyre rregullave, trashëgimlënësi mund të lidhë një kontratë testamenti për t'ia lënë trashëgim të gjithë ose një pjesë të pasurisë së tij palës tjetër ("premtimi"). Megjithatë, diapazoni i premtimeve të mundshme është i kufizuar vetëm për bashkëshortët martesorë, në mënyrë që të parandalohen mosmarrëveshjet e shumta të trashëgimisë që zakonisht lindin. Një kontratë testamenti mund të përdoret gjithashtu për t'u lënë trashëgim pronë fëmijëve të vetëm njërit prej bashkëshortëve martesor, fëmijëve të përbashkët të të dyve, fëmijëve të tyre të birësuar ose pasardhësve të tjerë të tyre - por dispozitat përsëri nuk përmendin partnerët e zakonshëm.

Me përhapjen e martesave të zakonshme, ekziston një nevojë urgjente për të rregulluar ligjërisht këtë lloj bashkimi, veçanërisht pasi Kushtetuta dhe ligjet e tjera tashmë e barazojnë atë me martesën formale. Bashkëshortët e zakonshëm zakonisht zgjedhin të hartojnë testament për të disponuar pronën e tyre pas vdekjes, pasi kjo i jep partnerit të mbijetuar të zakonshëm njëfarë parashikueshmërie ligjore në atë që ai do të jetë në gjendje të aksesojë të paktën një pjesë të pasurisë së të ndjerit.

Megjithatë, edhe nëse një person dëshiron të garantojë sigurinë e bashkëshortit të tij të zakonshëm duke hartuar një testament ose duke lidhur një kontratë për mbajtje të përhershme me të, ky synim mund të pengohet ende pasi të dyja këto opsione mund të kundërshtohen. Një çështje tjetër është

¹¹³ Scherpe, J.M., Hayward, A. (eds) (2017) *The Future of Registered Partnerships, Family Recognition beyond Marriage?* Cambridge: Intersentia.

mundësia që një partner i zakonshëm të vdesë pa lënë testament ose pa një kontratë për mbajtje të përjetshme, gjë që mund ta lërë partnerin tjetër të ekspozuar dhe të privuar nga mbrojtja.

Këto konsiderata duket se tregojnë se një bashkëshort i zakonshëm i mbijetuar nuk është plotësisht i sigurt kur bëhet fjalë për trashëgiminë e pasurisë së partnerit të tyre të ndjerë, pavarësisht nëse i ndjeri ka lënë një testament ose ka disponuar ligjërisht pasurinë e tij ose të saj.

4.4 Pasuria e përbashkët e bashkëshortëve sipas legjislacionit malazez

Ligji për Familjen në Mal të Zi rregullon martesën dhe marrëdhëniet në martesë, marrëdhëniet ndërmjet fëmijëve dhe prindërve, birësimin, strehimin, kujdestarinë, mbështetjen, marrëdhëniet pasurore brenda familjes dhe veprimet e autoriteteve të autorizuar në lidhje me martesën dhe marrëdhëniet familjare¹¹⁴. Nëse martesë e një gruaje dhe një burri pushon së ekzistuari, secili prej tyre, sipas kushteve nga neni 262, paragrafi 1 i këtij ligji, ka të drejtë të sigurohet ushqimi nga partneri tjetër në rast të martesës së zakonshme që ka zgjatur për një periudhë më të gjatë kohore. Padia për ushqim mund të paraqitet më së voni brenda një viti nga momenti i ndërprerjes së martesës civile, por vetëm në kushtet që parakushtet për ushqim të kenë ndodhur para përfundimit të martesës së zakonshme dhe kanë zgjatur vazhdimisht deri në mbylljen e seancës kryesore në procedurën kontestimore lidhur me alimentacionin. Gjykata mund të refuzojë kërkesën për ushqim, nëse kjo kërkohet nga partneri nga martesë e zakonshme, i cili, pa ndonjë shkak serioz të dhënë nga partneri tjetër, është sjellë në mënyrë të vrazhdë ose të çrregullt në bashkësinë e zakonshme ose nëse ka braktisur partnerin e tij/saj pa një shkak të justifikuar, ose nëse kërkesa e tij/saj do të ishte një padrejtësi e dukshme ndaj partnerit të tij/saj. Si te gjitha vendet e tjera bashkëshortët mund të kenë pasuri të veçantë dhe të përbashkët. Pasuria e përbashkët përbëhet nga pasuria që bashkëshortët kanë fituar me punën e tyre gjatë martesës, si dhe nga të ardhurat nga ajo pasuri. Të ardhurat nga pasuria e veçantë e fituar me punën e bashkëshortëve përfshihen në pasurinë e përbashkët, si dhe pasuria e fituar nga lojërat e fatit, përveç rastit kur bashkëshorti e ka investuar pronën e tij të veçantë në lojë. Të drejtat e bashkëshortëve nga pasuria e përbashkët, në kuptim të nenit 288 të këtij ligji, regjistrohen në regjistrat e paluajtshmërive dhe regjistrat e tjerë

¹¹⁴ http://uniset.ca/microstates2/me_family-law.pdf

përkatës në emër të të dy bashkëshortëve si pasuri e përbashkët e tyre, pa u përcaktuar pronësia mbi pjesët e saj. Nëse vetëm njëri bashkëshort është regjistruar në regjistrin e paluajtshmërive dhe regjistrave të tjerë përkatës si pronar i pasurisë së përbashkët, do të konsiderohet se regjistrimi është bërë në emër të të dy bashkëshortëve, nëse regjistrimi nuk është bërë në bazë të marrëveshjes me shkrim bërë mes bashkëshortëve. Nëse të dy bashkëshortët janë regjistruar në regjistrin e paluajtshmërive dhe regjistrat e tjerë përkatës si bashkëpronarë në pjesët e përcaktuara saktësisht të pasurisë, konsiderohet se në atë mënyrë e kanë ndarë pasurinë e përbashkët. Bashkëshorti nuk mund të administrojë pjesën e tij/saj në pasurinë e përbashkët të pandarë dhe nuk mund të vendosë barra juridike mbi pasurinë *inter vivos*¹¹⁵.

4.5 Pasuria e veçantë e bashkëshortëve sipas legjislacionit malaze

Pasuria e veçantë përbëhet nga pasuria që bashkëshorti ka fituar para lidhjes së martesës, si dhe pasuria që bashkëshorti e ka fituar gjatë martesës me trashëgimi, dhuratë ose forma të tjera të fitimit të pasurisë pa barrë. Secili bashkëshort do të menaxhojë dhe disponojë në mënyrë të pavarur pasurinë e tij të veçantë, nëse bashkëshortët nuk bien dakord ndryshe. Nëse gjatë bashkësisë martesore ka pasur një rritje të lehtë të vlerës së pasurisë së veçantë të njërit bashkëshort, bashkëshorti tjetër ka të drejtë në një pjesë të pasurisë që do të ishte në përpjesëtim me kontributin e tij. Pasuria e përbashkët gjatë martesës administrohet dhe disponohet bashkërisht dhe me pëlqimin reciprok të të dy bashkëshortëve.

Bashkëshortët mund të lidhin një kontratë me të cilën rregullohet që njëri prej tyre të kryejë veprimtarinë e administrimit dhe disponimit të gjithë pasurisë së përbashkët ose pjesëve të saj. Kontrata mund të kufizohet vetëm në menaxhim ose vetëm në disponim. Kur nuk është rënë dakord ndryshe, menaxhimi do të përfshijë disponimin brenda funksionimit të rregullt. Kontrata mund t'i referohet të gjitha aktiviteteve të menaxhimit dhe disponimit ose vetëm aktiviteteve të menaxhimit të rregullt ose aktiviteteve të caktuara individuale. Secili bashkëshort mund të zgjidhë kontratën

¹¹⁵ https://www.uinl.org/en_GB/parejas-en-europa/montenegro

për administrimin ose disponimin e pasurisë së përbashkët në çdo kohë, me përjashtim të kohës në të cilën është e qartë se zgjidhja e kontratës do t'i shkaktojë dëm bashkëshortit tjetër.

4.6 Pjesëtimi i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve në Malin e Zi

Bashkëshortët mund ta ndajnë në mënyrë miqësore pasurinë e përbashkët duke përcaktuar pjesët në të gjithë pasurinë ose një pjesë të pasurisë ose të një sendi individual, si dhe duke përcaktuar se secili bashkëshort fiton sende ose të drejta të caktuara nga pasuria ose që njëri bashkëshort i paguan bashkëshortit tjetër vlerën monetare të pjesës së tij/saj. Një marrëveshje e tillë duhet të bëhet në formë të shkruar. Nëse nuk arrihet një marrëveshje, pasuria e bashkëshortëve ndahet në pjesë të barabarta. Me kërkesën e bashkëshortit, i cili provon se kontributi i tij në fitimin e pasurisë së përbashkët është dukshëm dhe ndejshëm më i lartë se kontributi i bashkëshortit tjetër, gjykata e bën ndarjen e pasurisë së përbashkët sipas kontributeve të secilit bashkëshort. Me rastin e përcaktimit të pjesës së secilit bashkëshort, gjykata merr parasysh jo vetëm të ardhurat e secilit bashkëshort, por edhe mbështetjen që njëri bashkëshort i jep tjetrit, kujdesit për familjen, kujdesin për rritjen e fëmijëve dhe çdo formë tjetër të bashkëpunimit në menaxhimin, mirëmbajtjen dhe rritjen e pasurisë së përbashkët¹¹⁶. Zgjidhja e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve mund të kërkohej gjatë martesës, si dhe pas përfundimit të martesës¹¹⁷. Të drejtën për të kërkuar ndarjen e pasurisë së përbashkët e kanë bashkëshortët, trashëgimtarët e bashkëshortit të vdekur ose bashkëshorti i shpallur i vdekur, si dhe kreditori i njërit prej bashkëshortëve nëse ai nuk mund të mbulojë kërkesat e tij nga pasuria e veçantë e bashkëshortit. Në procesin e zgjidhjes së pasurisë së përbashkët, me kërkesë të bashkëshortit, pjesa e pasurisë së tij duhet të përmbajë para së gjithash sendet nga pasuria e përbashkët që ai/ajo i përdor për kryerjen e veprimtarive të profesionit të tij. Përveç pjesës së pasurisë së bashkëshortit, nga pasuria e përbashkët merren edhe sendet e fituara

¹¹⁶ ms, Andrija & Radomir Gurovic, (1985), *“Bracno i Porodicno ImovinskoPravo”*, Savremena Administracija, Beograd,.

¹¹⁷ Cavdar, Kiril & Cvetanka S. Kostadinovska, Komentar na Zakonot za Semejstvoto: Sudska Praktika, Predmeten Registar, Primeri za Prakticna Primena, Pridruzni Propisi i Literatura, Akademik, Skopje, 2013

me punë gjatë bashkësisë martesore, të cilat janë ekskluzivisht për përdorim personal të bashkëshortit. Nëse vlera e këtyre sendeve është në mënyrë disproporcionale e madhe në krahasim me vlerën e gjithë pasurisë së përbashkët, edhe ato sende ndahen, përveç nëse bashkëshorti që do t'i fitojë këto sende ia kompenson bashkëshortit tjetër me vlerën e duhur ose i lëshon bashkëshortit tjetër disa sende të tjera, me pëlqimin e bashkëshortit tjetër¹¹⁸.

Bashkëshorti të cilit i është ngarkuar kujdestaria e fëmijëve, përveç pjesës së tij të pasurisë, do të marrë edhe sendet që përdoren vetëm nga fëmijët ose që janë të destinuara vetëm për t'u përdorur drejtpërdrejt nga fëmijët. Në procesin e ndarjes së pasurisë, bashkëshortit të cilit i është caktuar kujdestaria e fëmijëve, do t'i jepen sendet për të cilat është e qartë se është në interes të jenë në posedim dhe në pronësi të bashkëshortit që ushtron kujdestarinë e fëmijëve. Kur në procedurën përmbartimore merret aktgjykim i përfundimtar për shitjen e pjesës së pasurisë së përbashkët që i është dhënë njërit bashkëshort, bashkëshorti tjetër ka të drejtën e parablerjes të asaj pjese të pasurisë. Të drejtat e anëtarëve të bashkësisë familjare lidhur me paluajtshmërinë e cila është pronë e përbashkët e tyre në kuptim të nenit 311 të LF regjistrohen në regjistrin e paluajtshmërive dhe regjistrat e tjerë përkatës në emër të të gjithë anëtarëve të bashkësisë familjare, të cilët morën pjesë me punën e tyre në fitimin e sendeve të pandara. Nëse njëri nga anëtarët e bashkësisë familjare ose anëtarët e caktuar të bashkësisë familjare janë të regjistruar si pronarë në regjistrin e paluajtshmërive dhe regjistrat e të tjerë përkatës, personi i regjistruar do të konsiderohet pronar deri sa, me propozimin e anëtarëve të tjerë të bashkësisë familjare, shënimi i së drejtës së bashkëpronësisë regjistrohet në regjistrin e tokës, gjegjësisht të dhënat e tjera publike. Anëtarët e bashkësisë familjare mund të kundërshtojnë kontratën me të cilën një anëtar i bashkësisë familjare si pronar tjetëron ose rëndon pronën e fituar në bashkësinë familjare, vetëm nëse në momentin e lidhjes së kontratës është shënuar shënimi mbi të drejtën e përbashkët të regjistruar në regjistrin e paluajtshmërive ose nëse në momentin e lidhjes së kontratave kanë njoftuar qartë palën e tretë se kontrata është lidhur me atë se pasuria është pronë e përbashkët. Tjetërsimi i paautorizuar i sendit të luajtshëm të pasurisë së përbashkët mund të kundërshtohet vetëm nëse marrësi i titullit ka qenë i pandërgjegjshëm. Nëse një anëtar i bashkësisë familjare tjetëron në mënyrë të paautorizuar sendin që është fituar bashkërisht në bashkësinë familjare, anëtarët e tjerë të bashkësisë familjare

¹¹⁸ United States Department of State, 2016 Country Reports on Human Rights Practices - Montenegro, 3 March 2017, <https://www.state.gov/documents/organization/265666.pdf> [

kanë të drejtë të kërkojnë që atyre t'u jepet pjesa e duhur e sendeve dhe kërkesave të tjera ose që anëtarë i bashkësisë familjare që ka kryer tjetërsimin të paguajë kompensimin në të holla sipas madhësisë së pjesëve të tyre.

4.7 Të dhëna statistikore lidhur me të drejtat pronësore të grave në Serbi dhe Mal të Zi

Pozita e gruas ndërtohet mbi pavarësinë e saj ekonomike, treguesit e së cilës bazohen kryesisht në faktorët e përkatësisë në një popullsi aktive, punës dhe punësimit me pagesë, pronësinë dhe ushtrimin e të drejtës së trashëgimisë. Në vendet e Ballkanit Perëndimor gratë janë angazhuar edhe si pjesë e fuqisë punëtore, por edhe tradicionalisht, në punën e papaguar të rritjes së fëmijëve, përkujdesjes dhe punët e shtëpisë¹¹⁹. Prandaj, në mijëvjeçarin e tretë, në të gjitha vendet e Ballkanit Perëndimor, të dhënat tregojnë pa mëdyshje se meshkujt i përkasin pjesës aktive të popullsisë më shumë se femrat dhe se përqindjet e femrave të punësuar - dhe për rrjedhojë, femrat që realisht paguhën për punën e tyre – janë në përqindje më të vogla se ato të meshkujve. Sipas anketave të Tregut të Punës të vitit 2017, në Shqipëri janë të punësuar 50.3% e popullsisë femra, të moshës 15-64 vjeç, kundrejt 64.3% të popullsisë meshkuj të punësuar në të njëjtën grupmoshë. Grupmoshat e femrave të punësuar që përqindje edhe më të vogël janë ato nga 15 deri në 25 vjeç (24,5%). Ashtu si në vendet e tjera të rajonit, shkalla e punësimit të grave rritet me nivelin më të lartë të arsimit; pra, shkalla e punësimit të grave me shkollë fillore është 38.8%, me shkollë të mesme është 41.8%, dhe me diplomë universitare është 62.2%. Por, raporti i indeksit të hendekut gjinor të Forumit Ekonomik Botëror 2017 tregoi se Shqipëria u përmirësua në krahasim me vitin 2016 (duke u ngjitur nga një renditje prej vendit 62 në 38, nga 144 vende)¹²⁰.

Në Mal të Zi nga numri i përgjithshëm i fuqisë punëtore (popullsia aktive), 55.6% janë meshkuj, dhe 44.4% janë femra, ndërsa 59.3% e personave joaktivë janë femra dhe 40.7% janë meshkuj.

¹¹⁹ Ligji për Familjen i Malit të Zi

¹²⁰ UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), Concluding observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 3-21 October 2011, CEDAW/C/MNE/CO/1, <http://www.refworld.org/docid/565312dd4.html> [

Shkalla e përgjithshme e punësimit të popullsisë në moshë pune ishte pak më e ulët se në vitin 2017, 39.4% për femrat dhe 50.5% për meshkujt. Politikat dhe projektet ekzistuese që synojnë inkurajimin e pjesëmarrjes së grave në tregun e punës dhanë rezultate të kufizuara, pasi fuqia punëtore e grave vazhdon të jetë më pak aktive në punë dhe në kërkim të punësimit sesa burrat. Në përgjithësi, shkalla e aktivitetit është më e ulëta në rajonin verior të Malit të Zi (38.8% për femrat dhe 41.7% për meshkujt). Ka 42% të femrave joaktive me arsim fillor, 11.8% me arsim të mesëm dhe 7.4% me nivel arsimor universitar. Shkalla e punësimit është më e larta për gratë me diplomë universitare, 34.7%. Vetëm 7.1% e grave me shkollë fillore dhe 5.9% me shkollë të mesme janë të punësuar. Gratë pa diplomë shkolle janë të punësuar vetëm me 1.4%. Sipas studimit të vitit 2015 Gratë dhe Burrat në Mal të Zi, gratë përbënin vetëm 22% të ligjvënësve, zyrtarëve të lartë dhe menaxherëve në vend. Në vend që të ketë një tendencë në rritje, me kalimin e viteve përqindja e grave në pozicione të nivelit të lartë në fakt ka rënë nga 30.8% në 2011 në 25% në 2013¹²¹. Mungesa e grave nga poste drejtuese të nivelit të lartë ka vazhduar edhe në ata sektorë ku ato përbëjnë një shumicë dërrmuese të punonjësve. Për shembull, në sektorin e arsimit gratë përbëjnë shumicën e të punësuarve (74.2% në total). Megjithatë, kur bëhet fjalë për pozitë vendimmarrëse (drejtorët e shkollave), gratë përbëjnë një pakicë absolute, me përjashtim të institucioneve parashkollore. Sipas informacionit të Ministrisë së Arsimit, në shkollat fillore janë 117 drejtorë meshkuj dhe 44 femra, ndërsa në shkolla të mesme 40 drejtorë meshkuj dhe 8 femra. Gratë përbëjnë 70.6% të të punësuarve në sektorin e shëndetësisë dhe punës sociale, 74.2 % në sektorin e arsimit dhe 55,8% në shërbimet e tjera sociale dhe personale. Një nga treguesit më seriozë të diskriminimit të vazhdueshëm të grave është hendeku gjinor i pagave. Një rekomandim i qëndrueshëm për tejkalimin e këtij problemi është buxhetimi me ndjeshmëri gjinore. Në disa vende të Ballkanit Perëndimor është trajtuar si problemi ashtu edhe zgjidhja e mundshme, por në disa vende problemi shtesë është mungesa e të dhënave për këtë çështje. Për shembull, në Mal të Zi, studimi i fundit periodik Gratë dhe Burrat në Mal të Zi nga viti 2016 nuk ka fare tregues për hendekun gjinor të pagave. Të dhënat e fundit për hendekun gjinor të pagave janë nga viti 2013, kur ai ishte 13.9 përqind. Nuk ka të dhëna nëse diferenca gjinore e pagave ekziston, ose nëse hendeku gjinor i pagave mund të analizohet sipas moshës, nivelit të arsimimit.

¹²¹ Law on the conditions and procedures for abortion (2009), <https://www.hsph.harvard.edu/population/abortion/MONTENEGRO.abo.htm> [7 July 2017].

Gjithashtu në Kosovë nuk ka hulumtime për hendekun gjinor të pagave, por ka indikatorë se ekziston. Të dhënat e disponueshme janë se pagat e burrave janë 5.9% më të larta krahasuar me ato të grave. "Ka një nevojë urgjente për të hulumtuar dhe raportuar mbi hendekun gjinor të pagave në industri dhe aktivitet ekonomik, nivelin e arsimit dhe moshën." ¹²²

Sa i përket pronës, në Mal të Zi gratë zotërojnë vetëm 4% të shtëpive, 8% të tokës dhe 14% të shtëpive dhe nuk ka të dhëna për gratë që kanë llogari bankare/kursime në emër të tyre. Sipërmarrja e grave përfaqëson vetëm 9.6 për qind të numrit të përgjithshëm të kompanive të regjistruara sipërmarrëse. Duke pasur parasysh se programi i përgjithshëm ekonomik i vendit mbështetet në zhvillimin e potencialit sipërmarrës, këto të dhëna për pjesën e vogël të grave në sipërmarrje janë një shkak për shqetësim.

Në nivel global, është arritur njëfarë progresi në të drejtat e grave. Në Serbi në shkurt 2021, 39.2% e vendeve në parlament mbaheshin nga gratë. Megjithatë, në Serbi duhet ende punë për të arritur barazinë gjinore. Gratë dhe vajzat e moshës 15+ vjeç kalojnë 17.9% të kohës së tyre për kujdesin e papaguar dhe punët e shtëpisë, krahasuar me 8.7% që shpenzojnë burrat. Për më tepër, gratë e moshës riprodhuese (15-49 vjeç) shpesh përballen me barriera për sa i përket shëndetit dhe të drejtave të tyre seksuale dhe riprodhuese: pavarësisht progresit, në vitin 2019, 38.4% e grave kishin nevojën e tyre për planifikim familjar të plotësuar me metoda moderne.

Gjatë një Konference FAO - Banka Botërore për tokën dhe gjininë që u zhvillua në Durrës, Shqipëri, aktorë të ndryshëm u mbledhën së bashku për të diskutuar shqetësimet rreth niveleve të ulëta të pronësisë së tokës nga femrat në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, Kosovë, Maqedoninë e Veriut, Malin e Zi dhe Serbi.

Pjesëmarrës nga i gjithë rajoni tashmë kanë punuar së bashku për të adresuar këto çështje në kuadër të projektit FAO-Banka Botërore Toka dhe Gjinia.

Faza e parë e projektit gjeneroi raporte të ndara sipas gjinisë nga sistemet e administrimit të tokës për të ilustruar nivelet e ulëta të pronësisë femërore, sipas vendit, krahinës dhe bashkisë. Gjetjet

¹²² Parkinson, Patrick, (2011), *"Family Law and the Indissolubility of Parenthood"*,

ilustrojnë qartë se pronësia e femrave është e ulët në të gjithë Ballkanin Perëndimor, me zonat rurale që performojnë veçanërisht dobët.

Faza e dytë e projektit ndihmoi pjesëmarrësit në hartimin e planeve 11-mujore të punës për vendet e tyre dhe për të bashkuar aktorët kryesorë – zyrtarë të lartë të qeverisë, stafin e agjencisë së tokës, noterët dhe bashkitë – për të hartuar qasje konkrete për të rritur pronësinë e grave.

Në Kosovë, me nivele kombëtare të pronësisë së femrave në rreth 15 përqind, përpjekjet kanë synuar shoqatat e noterëve, duke kërkuar që ato gjithmonë të informojnë klientët që vijnë tek ata për të regjistruar tokën dhe pronën për rëndësinë e bashkëregjistrimit të grave ose për të drejtat e trashëgimisë së tyre. Në qytetin e Shtimes, zyrtari gjinor i Komunës së Shtimes dhe bashkëshortja e tij dhanë një shembull publik për rëndësinë e regjistrimit të përbashkët të tokës duke kërkuar nga gazetarët që t'i shoqërojnë ata kur ata regjistrojnë pronësinë e përbashkët të pronës së tyre, dhe duke ftuar banorët e tjerë të qytetit të bëjnë njëjtë¹²³.

Në shkurt dhe mars të vitit 2014, kryetari i Komunës së Shtimes ka hequr dorë përkohësisht nga tarifa e regjistrimit si nxitje për çiftet që të regjistrojnë gratë bashkërisht në aktet pronësore. Përgjigja ishte dërmuese, me një rritje prej 21 përqind në regjistrimet e pronave për gratë në komunë. Kjo u pasua nga fushata avokuese, debate televizive mbi këtë çështje dhe plane për të përsëritur fushatën në pesë komunitete të tjera.¹²⁴

Në Maqedoninë e Veriut pronësi mbi tokën është mesatarisht 16 përqind për gratë.

Një komunitet, komuna Aerodrom - Shkup, ka pilotuar aktivitete për të kthyer këtë tendencë, duke u përqendruar në fuqizimin ekonomik të grave dhe duke inkurajuar prindërit që të ndajnë pronën në mënyrë të barabartë midis fëmijëve të tyre meshkuj dhe femra. Komuna u zgjodh për popullsinë e saj relativisht të re – një komunë që tërheq të rinj dhe çiftet që udhëtojnë drejt kryeqytetit të Shkupit – dhe përfshirjen e saj të fortë në çështjet gjinore.

¹²³ Spirovik Trpenovksa, Liljana, Mickovik, Dejan, Ristov, Angel, Semejno pravo, Kulturna ustanova “Blesok”, Skopje, 2013

¹²⁴ United States Department of State, Trafficking in Persons Report 2017, <https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2017/index.htm>

Komuna përfshiu një gamë të gjerë të palëve të interesuara për të krijuar politika që janë të ndjeshme nga pikëpamja gjinore. Për të ndihmuar në ndikimin e zakoneve tradicionale në lidhje me pronësinë e grave mbi tokën, ekipi gjinor u takua fillimisht me politikëbërësit lokalë, përpara se të fillonte fushatat e synuara, të prodhonte materiale edukative dhe promovuese dhe të punonte me komunat. Aktivitetet janë përqendruar në ndikimin pozitiv të pronësisë dhe tokës, në drejtim të pavarësisë ekonomike dhe përmirësimit të statusit social të grave me pronësi. U mbajtën ditë të hapura për barazinë gjinore, duke vënë qytetarët në kontakt me noterët, ministrat, këshilltarët vendorë dhe zyrtarët gjinorë, të cilët shpjeguan përfitimet dhe praktikat e pronësisë së grave.

Pronësia e grave në këtë komunë është shumë më e lartë se mesatarja kombëtare, aktualisht në 30 përqind, por qëllimi është që kjo shifër të vazhdojë të rritet më afër barazisë së vërtetë gjinore prej 50 përqind.

PËRFUNDIME

Dispozitat ligjore të vendeve të rajonit respektojnë parimin e barazisë midis bashkëshortëve, por zbatimi i tyre në praktikë nuk garanton realizim të plotë të të drejtave pronësore të grave. Në të gjitha vendet e rajonit sipas statistikave gratë rezultojnë të jenë pronare mbi pasuri të paluajtshme në përqindje shumë më të vogël se burrat. Shpesh gratë nuk rezultojnë në dokumentacionin pronësor të regjistruar në librat publikë, pra pasuria e përbashkët rezulton e regjistruar vetëm në emër të burrit. Në shumë raste edhe sot ndihen pasojat e zbatimit të rregullave së drejtës zakonore shqiptare dhe shpesh gratë heqin dorë nga të drejtat pronësore që u takojnë, në favor të burrave.

- Në përgjithësi nevojitet një vigjilencë më e madhe e gjykatësve dhe noterëve për eliminimin e pabarazisë dhe diskriminimit në procesin e ndarjes së pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve dhe për shmangien e ndikimit të së drejtës zakonore shqiptare.
 - Nevojitet nxitja e ndarjes me marrëveshje e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve, por duke u kujdesur që kjo të mos cenojë të drejtat e bashkëshortit në pozitë më të pafavorshme që zakonisht është gruaja.
 - Ndarja e pasurisë së përbashkët nga ana e gjykatave duhet bërë në bazë të standardeve të njëjta. Për këtë duhet intensifikuar komunikimi dhe bashkëpunimi ndërmjet gjykatave, si dhe trajnimet e përbashkëta.
 - Duhet përcaktuar drejt kontributi në punët e amvisërisë dhe rritjen e fëmijëve si kontribut në shtimin apo ruajtjen e pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve.
 - Mungesa e vullnetit të grave për të kërkuar të drejtat pronësore që ju takojnë pas divorcit tregon se nuk është bërë mjaftueshëm për të sensibilizuar gratë për të drejtat e tyre.
 - Duke pasur parasysh se nuk mund të ekzistojë një regjim pasuror unik, i përshtatshëm për të gjithë personat që lidhin martesë përveç regjimit të detyrueshëm ligjor (të pronësisë së përbashkët dhe të veçantë) ligjvënësi në Maqedoninë e Veriut duhet të përcaktojë dhe regjime të kontraktuara, subsidiare, për të cilat bashkëshortët do të mund të përcaktoheshin me kontratë martesore, sipas modelit të praktikave pozitive vendeve të rajonit apo dhe më gjerë.
- ✓ Është evidente se përdorimi i ligjeve të pasurisë martesore janë mjaft të kufizuara.
 - ✓ Subjektet e legjislacionit për regjimet pasurore martesore nuk kanë ende një mentalitet të zhvilluar plotësisht. Gjetjet tregojnë se ajo është ende në fillimet e saj. Do të duhet pak kohë që ai të fillojë të zgjerohet dhe të bëhet i domosdoshëm, pasi shumica e atyre që studiojnë drejtësi, por nuk zotërojnë ende njohuri juridike, nuk janë të vetëdijshëm për rëndësinë e tij dhe si rrjedhojë nuk e vënë në fuqi.
 - ✓ Ekziston një praktikë e keqe gjyqësore, veçanërisht në lidhje me vendimet për ndarjen e pasurisë në procedurat e divorcit.

- ✓ Bazat teorike dhe doktrinare të regjimeve pasurore martesore janë të dobëta. Tani ka vetëm një koment të plotë mbi të drejtën e familjes, dhe regjimet pasurore martesore në veçanti, por duke qenë se jurisprudenca është një disiplinë dinamike që evoluon vazhdimisht, komente të mëtejshme duhen publikuar. Vetëm në këtë mënyrë studentët, avokatët ose profesionistët e tjerë në këtë fushë mund të jenë në gjendje të identifikojnë mosmarrëveshjet për tema të caktuara dhe të zgjedhin pozicionin që mbështet më së miri pozicionin e tyre.

Pas kryerjes së këtij studimi, mund të konkludojmë se sistemi i komunitetit ligjor është më i përshtatshëm për çiftet e reja që nuk kishin shumë pasuri të konsiderueshme në emrat e tyre përpara martesës. Ky sistem është veçanërisht i përshtatshëm për komunitetet tradicionale, si ato në Shqipëri dhe Maqedoni, ku njëri bashkëshort shpesh varet financiarisht nga tjetri. Regjimi i pasurive të veçanta, nga ana tjetër, është më i përshtatshëm për bashkëshortët që kishin pasuri të konsiderueshme para martesës, ose që kishin një çekuilibër të qartë të pasurive, ose që kishin fëmijë nga një martesë e mëparshme, ose që u përfshinë në veprimtari tregtare me rrezik të lartë. të cilit nuk donin t'i ekspozonin pasurinë e familjes apo bashkëshortit tjetër.

Legjislacioni i RMV-së thotë se vetëm pas martesës, me marrëveshje ndërmjet bashkëshortëve për pjesëtimin e pasurisë së përbashkët (neni 74 LPDTS), ose me vendim gjykate me kërkesë të njërit prej bashkëshortëve, mund të krijohet regjimi i pasurive të veçanta. Neni 75 LPDTS). Ndërsa nën RSH, çiftet kanë mundësinë të zgjedhin ndërmjet regjimit të pasurive të veçanta ose regjimit të bashkësisë universale nëpërmjet kontratës martesore. Gjykata e ndan pronën komunale vetëm në përputhje me dispozitat e nenit 98 të LF. Metoda e ligjvënësit maqedonas, e cila lejon ndarjen e pronës së komunitetit të ndodhë lirisht gjatë një martese pa marrë parasysh kushte specifike, për mendimin tonë është më pak e drejtë sesa qasja e ligjvënësit shqiptar ndaj kësaj çështje (si dobësi, menaxhimi i dobët, etj.).

Nëse pasuritë e fituara gjatë martesës pas ndarjes së pasurisë së përbashkët do të llogariteshin si pronë e veçantë e bashkëshortëve, një marrëveshje e tillë ligjore nuk do t'i siguronte asnjë mbrojtje bashkëshortit të varur ekonomikisht dhe kontribuues në mirësi. Kontributi i këtij bashkëshorti që nga momenti i ndarjes së pasurisë së përbashkët deri në prishjen përfundimtare, më vonë të martesës nuk do të vlerësohej. Lidhur me këtë, ne besojmë se ligjvënësi duhet të sqarojë në mënyrë specifike se pasuria e fituar gjatë martesës por pas ndarjes së pasurisë së përbashkët bëhet pronë e

përbashkët e bashkëshortëve në dispozitën që ka të bëjë me ndarjen e pasurisë së përbashkët (neni 74 LPDTS). Regjimi i bashkëpronësisë dhe regjimi i pronësisë së ndarë të bashkëshortëve përbëjnë regjimin pasuror martesor të përcaktuar me ligj në RMV. Pronësia e pasurive të luajtshme (para, mobilje, makina, etj.) dhe të paluajtshme (tokë, ndërtesa, etj.) të fituara gjatë jetës së përbashkët martësore dhe të përdorura për plotësimin e kërkesave të bashkëshortëve dhe familjes përfshihet në bashkëpronësi e bashkëshortëve. Si në të kaluarën me ligjet e ish-komponentëve të Federatës së Jugosllavisë, ligjvënësi i RMV-së nuk e përdor fjalën "punë". Praktika gjyqësore, e cila në lidhje me këtë problem, merr në konsideratë të gjitha llojet e punës, qofshin ato që kanë ndikim të drejtpërdrejtë financiar ose që ndihmojnë në ruajtjen e këtij fitimi, nënkupton se puna është një bazë për fitimin e bashkëpronësisë edhe nëse është nuk thuhet zyrtarisht në statut.

Pasuria që secili bashkëshort ka sjellë në martesë dhe pasuria që nuk është fituar me punë të kryera gjatë martesës, por sipas bazës tjetër ligjore, si me anë të trashëgimisë, dhuratës, trashëgimisë etj. Megjithatë, parimi i solidaritetit, komuniteti. e jetës dhe e punës, si dhe përgjegjësia e përbashkët për mbajtjen dhe edukimin e fëmijëve, i detyron bashkëshortët të angazhohen në pronë të veçantë, edhe kur mjetet nga bashkëpronësia janë të mjaftueshme për realizimin e këtyre qëllimeve. Bashkëshortët menaxhojnë dhe disponojnë në mënyrë të pavarur pasurinë e tyre të veçantë.

Mënyra se si fitohet pasuria e përbashkët gjatë martesës - me punë - përcakton mënyrën e ndarjes së saj si dhe faktorët që merren parasysh. Duke qenë se sistemi i pjesëve të barabarta është i përzier me sistemin e ndarjes së bashkëpronësisë sipas kontributit në realitet, ligjvënësi në RMV ka mbrojtur sistemin e pjesëve të barabarta të pjesëtimit të bashkëpronësisë pa qenë plotësisht konsistent në të gjithë. Prandaj, në rast divorci, secili bashkëshort ka të drejtë në një pjesë të barabartë të pasurisë martësore, sipas LPDTS. Neni 75/3 i LPDTS, i cili parashikon mundësinë që me kërkesë të bashkëshortit, gjykata në procedurë gjyqësore të caktojë një pjesë më të madhe të pasurisë së përbashkët të atij bashkëshorti, i cili provon se kontributi i tij është dukshëm më i madh se kontributi i tjetrit. bashkëshorti, korrigjon mundësinë e padrejtësive eventuale që mund të shkaktohen nga një zgjidhje e tillë ligjore. Edhe në praktikën gjyqësore përdoret metoda e shpërndarjes së barabartë të bashkëpronësisë, duke i lënë hapësirë bashkëshortit që beson se ka më shumë të drejta.

Rritni investimin tuaj në këtë pronë për të kërkuar një pjesë më të madhe të pasurisë së përbashkët.

Gjendja socio-ekonomike në RMV dhe paradigma e ekonomisë së tregut të lirë janë të përfaqësura fuqishëm në marrëdhëniet pronësore të çifteve dhe është padiskutim e nevojshme të konfirmohet statusi ligjor pronësor i bashkëshortëve duke u dhënë atyre më shumë pushtet mbi mënyrën se si rregullohen marrëdhëniet e tyre pasurore. Ne besojmë se ka justifikime të mjaftueshme që de lege ferenda të ofrojë opsione shtesë për bashkëshortët, duke i lejuar ata të zgjedhin njërën prej tyre në përputhje me zgjedhjen e tyre të lirë. Prandaj, ligjvënësi duhet të përcaktojë edhe regjimet e kontraktuara, plotësuese, për të cilat bashkëshortët mund të përcaktoheshin me kontratë martesore, krahas regjimit ligjor të detyrueshëm (të bashkëpronësisë e të ndarë), duke përdorur modelin e Kodit Civil shqiptar ose të ligjit. të kombeve të tjera në rajon apo më gjerë.

Me vendosjen e regjimit të kontraktuar, do të vendosej një kuadër brenda të cilit, nëpërmjet kontratës martesore, bashkëshortët do të mund të vendosnin për regjimin e tyre pasuror, si p.sh. nëse pasuria e tyre do të mbetet e ndarë para dhe pas martesës, nëse të përbashkët dhe të ndarë. pronësia duhet të trajtohet si bashkëpronësi, me përjashtim të atyre sendeve që, sipas ligjit, janë pjesë e pronësisë së veçantë të bashkëshortit, ose nëse duhen krijuar modalitete të tjera.

Zbatimi i regjimit pasuror të kontraktuar do të garantonte:

- Pavarësi të plotë ekonomike të bashkëshortëve;
- Mbrojtja të autonomisë së vullnetit të palëve;
- Solidaritet të plotë në rast se regjimi ligjor zbatohet;
- Barazi ndërmjet bashkëshortëve;
- Mbrojtje të interesave të të tretëve.

Ndryshimet eventuale në të drejtën familjare, duke përfshirë miratimin e sistemit të dakorduar për pronën e bashkëshortëve, padyshim që do të ndikonin në ligjet e tjera, duke përfshirë Ligjin për Noterinë, Ligjin për Trashëgiminë dhe ligje të tjera të ndërlidhura.

Nëse regjimi i pasurisë së përbashkët të bashkëshortëve vazhdon të jetë një regjim ligjor i vetëm, pothuajse ekskluziv, ai duhet të kontrollohet më thellë dhe të ketë kërkesa ligjore më logjike që janë të lehta për t'u zbatuar. Rregulli shumë i hollë, i cili ka vetëm 15 paragrafë për regjimin pasuror të bashkëshortëve në LPDTS, dëshmon se ligjvënësi nuk i dha këtij institucioni konsideratën e

merituar. Praktika e pasur gjyqësore, e cila ofron zgjidhje rast pas rasti dhe ndërton një bankë të vlefshme referimi për gjykatat e tjera në të ardhmen, megjithatë plotëson boshllëqet ligjore¹²⁵.

BIBLIOGRAFIA

- Aliu, Abdulla, (2013), “E Drejta Civile”, Universiteti I Prishtinës “Hasan Prishtina”, Fakulteti Juridik, Prishtinë.

¹²⁵ Podvorica, Hamdi, E Drejta Familjare, Prishtinë, 2005

- Albana Metaj-Stojanova, Administration and Disposal of the Joint Property of Spouses in the Republic of Macedonia. In *Proceedings of the XVth Jubilee International Scientific Conference "Knowledge in Practice", Bansko, Bulgaria, pp. 683-690*. Institute of Knowledge Management, Skopje, Macedonia, 12 / 2017.
- Albana Metaj-Stojanova, Misho, Erinda. The Notion, Legal Nature, and Functions of the Marriage Contract. The Importance of Introduction of the Marriage Contract in the Legislation of the Republic of North Macedonia. In *Book of Proceedings of the First International Scientific Conference on Social and Legal Sciences "Good Governance and the Rule of Law in the Perspective of EU Integration", pp. 657-670*. South East European University, Skopje, North Macedonia, 4 / 2020
- Albana Metaj-Stojanova, Regjimet pasurore jo me kontratë. Rasti i Republikës së Maqedonisë së Veriut me fokus krahasues me legjislacionin shqiptar. Tiranë, 2019, marrë nga: <https://uet.edu.al/wp-content/uploads/2019/07/Albana-Metaj-Stojanova.pdf>
- Babic, Ilija, (1999), “Porodicno Pravo”, Beograd.
- Begeja, Ksanthipi – “E drejta familjare”, Tiranë 1984.
- Cavdar, Kiril & Cvetanka S. Kostadinovska, (2013), “Komentar na Zakonot za Semejstvoto: Sudska Praktika, Predmeten Registar, Primeri za Prakticna Primena, Pridruzni Propisi I Literatura”, Akademik, Skopje
- Cavdar, Kiril & Kimo Cavdar, Zakon za Sopstvenost i Drugi Stvarni Prava i Zakon za Dogovoren Zalog – Komentari, Objasnuvanja, Praktika, Predmeten Registar, Akademik, Skopje, 2012
- Arta Mandro, “E Drejta Familjare”, Tiranë, 2009.
- Hamdi Podovorica “E drejta familjare”, Shtypshkronja ‘Trend’, Prishtinë, 2011.
- Draskic, Marija, (2005), “Porodicno Pravo i Prava Deteta”, Cigoja Stampa, Beograd,
- Gams, Andrija & Radomir Gurovic, (1985), “Bracno I Porodicno Imovinsko Pravo”, Savremena Administracija, Beograd,
- Gelevski, Slavko, (2002), “Zakon za Sopstvenost I Drugi Stvarni Prava: So Komentar I Sudska Praktika”, Lege Artis, Struga.
- Gjeçovi, Shtjefën, (1998), “Kanuni i Lekë Dukagjinit”, Shtëpia Botuese Kuvendi, Lezhë

- Glendon, Mary Ann, (1989), “The Transformation of Family Law: State, Law, and Family in the United States and Western Europe”, University of Chicago Press, Chicago
- Hadzivasilev, Mile, (1987), “Semejno Pravo”, Skopje.
- <https://www.stowefamilylaw.co.uk/blog/2016/06/15/property-marriage-and-serbian-law/>
- Islamaj, Fatri, Magjistër - “Regjimi pasuror martesor”, Tiranë 2005.
- Janjic-Komar, Marina; Radoje Korac, Zoran Ponjavic, (1999), “Porodicno Pravo”, Izdavacko Preduze “Homoc”, Beograd
- L. Omari, G. Hysi, Z. Brozi, F. Gjilani, (2007), “Historia e Shtetit dhe së Drejtës në Shqipëri”, University Press “Luarasi”, Tiranë.
- Luarasi, Aleks, Marrëdhëniet Familjare, Shtëpia botuese “Luarasi”, Tiranë, 2001
- Luarasi, Aleks, Studime për të Drejtën Zakonore Shqiptare: Marrëdhëniet Familjare, Luarasi University Press, Tiranë, 2007
- Majstorovic, Irena, (2005), “Bracni Ugovor”, Zagreb
- Mandro, Arta, E Drejta Familjare, Familja, Fëmijët, Martesa, Bashkëshortët, Tiranë, 2009
- Mandro-Balili, Arta, Vjollca, Meçaj, Tefta, Zaka, Arjana, Fullani, E Drejta Familjare, Botimi i parë, Shtëpia Botuese & Shtypshkronja Kristalina KH, Tiranë, 2006
- Mickovik, Dejan & Angel, Ristov, (2015), “Semejno Pravo”, Stobi Trejd, Skopje.
- Mladenovic, Marko, (1981), “Porodicno Pravo”, Beograd
- Omari, Sonila, E Drejtë Familjare, Tiranë, 2007
- Parkinson, Patrick, (2011), “Family Law and the Indissolubility of Parenthood”, Cambridge University Press, New York
- Podvorica, Hamdi, E Drejta Familjare, Prishtinë, 2005
- Russo, Ennio, (1983), “Le Convenzioni Matrimoniali ed Altri Saggi sul Diritto di Famiglia”, Giuffrè Editori, Milano.
- Spirovik Trpenovksa, Liljana, Mickovik, Dejan, Ristov, Angel, Semejno pravo, Kulturna ustanova “Blesok”, Skopje, 2013
- Spirovik Trpenovska, Liljana, (1997), “Semejno Pravo”, Studentski Zbor, Skopje.
- Zaka, Tefta – “Regjimet martesore, jurisprudenca shqiptare dhe disa sisteme krahasuese”
- Zaka Tefta, (2006), “Marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve” në “E Drejta Familjare”, (f.310-361), Botimi i parë, Shtëpia Botuese & Shtypshkronja Kristalina KH, Tiranë

Akte normative

- Kushtetuta e RMV, 1991
- Ligji për Pronësinë dhe të Drejtat e Tjera Sendore i RMV, 2001
- Ligji për Familjen i RMV, 1992
- Ligji për Marrëdhëniet e Detyrimeve i RMV, 2001
- Ligji për të Drejtën e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta i RMV, 2010
- Ligji për Trashëgiminë i RMV, 1996
- Ligji për Kadastrën e Paluajtshmërive i RMV, 2013
- Ligji për Procedurë Jashtëkontestimore i RMV, 2008
- Ligji për Procedurë Kontestimore i RMV, 2005
- Ligji për Mundësi të Barabarta për Gratë dhe Burrat i RMV, 2012
- Ligji Themelor për Martesën i Maqedonisë, 1946
- Ligji mbi Martesën i Maqedonisë, 1948
- Ligji për Marrëdhëniet Pasurore të Bashkëshortëve i Maqedonisë, 1950
- Ligji për Martesën i Maqedonisë, 1973
- Kushtetuta e RSH, 1998,
- Kodi i Familjes i RSH, 2003,
- Kodi i Procedurës Civile i RSH,
- Konventa e OKB “Për të drejtat e fëmijës”
- Ligji për Familjen i Kosovës,
- Ligji për Barazinë Gjinore i Kosovës

- Ligji për Mbrojtje nga Diskriminimi i Kosovës
- Kushtetuta e Malit të Zi
- Ligji për Familjen i Malit të Zi
- Kushtetuta e Republikës së Serbisë
- Ligji i Familjes i Serbisë
- Ligji për Procedurën Civile i Serbisë
- Ligji për Bazat e Marrëdhënieve Pronësore i Serbisë
- Ligjit për Procedurën e Regjistrimit në Kadastër të Pasurive të Paluajtshme i Serbisë